

**SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ BELİRLEYEN
FAKTÖRLER: DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

İlyas ÖZ

Kütahya-2014

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ BELİRLEYEN
FAKTÖRLER: DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Danışman
Doç. Dr. Ali ŞEN

Hazırlayan:
İlyas ÖZ

Kütahya - 2014

Kabul ve Onay

İlyas ÖZ'ün hazırladığı “Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler: Dumlupınar  niversitesi  rneęi” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2014

Tez Jürisi	�mza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Ali şEN (Danışman)		
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ		
Doç. Dr. Mustafa DURMAN		

Doç. Dr. Soner AKKOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler: Dumlupınar Üniversitesi Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2014

İlyas ÖZ

Özgeçmiş

1986 yılında Sakarya'nın Pamukova ilçesinde doğdu. İlkokulu Cumhuriyet İlkokulunda okudu. Orta Okulu ise, Cumhuriyet İlk Öğretim Okulunda bitirdikten sonra 2004 yılında Pamukova Lisesinden mezun oldu. 2006 yılında Dumlupınar Üniversitesi İktisat Bölümüne kayıt yaptırdı. 2011 yılında üniversiteyi bitirdikten bir yıl sonra Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı.

ÖZET

SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER: DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ

ÖZ, İlyas

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali ŞEN

Ağustos, 2014, 136 sayfa

Bireylerin önlerine çıkan fırsatları değerlendirebilme yeteneği olarak tanımlanan sosyal sermaye, diğer sermaye türlerine göre çok daha yeni bir terimdir. Bu çalışmada, son yıllarda oldukça fazla kullanılan sosyal sermaye düzeyini belirleyen faktörler ve sosyal sermaye göstergeleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Sosyal sermaye göstergeleri olarak katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeyi, güven düzeyi, öz yeterlilik ve kontrol düzeyi, sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi, farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme düzeyi kullanılmıştır.

Anket, ulusal ve uluslararası literatürde sosyal sermaye düzeyini belirlemek için kullanılan göstergelerden faydalanılarak hazırlanmıştır. Ankette soru cevap şeklinde 49 soru, likert ölçeğine göre de 33 soru yer almaktadır. Ankete katılanları yaş, akademik başarı düzeyi, mezun olunan lise, kaldığı yer, anne-baba (sağ-ölü), anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın mesleği, ailenin ortalama geliri, okuduğu fakülte, mutluluk düzeyi, problemleri aileyle konuşabilme ve ailenin maddi manevi desteğini alma gibi demografik özellikler ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasındaki ilişki Ki-Kare bağımsızlık testi ile; söz konusu ilişkilerin yönü ise Korelasyon analizine göre test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Sosyal Sermaye Göstergeleri, Pearson Ki-kare, Korelasyon Analizi.

ABSTRACT**THE FACTORS WHICH DETERMINING THE LEVEL OF SOCIAL
CAPITAL: DUMLUPINAR UNIVERSITY****ÖZ, İLYAS****Master's Thesis Department of Economics****Supervisor: Asst. Prof. Ali ŞEN****August, 2014, 136 pages**

As defined a new term when you compare to other kinds of capital, social capital evaluates the ability of opportunity that meet by individual. In this study, the factors which were widely used to determine social capital and the relations of social capital indicators were examined. As shown as indicators of social capital; participation, volunteering, social commitment and level of responsibility, confidence level, self-sufficiency and control the level of, social interaction and communication level, the level of differentiation and tolerant of differences were used.

Survey was prepared with the help of the indicators which were used to determine level of social capital in national and international literature. There are 49 question in the form of question-answer, 33 question in the form of likert scale. The relationship between demographic characteristics such as survey respondents' age, academic achievement level, graduated high school, place of stay, condition of their parents (alive-dead), mother and father's education level, mother and father's occupation, family average income, the faculty which occupant is studying, the happiness level, being able to speak problems with the family and receive moral and financial support etc. and social capital and social capital indicators is tested with Chi-square test of independence; the direction of subjected relations were tested according to the correlation analysis.

Key words: Social Capital, Social Capital Indicators, Pearson Ki-Kare, Correlation Analysis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERMAYENİN DÜNDEN BUGÜNE GELİŞİMİ VE SOSYAL SERMAYE

1.1. SERMAYENİN TANIMI VE TÜRLERİ: FİZİKİ SERMAYEDEN

ENTELEKTÜEL SERMAYEYE GEÇİŞ	5
--	----------

1.2. ENTELEKTÜEL SERMAYE

1.2.1. Beşeri Sermaye.....	10
1.2.2. Sosyal Sermaye	14
1.2.2.1. Sosyal Sermaye Kavramının Gelişim Süreci	16
1.2.2.2. Sosyal Sermaye Tanımları	20
1.2.2.3. Sosyal Sermayenin Öğeleri	26
1.2.2.3.1. Güven	27
1.2.2.3.2. Sosyal Ağlar	28
1.2.2.3.3. Toplumsal Normlar	29
1.2.2.4. Sosyal Sermayenin Türleri	30
1.2.2.4.1. Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye.....	30
1.2.2.4.1.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye.....	30
1.2.2.4.1.2. Birleştirici Sosyal Sermaye	31
1.2.2.4.1.3. Köprü Kuran Sosyal Sermaye.....	32
1.2.2.4.2. Sivil Toplum Sosyal Sermayesi ve Kamusal Sosyal Sermaye	34
1.2.2.4.3. Bilişsel ve Yapısal Sosyal Sermaye	35
1.2.2.4.4. Güçlü Bağlar, Zayıf Bağlar ve Sosyal Sermaye.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ, ÖLÇÜLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ

2.1. SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ	38
2.1.1. Sosyal Sermayenin İktisadi Açıdan Önemi.....	39
2.1.2. Sosyal Sermayenin Eğitim Açısından Önemi	42
2.1.3. Sosyal Sermayenin Toplum Açısından Önemi	44
2.1.4. Sosyal Sermayenin Sağlık Açısından Önemi.....	44
2.2. SOSYAL SERMAYENİN OLUMSUZ ETKİLERİ	45
2.3. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ.....	48
2.3.1. Putnam'ın Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	49
2.3.2. Francis Fukuyama'nın Sosyal Sermaye Göstergeleri	49
2.3.3. Narayan ve Cassidy'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	49
2.3.4. Grooatert'e Göre Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	50
2.3.5. Leonardi ve Nanetti'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	51
2.3.6. Dünya Bankasının Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	52
2.3.7. OECD'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	53
2.4. SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ.....	53
2.4.1. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Yerel Yönetim Birimlerinin Rolü	54
2.4.2. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü.....	54
2.4.3. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Devletin Rolü.....	55
2.4.4. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Ailenin Rolü.....	55
2.4.5. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Eğitim Kurumlarının Rolü.....	57
2.5. SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK ÇALIŞMALAR	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL SERMAYE
DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜMÜ

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI	62
3.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	62
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ	62
3.3.1. Araştırmanın Modeli	63
3.3.2. Evren ve Örneklem	65
3.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	66
3.5. ÖRNEK KÜTLENİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	67
3.6. ÖĞRENCİLERİN AİLEVİ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	69
3.7. ÖĞRENCİLERİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİNİN	
ÖLÇÜLMESİ	73
3.7.1. Öğrencilerin Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk	
Düzeyinin Ölçümü	73
3.7.2. Öğrencilerin Güven Düzeyine İlişkin Analiz.....	76
3.7.3. Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi	79
3.7.4. Sosyal Etkileşim ve İletişim	82
3.7.5. Farklılaşma ve Farklılıklara Hoşgörülü Olma.....	84
3.8. SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER İLE	
SOSYAL SERMAYE GÖSTERGELERİ VE SOSYAL SERMAYE	
ARSINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ.....	85
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	99
EKLER.....	106
KAYNAKÇA.....	112
DİZİN	122

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: Entelektüel Sermaye Bileşenleri.....	10
Tablo 1.2: Sosyal Sermaye Tanımları.....	25
Tablo 1.3: Sosyal Sermayenin Üç Temel Unsuru.....	27
Tablo 1.4: Sosyal Sermayenin İki Alt Tipi ve Özellikleri	32
Tablo 1.5: Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye Arasındaki Farklar	34
Tablo 2.1: Sosyal Sermaye ve Kalkınmaya Dair Perspektifler.....	41
Tablo 2.2: Sosyal Sermayenin Faydaları ve Riskleri	47
Tablo 2.3: Putnam'ın Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	49
Tablo 2.4: Narayan ve Cassidy'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri	50
Tablo 2.5: Grooatert'e Göre Sosyal Sermaye Göstergeleri	51
Tablo 2.6: Leonardi ve Nadetti'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri	52
Tablo 2.7: Dünya Bankasının Sosyal Sermaye Göstergeleri	52
Tablo 2.8: Sosyal Sermaye Çalışmaları	59
Tablo 3.1: Dumlupınar Üniversitesi 2013-2014 Eğitim Öğretim Yılı Fakülte ve Yüksekokul Bazında Son Sınıf Öğrenci Sayısı.....	65
Tablo 3.2: Fakülte ve Yüksekokul Bazında Araştırmaya Dahil Edilen Anket Sayısı....	66
Tablo 3.3: Öğrencilerin Demografik Özellikleri.....	68
Tablo 3.4: Öğrencilerin Ailevi Demografik Özellikleri.....	71
Tablo 3.5: Öğrencilerin Ailevi Demografik Özellikleri.....	72
Tablo 3.6: Öğrencilerin Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Düzeylerinin Analizi	74
Tablo 3.7: Öğrencilerin Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Düzeylerinin Analizi	75
Tablo 3.8: Öğrencilerin Güven Düzeylerinin Analizi.....	76

Tablo 3.9: Öğrencilerin Güven Düzeylerinin Analizi.....	78
Tablo 3.10: Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Analizi.....	80
Tablo 3.11: Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Analizi.....	81
Tablo 3.12: Sosyal Etkileşim ve İletişim Analizi	83
Tablo 3.13: Farklılaşma ve Farklılıklara Hoşgörülü Olma Düzeyi.....	84
Tablo 3.14: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi.....	86
Tablo 3.15: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi.....	89
Tablo 3.16: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi.....	92
Tablo 3.17: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi.....	96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Köprü Kuran Sosyal Sermaye	33
Şekil 2.1: Sosyal Sermaye ve Sağlık İlişkisi	45
Şekil 2.2: Sosyal Sermayenin Yaratılmasında Ailenin Yeri.....	56

TEZ METNİ

GİRİŞ

Geçmişte zenginlik fiziki varlıklar iken, günümüzde daha soyut varlıklardan ibarettir. Fiziksel sermaye geçmiş ve bugünün performansını gösterirken, entelektüel sermaye ise gelecekte elde edilebilecek sürdürülebilir kazanç potansiyelini göstermektedir. Yeniçağda mevcut sermaye kavramının yerine tümünü kapsayacak, sermaye tanımının geliştirilme ihtiyacı doğmuştur. Bugün şirketlerin sermayesi fiziki ve entelektüel sermaye olarak iki bölümde incelenmektedir. Fiziki sermaye, arazi, fabrika, donanım ve nakit faktörleri ifade etmekte; entelektüel sermaye ise “şirketteki tüm bireylerin bilgi birikimini ve şirketin rekabet edebilirliğini arttıran tüm çalışanların toplamını” ifade etmektedir.

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin dinamiklerinden olan beşeri sermaye, bireyin maddi olmayan üretim yeteneği ya da iş gücünün sahip olduğu bilgi ve beceri olarak ifade edilir. Bireyin performansını etkileyen, duygusal unsurları içeren beşeri sermaye, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecindeki önemi giderek artmaktadır. Çünkü bireylerin bilgilerinin, becerilerinin ve tecrübelerinin üretim sürecindeki katkısı oldukça önemlidir.

Sosyal sermaye sosyal teoriyle ekonomik teoriyi bir araya getirmektedir. Bu yönüyle kavram beşeri sermaye ile örtüşen paralelliklere sahiptir. Beşeri sermaye gibi iktisadi kalkınmada etkili bir faktördür. Kalkınma modellerinin işleyişini kolaylaştırmakta ve toplumun bilgi toplumu olma düzeyiyle yakından ilişkilidir. Sosyal sermaye düzeyi yüksek olan toplumlarda kamu alanları daha temiz, insanlar arasındaki ilişkiler daha candan ve sokaklar daha güvenli bir nitelik taşımaktadır.

Sosyal sermaye, toplumu bir arada tutan değerler ile toplumun politik, sosyal ve ekonomik alanda gelişmesini etkileyen örfler, adetler, gelenekler, görenekler, insan ilişkileri, iş bağlantıları ve kanunlardan oluşmaktadır. Sosyal sermayeyi toplumun dayanışmasını arttıran, toplumda güven faktörünü ön plana çıkaran, toplumun genel kurallarına uyma kültürünü geliştiren, iletişime ve etkileişime önem veren, toplumun sosyalleşmesini sağlayan iktisadi bir unsur şeklinde algılamak gerekir.

Farklı alanlarda yapılan sosyal sermaye çalışmalarına bakıldığında yüksek sosyal sermaye düzeyi, yüksek ekonomik büyümenin, daha etkin işleyen kurumların yapısı, nitelikli sağlık hizmetlerine ve sağlıklı topluma, düşük suç oranlarına ve daha yüksek eğitim seviyesine yol açmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde sermaye kavramının gelişim seyri ele alınarak sosyal sermaye kavramıyla diğer sermaye türleri arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Daha sonra bu ilişkiyi sosyal sermaye kavramının tanımlanma çabası takip etmektedir. Bu alanda Bourdieu, Putnam, Fukuyama ve Colemanın sosyal sermaye tanımlarına ve farklılıklarına yer verilmiştir. Sosyal sermaye kavramını tanımlamaya çalışan yazarların kavramı temellendirdikleri güven, normlar ve sosyal ağlarda birinci bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümün ilerleyen kısımlarında kavramı tanımlamaya çalışan yazarların geliştirmiş oldukları sosyal sermaye türlerine değinilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise kavramın önemi, ölçümü ve geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Kavramın kapsamının oldukça geniş olması önemini arttırmıştır. Sosyal sermayenin kapsamının geniş olması, onun etkileşim içerisinde olduğu olguların çokluğuna neden olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada sosyal sermayenin sadece iktisadi, eğitim, toplum ve sağlık açısından önemine değinilmiştir. Bu bölümde değinilen diğer bir konu ölçüm konusudur. Öncelikle bu alanla alakalı sosyal sermayenin ölçüm zorluğundan bahsedilmiştir. Daha sonra ise, literatürdeki mevcut çalışmalardan hareketle sosyal sermayenin nasıl ölçülmeye çalışıldığı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde son olarak sosyal sermayenin gelişimi ele alınmıştır. Bu alanda, yerel yönetim birimlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, devletin, ailenin ve eğitim kurumlarının sosyal sermayenin gelişimi üzerindeki rolleri ele alınmıştır.

Son bölümde ise sosyal sermaye düzeyini belirleyen faktörler analiz edilmiştir. Çalışma Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinden sadece 2013-2014 eğitim öğretim yılında mezun durumundaki lisans öğrencilerine uygulanmıştır. Sosyal sermaye düzeyini belirleyen faktörler, yaş, akademik başarı düzeyi, mezun olunan lise, öğrencilerin kaldığı yer, ailenin yapısal durumu, anne babanın eğitim düzeyi ve meslekleri, ailenin ortalama geliri, öğrencinin okuduğu fakülte, mutluluk düzeyi, problemleri aileyle konuşabilme ve ailenin maddi manevi desteğini alma olarak belirlenmiştir. Söz konusu faktörlerle sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye düzeyi arasındaki ilişki Pearson Ki-kare Testi ile analiz edilmiştir. İlişkinin yönü ise Korelasyon Analizi ile tespit edilmiştir.

Bu tezin yazılma aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden ve görüşleriyle ufkumu açan danışmanım Doç. Dr. Ali Şen'e değerli katkı ve emekleri için

içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen değerli meslektaşlarım İlhan Korkmaz, İsmail Çiftçi ve Rabia İnci Özbek'e teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere gelmemde emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme ve çalışmada hep yanımda olan ve beni teşvik eden sevgili eşime şükranlarımı sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERMAYENİN DÜNDEN BUGÜNE GELİŞİMİ VE SOSYAL SERMAYE

1.1. SERMAYENİN TANIMI VE TÜRLERİ: FİZİKİ SERMAYEDEN ENTELEKTÜEL SERMAYEYE GEÇİŞ

Klasik sermaye kavramı ekonomik anlamda ilk kez Marx ile anlam bulmuştur. Bu doğrultuda sermaye kavramı uzun yıllar sosyal bilimciler tarafından ekonomik çerçevede kullanılmıştır (Ekinci, 2010: 5). Sermaye kavramını en yetkin bir şekilde dile getirilişinin de ilk kez Marx tarafından gerçekleşmiştir (Ercan, 2012: 27).

Marx, Capital adlı eserinde sermayenin, uzun bir gelişme sürecinin ürünü olan ekonomik bir topraktan doğduğunu ifade eder. Ona göre sermaye, toplumun belirli bir tarihsel oluşumuna ayna tutan toplumsal bir üretim ilişkisidir. O halde sermayeyi, zaman içinde yapılaşan ve olgunlaşan bir gerçeklik olarak ele almalıyız (Ercan, 2012: 30).

Marx sermaye kavramını üretim sürecinde artık değer olarak ifade eder. Marx'ın, sermaye olarak kast ettiği doğrudan ekonomik değer ifade eden unsurlardır (Ekinci, 2010: 5). Marx'ın bu doğrultudaki yaklaşımını Lin (1999: 28-29), "Klasik Sermaye Yaklaşımı" olarak görmektedir. Lin, sermayenin artı değer ve tekrardan geri dönüşüm niteliğinin olduğunu ifade etmektedir. Lin, yatırım yapılarak bir değer oluşturulabilme niteliğine sahip olan sermaye türlerini kültürel, beşeri ve sosyal sermaye olarak belirlemekte ve artı değer özelliğinin Marx'ın klasik sermaye konsepti ile ilgili olduğunu belirtmektedir.

Field (2006: 16), sermaye kavramını, gelecekte karlı bir kazanç elde etmek amacıyla yatırım yapılabilecek birikmiş bir para şeklinde tanımlamaktadır. Sermayeyi üretimde kullanılan emek faktörüne yardımcı olan ve onun verimini arttıran üretilmiş üretim aracı olarak tanımlayan İşgüden ve Turanlı (1992: 323), sermayenin doğal kaynakların dışında kalan her türlü maddi araç olduğunu belirtmektedir. Türk Dil Kurumu sermayeyi, belli bir bedel karşılığı üretim sürecinde üretim faktörlerinden biri olarak yer alan, birden çok dönemde kullanılan, emeğin verimliliğini artıran ve kendisi de üretilmiş olan her türlü araç gereç şeklinde tanımlamaktadır (www.tdk.gov, 2014).

Dinler (2000: 17), sermaye kavramını, üretimde emeğin verimini arttıran, fabrika, yol, baraj, tesis, gereç, aygıt, donatım, vb. gibi, daha önce insanlar tarafından üretilmiş olan üretim araçları şeklinde tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi bu tanım Türk Dil Kurumunun sermaye tanımıyla örtüşmektedir.

Ayboğa (1999: 59-61), sermayeye yönelik çeşitli tanımlamaları sermayenin kullanıldıkları alanlara göre yapmaktadır:

- Dilimize Farsçadan geçen bir kavram olarak sermaye, işletmelerin kurulması, faaliyetlerin sürdürülmesi ve işletme amaçlarına ulaşabilmesi için varlığı zorunlu olan para ve malların tümünü ifade etmektedir.
- Halk dilinde sermaye, bir insanın bütün varlığını içine alan servetin karşılığı olarak kullanılmaktadır.
- İşadamı ise, bir işin başlatılması ve yürütülmesi için gerekli bütün unsurları sermaye saymakta ve çoğunlukla sermaye ile para ve krediyi kastetmektedir.
- İktisat biliminde sermaye, mal ve hizmet üretiminde kullanılan üretilmiş üretim araçlarıdır. İktisatçılar sermayeyi emek, toprak ve müteşebbisin yanında bir üretim faktörü olarak incelemektedir.
- İşletme bilimine göre sermaye, işletmenin amacına, üretim ve pazarlama stratejilerine paralel bir şekilde ve işletmeye ait tüm maddi ve maddi olmayan varlıklardır.
- Hukuk biliminde sermaye, bir işletmenin mülkiyetine dahil her türlü değerdir.
- Muhasebe biliminde sermaye, pasif karakterli bir hesaptır. İşletmeye tahsis edilen ve işletmenin ana sözleşmesinde bulunan ve ticaret siciline tescil edilmiş tutardır.

Ayboğa'nın bahsettiği sermaye yaklaşımlarında dikkat çeken ortak vurgu sermayenin fiziki boyutudur. Fiziki sermayenin hukuki yönü ticaret hukukunda parasal sermaye olarak karşımıza çıkmaktadır. Ticari işletmelerde kapasite ile ölçülen bu parasal değer, şirketlerde, esas sermaye olarak, şirketi işletebilmek için gerekli olan nakdi veya aynı bir değerın şirkete konulmasını ifade eder. Ticaret hukukunda yer alan sermaye kavramını ekonomik sermaye olarak da görmek mümkündür. Çünkü ticari işletme ve şirketlere sermaye olarak konulan değerler, ekonomik olarak değer ifade ettikleri ölçüde değerlendirilmektedir (Önder, 2008: 8). Kuruluşların başarısı için fiziki sermaye vazgeçilmez bir öneme sahiptir. İnsan yapısı ve ihtiyacı gereği bu kaynağı etkin kullanmaya çalışmaktadır (Arslan, 2012: 229).

Klasik iktisat teorisinde yer alan emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklardan oluşan dört temel üretim faktörü ile çağımız dünyasının ekonomik olayları, gelişmeleri,

durgunlukları kısaca olguları hakkında fikir beyan etmek ya da bunlara açıklık getirmek pek mümkün değildir. Çağdaş dünyada gelişmiş ülkelerin gelişmişlik düzeyini yalnızca fiziki sermaye birikimine, gelişmemiş ülkelerin ise yalnızca fiziki sermaye yetersizliğine dayandırarak açıklık getirmek mümkün değildir. Dolayısıyla iktisadi gelişime ve büyümeye doğrudan ya da dolaylı bir şekilde katkısı olan, her türlü maddi ve maddi olmayan unsurlar sermaye olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2013: 132).

1.2. ENTELEKTÜEL SERMAYE

Entelektüel kelimesi Latince'den gelmektedir ve kökeni “interlection”dur. “Inter” arasında anlamını taşıyıp bir ilişkiyi içermektedir. “Lectio” ise ulaşılan, elde edilen, toplanan done anlamını taşımaktadır. Entelektüel, bilim, sanat ve kültür alanında üst düzey eğitim görmüş aydın sınıfı ifade eder (www.tdk.gov.tr, 2014). Webster, entelektüel sözcüğünü “rasyonel ya da akılcı düşünce” olarak; sermaye sözcüğünü ise “toplanmış mal stoku” olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle entelektüel sermaye; düşünce ve birikim kapasitesi olarak ifade edilebilir (Arıkboğa, 2003: 73).

Geçmişte zenginlik fiziki varlıklar iken, günümüzde daha soyut varlıklardan ibarettir. Fiziksel sermaye geçmiş ve bugünün performansını; entelektüel sermaye ise gelecekte elde edilebilecek sürdürülebilir kazanç potansiyelini göstermektedir. Yeniçağda mevcut sermaye kavramının yerine tümünü kapsayacak, sermaye tanımının geliştirilme ihtiyacı doğmuştur. Bugün şirketlerin sermayesi fiziki ve entelektüel sermaye olarak iki bölümde incelenmektedir. Fiziki sermaye, arazi, fabrika, donanım ve nakit faktörleri ifade etmekte; entelektüel sermaye ise “şirketteki tüm bireylerin bilgi birikimini ve şirketin rekabet edebilirliğini arttıran tüm çalışanların toplamını” ifade etmektedir.

Entelektüel sermaye konusundaki ilk çalışmalar 1960’lı yılların sonlarında John Kenneth Galbraith ile başlamıştır. Galbraith’in Kalecki’ye yazdığı mektubunda, entelektüel sermayenin önemini ve bu kavramın çok önemli bir kavram olduğunu; bireylerin ya da işletmelerin sahip olduğu birçok değer entelektüel sermaye sayesinde gerçekleştirilebileceğini vurgulamıştır. (Şamiloğlu, 2002: 68). Fakat kavram, 1990’li yıllardan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Bu denli gecikmenin nedeni geçmişte iş piyasasında, işyeri ve müşteri ilişkilerinin günümüze nazaran çok daha katı kurallarla

donatılmış olması ve bu katılığın yeni fikir ve buluşların gelişmesini sınırlandırmasıdır (Muş, 2010: 14).

Entelektüel sermaye kapsamında yapılan ilk çalışmalar kavramın tanımlanması, sınıflandırılması ve ölçülmesi amacına yöneliktir. Sonraki çalışmalarda ise, entelektüel sermayenin faktörleri, maddi olmayan varlıklar ve söz konusu varlıkların performansı ne şekilde etkiledikleri ele alınmıştır.

Günümüzde entelektüel sermayenin tanımı üzerinde tam bir konsensüs olduğu söylenemez. Wu ve Chou (2007: 43), entelektüel sermayeyi, değere dönüştürülebilen bilgi şeklinde tanımlamaktadır. Bunu sağlayacak olan bilgi, iş görenlerin nitelik ve deneyimleri, yaratıcılıkları, uzmanlıkları ve çalışma yöntemleri gibi işletmenin sahip olduğu soyut varlıklara, entelektüel sermaye denir. Stewart (2000: 20) entelektüel sermayeyi, daha yüksek değere sahip varlıklar elde etmek için tasarlanan ve kaldıraç özelliği olan materyal şeklinde ifade etmekte; kolektif beyin gücünün yansıması ve şirketlere rekabet üstünlüğü sağlayan tüm özelliklerin toplamı şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir tanıma göre de entelektüel sermaye, bireyin sahip olduğu yetenek bilgi ve becerilerden ötürü kendisine atfedilen özellikler bütünüdür (Toraman, 2009: 96). Entelektüel sermaye, çok sayıda araştırmacıya göre, işletmeye rekabet üstünlüğü kazandıracak ve bu rekabet üstünlüğünü arttıracak bilgilerin toplamıdır (Subramaniam ve Youndt, 2005: 451).

Entelektüel sermaye kavramının çeşitli tanımlarını Sullivan (2000: 4-8), betimleyici bir dil ile açıklamaktadır. Entelektüel sermayeyi meydana getiren ve birbirinden farklı kavramlar gibi gözüken; insan sermayesi, müşteri sermayesi, entelektüel mülkiyet, ar-ge, inovasyon, bilgi, entelektüel varlıklar, yapısal sermaye, ilişki sermayesi bilgi teknolojisi gibi kavramlar, entelektüel sermaye kapsamında yer alan unsurlardır. Sullivan bütün bu unsurları bir odanın zeminine bırakıldığında farklı yönlerde dağılan balonlara benzetmektedir. Balonlar odanın dört bir yanına dağıldığı için, oda içinde farklı yönlerde bulunan balonlar farklı açılardan, farklı biçimlerde ve farklı ana unsurların ön plana çıkarıldığı tanımlamalarla ifade edileceklerdir. Odanın hangi köşesinde hangi balonun daha net algılandığı kişinin bulunduğu yere göre değiştiği gibi, entelektüel sermaye tanımlamaları da, bu tanımlamayı yapanların eğilimleri ve bakış açılarına göre değişiklik gösterecektir. Bilgi ve eğitim odaklı çalışma yapanlar,

entelektüel sermayenin insan sermayesi unsurunu; inovasyon yönetimi üzerine çalışanlar, değer yaratımı; sermaye piyasaları üzerine çalışanlar, bilanço üzerindeki etkilerini; yatırımcılar ise, entelektüel sermayenin nakit akımı yaratma kabiliyetini öne çıkarmaktadırlar.

Ercan vd. (2003: 110) entelektüel sermaye unsurlarını, insan sermayesi, yapısal sermaye, ilişki sermayesi, müşteri sermayesi, rekabetçi sermaye, sosyal sermaye, tedarik kaynağı sermayesi, topluluk sermayesi, mevzuat sermayesi ve anlaşma sermayesi olarak tasnif etmişlerdir. Bu çeşitliliğin temel nedeni, entelektüel sermayenin tanımlanmasında olduğu gibi, sınıflandırmayı yapan bireylerin bakış açılarının ve yönelimlerinin farklılık göstermesidir.

Entelektüel sermaye unsurları en genel biçimde Hubert-Saint-Onge ve Leif Edvinsson tarafından sınıflandırılmıştır. Söz konusu sınıflandırma, beşeri sermaye, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi şeklindedir. Stewart (2000: 120-125), entelektüel sermayenin, beşeri sermaye, yapısal sermaye ve müşteri sermayelerinin ayrı ayrı oluşumlarından değil de bunların birbirleriyle etkileşimlerinden oluştuğunu belirtir.

Bu çalışmada entelektüel sermayenin bileşenleri olarak, beşeri sermaye ve sosyal sermaye ele alınmıştır. Tablo 1.1'e göre sosyal sermaye entelektüel sermayenin en önemli bileşenidir. Çünkü sosyal sermaye, bir işletmenin ağ bağlantılarını değer yaratmaya katkı sağlayan örgütsel mekanizmalarını ve işletmenin bunları devam ettirmek için hazırladığı yenilik ve gelişim tasarımlarını kapsamaktadır (Tovstiga ve Tulugurova, 2009: 71).

Tablo 1.1.'e göre sosyal sermaye unsurunun entelektüel sermayenin en önemli bileşeni olmasının diğer bir nedeni de, etkileşime ve iletişime önem vermesidir. Sosyal sermaye bir işletmenin müşterileri, tedarikçileri, rakipleri ve ilişki içerisindeki tüm çevre faktörlerini kapsamaktadır (Toroman vd. 2009: 100-101).

Tablo 1.1: Entelektüel Sermaye Bileşenleri

Entelektüel Sermaye			
Beşeri Sermaye	Sosyal Sermaye		
	İlişkisel Sermaye (Müşteri Sermayesi)	Yapısal Sermaye	
		Entelektüel Mülkiyetler	Alt Yapı Sermayesi
• Kullanım bilgisi • Eğitim • Mesleki yeterlilik • İş ile ilgili bilgi • Teknolojik bilgi • Mesleki değerlendirmeler • Psikometrik değerlendirmeler • Girişimcilik ruhu • İşle ilgili yetenekler • Modeller ve yapılar • Kültürel Farklılıklar	• Markalar • Müşteriler • Müşteri sadakati • Müşteri genişliği • Dağıtım kanalları • Ticari iş birlikleri • Lisans anlaşmaları • Franchising anlaşmaları	• Patentler • Telif hakları • Dizayn hakları • Ticari sırlar • Ticari markalar • Servis noktaları • Ticari saygınlık	• Yönetim felsefesi • Şirket kültürü • Yönetim süreci • Bilgi sistemleri • Ağ sistemleri • Finansal ilişkiler • Şirket stratejileri • Şirket yöntemleri • Satış araçları • Bilgi alt yapısı • Şirket değerleri

Kaynak: (Toroman, vd. 2009: 98; Sağan vd. 2010: 142; Karagül, 2003: 84)

1.2.1. Beşeri Sermaye

Klasik iktisat teorisyenleri üretim faktörlerini; emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbis olmak üzere dört faktör şeklinde ele almışlardır. Ancak dikkat edilmesi gereken bir unsur vardır ki o da bu faktörlerin tanımları yapılırken çağdaş ekonomik ve sosyal koşulların da dikkate alınması gerektiğidir. Çünkü üretim faktörleri nitelik ve nicelik yönünden dönemin değişen şartlarına göre farklılık gösterebilmektedir (Bekmez ve Günel, 2006: 25).

Sermaye faktörü beşer tarafından var edilir ve şekillendirilir. Beşeri sermaye, ilk ekonomi teorilerinde verimliliğin temel öğelerinden biri olarak sayılmış ve modern anlamda ilk defa Arthur Cecil Pigou tarafından ele alınmıştır. Beşeri sermaye kavramının önemli bir ekonomi kavramı olarak ortaya çıkması, 1950’li yılların sonlarında ve 60’lı yıllarda olmuştur. O dönemin Theodore Schultz gibi ekonomistleri ekonomik refah ve büyümenin sağlanması adına eğitim ve uzmanlığın rolünü anlatmak için ekonomi literatüründe çoktandır yer alan bir kavram olan “sermaye” metaforunu kullanmaya başladılar. Söz konusu ekonomistler, bireyin eğitime yapılan yatırımlarla

uzun dönemli getirisi olan yetenek stoku (sermaye) oluşturulabileceğini ileri sürdüler (Bal, 2011: 5-6).

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden biri olan beşeri sermaye, her bireyde herhangi bir karakteristik dozda cisimleşmiş, maddi olmayan üretim yeteneği ya da iş gücünün sahip olduğu bilgi ve beceri donanımı olarak tanımlanmaktadır (Çolak, 2010: 113). Bireylerin üretim faktörü sahibi olarak, nitel veya nicel olmak üzere ekonomik sürece yönelik faydası, bireyin sermaye unsuru olmasından ileri gelmektedir (Tunç, 1998: 84).

Karagül (2003: 81) beşeri sermayeyi, üretim sürecine dahil olan bireyin bilgisi, becerisi, tecrübesi ve dinamizmi gibi özellikler olarak ifade etmekte ve aynı zamanda bu özelliklerin insanın niteliğini vurguladığını belirtmektedir. Söz konusu özellikler yeni teknolojilerin üretim sürecine dahil edilmesiyle üretim faktörleri veriminin ve değerinin artırılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu özellikler bireyin yaşam kalitesinin yanında toplumun refah düzeyinin de artırılmasına pozitif katkı sağlar (Bekmez ve Günalı, 2006: 25). OECD (1988: 8), beşeri sermayeyi ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer nitelikleri; kısaca insanın üretken olarak ortaya koyabileceği tüm nitelikleri şeklinde tanımlamaktadır.

Beşeri sermaye bireylerin, hem sahip oldukları bilgilerinin, becerilerinin, yeteneklerinin, tecrübelerinin, işine karşı duygusal bağlılığının, davranışlarının ve değerlerinin ulaştığı düzeyi; hem de bedensel zindeliğini ya da sağlamlığını ifade etmektedir (Keskin, 2011: 128).

Bireyin iktisadi faaliyetlerdeki verimliliğini arttıran bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm şeklindeki beşeri sermaye tanımı, bireyin performansını etkileyen çalışma şevki, mesleğine yönelik hissiyatı ve iş doyumunu şeklindeki duygusal unsurları içermektedir. Beşeri sermaye değeri ile doğrudan veya dolaylı bir şekilde üretime tabi tutulan mal ve hizmetler aynı değere sahiptir. Dolayısıyla mal ve hizmet değeri yükselirken beşeri sermaye değeri de yükselecektir; ya da tam tersi söz konusu olacaktır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak bireyin niteliklerinin beşeri sermaye olarak değerlendirilebilmesi ancak söz konusu niteliklerin ekonomik faaliyetlerle ve üretilen mal ve hizmetlerle ölçülebilir olması gerekmektedir (Atik, 2006: 6).

Beşeri sermayeye yönelik yatırımlar, bireyin kendisi, ailesi, işveren ve hükümetin eliyle gerçekleştirilen yatırımlardan oluşur. Birey ve yakınlarının yapmış olduğu harcamalar, eğitim ödenekleri ve mecburi eğitim döneminde eğitim nedeniyle bir yerde çalışamaması dolayısıyla vazgeçilen gelirin alternatif maliyetinden oluşmaktadır. İşverenin yapmış olduğu harcamalar ise, mesleki eğitim ödemelerini kapsamaktadır. Eğitimin devamı adına katlanılan masraflarda hükümet tarafından yapılan harcamaları ifade etmektedir (Atik, 2006: 7-8)

Bireylerin kendi gelirlerine ve GSMH'ya yaptıkları katkıyı dikkate alarak da beşeri sermaye tanımlanmıştır. Beşeri sermaye sonuçları yönünden, bireylerin ve toplumun ekonomik açıdan gelişimine fayda sağlayan sosyal ve ekonomik çerçevedeki bütün özellikler ve faaliyetler şeklinde de ifade edilmiştir (Zhao, 2008: 806).

Lucas, 1998'deki analizinde eğitime bilginin özel bir unsuru olarak büyüme aşamasının merkezinde yer vermiştir. Bunun nedeni ise bilginin rakip bir mal olması ve yalnızca bilgiyi kullanabilene ait olmasıdır. Lucas bireyi, beşeri sermaye unsuruna dahil etmektedir. Ayrıca Lucas bireyin bilgi edinme amacının iktisadi büyüme ve birey verimliliğinin bir bütünü olduğunun üzerinde durmuştur. Lucas beşeri sermayeyi büyüme sürecinin bir parçası olarak görmüş; teknik, fiziksel ve zihni kapasitelerin bir bütünü olarak ele almıştır (Bekmez ve Günalı, 2006: 25).

Beşeri sermaye düzeyi, ekonomik büyüme, teknolojik açıdan iyileşme, gelir dağılımında adaletin sağlanması, uluslararası rekabet edebilirlik düzeyinin yükseltilmesi, hukuksal, kurumsal ve politik çerçevedeki gelişmeler ve iyileşmeler gibi kalkınmanın önemli amaçları ile yakından ilişkilidir. Kavram, değişimin, bilginin ve teknolojinin önemli olduğu ekonomik süreçlerle paralel bir etkileşim içerisinde. Bireylerin mesleki uzmanlıkları, bilgi ve teknolojik süreçleri adım adım takip edebilmelerine bağlıdır. Bu bağlılık beşeri sermaye ve eğitim arasındaki öneme vurgu yapmaktadır. Yani eğitim düzeyi beşeri sermaye birikiminde hayati bir öneme sahiptir (Şimşek, 2006: 10).

Beşeri sermaye yatırımları (eğitim ve sağlık) yalnızca üretimle ilgili değildir. Eğitim ve sağlık harcaması beşeri sermayeyi arttıran en önemli yatırımlardır. Aynı zamanda bireylerin yaşam kalitelerini de yükselten, sosyal ilişkilerini gelişmesini sağlayan ve arttıran bir işleve sahiptir. Bu açıdan eğitim düzeyi yüksek olan bir bireyin

hayata bakışı ile eğitim düzeyi düşük olan bir bireyin hayata bakışı farklıdır (Karagül, 2003: 82).

Ülkelerin sağlam bir temele dayalı kalkınıp gelişmesi için sadece mali kaynaklar yeterli olmayıp bunun yanında vasıflı insan yetiştirilmesi de önemlidir. Klasik iktisatçılar da kalkınmanın ve gelişmenin yolunun etkin üretim sahasından geçtiğini fakat öncelik olarak beşeri sermaye yatırımının gerekliliğine işaret etmektedir (Köse, 2004: 45).

Beşeri sermaye birikimi, teknolojik gelişme, nüfus, istihdam, sermaye birikimi iktisadi gelişmenin temel dinamikleridir. Bilgiye sahip olmak ve onu kullanabilmek insana özgüdür. Bireylerin edinmiş oldukları bilgiyi kullanabilmeleri algılama kapasitelerine ve bilgiyi kullanabilme becerilerine bağlıdır. Dornbusch ve Fisher bireylerin gelirlerini, yetenek ve zeka güçlerinin bir sonucu olarak ifade etmişler; öğrenim ve elde edilmiş beceri kadar, doğal yetenek ve zekanın da önemini vurgulamışlardır (Kar ve Taban, 2005: 159-182).

Ülkelerin iktisadi gelişmişlik farklılıkları, sahip oldukları farklı üretim faktörlerinden ve söz konusu faktörleri verimli kullanım farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Toprak emek hammadde ve sermaye kıt ve sonlu kaynak olmasına rağmen bilgi, kullanıldığında tükenmeyen bunun aksine kullanıldıkça daha çok artan sonsuz bir üretim faktörüdür (Kar ve Taban, 2005: 159-182).

İktisadi gelişmişlik, beşeri yeteneklerin varlığı ve bu yeteneklerin etkin kullanılması ile gerçekleşecektir (Toynbee, 1978: 249). Theodore Schultz, verimlilikteki açıklanamayan artışları bireylerin kazanmış olduğu yeteneklerle açıklamaya çalışmıştır. Schultz'a göre gelişmiş ülkelerde beşeri sermaye fiziki sermayeden daha çok ve daha hızlı bir şekilde büyümeye yol açmaktadır. Eğitim, sağlık, beslenme gibi insanın verimliliğini arttıran faktörlere yapılan yatırımlar, beşeri sermayeyi fiziki sermayeden daha etkili kılar. (Schultz, 1984: 410).

Beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, teknolojik gelişmelerden faydalanmayı mümkün kıldığı gibi, bu gelişmelerin devamını da sağlamaktadır. Sağlık şartlarının iyileştirilmesi yaşam süresini arttırarak, eğitime yapılan yatırım daha verimli kılmaktadır. Eğitime yapılan yatırım ise, prodüktiviteyi arttırmakta ve sağlık koşullarının iyileştirilmesini sağlamaktadır (Akgün ve Yıldız, 1998: 38).

Beşeri sermayeyi, stok ve yatırım göstergeleri şeklinde ikiye ayırarak ölçmek mümkündür. Beşeri sermaye göstergelerinin belirlenmesi aşamasında, beşeri sermaye faktörüne göre eğitim unsuru üzerinde daha çok durulduğu görülmektedir. Çünkü eğitim, bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ya da yeteneğin en önemli kaynağıdır. Dolayısıyla beşeri sermaye daha çok eğitim göstergeleri ile açıklanmaktadır. Stok göstergeleri daha çok beşeri sermayenin eğitim seviyesiyle ilişkili iken, yatırım göstergeleri ise eğitime yönelik harcamalardan oluşmaktadır.

Beşeri sermayeyle ilgili yatırım göstergeleri, parasal ve parasal olmayan göstergeler şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Eser ve Gökmen, 2009: 43-49):

- Parasal göstergeler, eğitimle ilgili mal ve hizmetlere yapılan özel harcamalar ve kamu harcamalarının yanında eğitimle ilişkili beşeri kaynakların artırılması amacıyla yapılan özel harcamalar şeklindedir.
- Parasal olmayan göstergeler ise, eğitime katılma, eğitim süresi ve okul-kayıt oranı gibi göstergeleri kapsamaktadır.

Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde çağdaş iktisadi gelişmeyi açıklamak için üretim faktörleri arasında gösterilen beşeri sermayenin önemi günden güne artmaktadır. Çünkü insanoğlunun edindiği bilgi, beceri ve tecrübelerin üretim sürecindeki katkısı ciddi bir öneme sahiptir. Bu bakımdan, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve en verimli bir şekilde kullanılabilmesi eğitilmiş ve sağlıklı bir toplumun varlığını zorunlu kılmaktadır (Bekmez ve Günalı, 2006: 38).

Bir ülkenin en önemli serveti nitelikli insan gücüdür. Nitelikli nüfus, ülke kaynaklarının en verimli biçimde kullanılmasında ve iktisadi gelişmenin sağlanmasında belirleyici faktördür. Beşeri sermaye, yatırımların etkinliğinin artmasında göz ardı edilemeyecek öneme sahiptir. Bu anlamda, nüfusun niteliğini arttırmayı amaçlayan eğitim ve sağlık politikalarının seçiminde, beşeri sermaye düzeyi ve potansiyeli dikkatle ele alınması gerekmektedir.

1.2.2. Sosyal Sermaye

Fiziki sermaye, fiziksel araçlar; beşeri sermaye, bireysel niteliklerle ilgilidir. Sosyal sermaye ise, sosyal bağlantılar, bireyler arası ilişkiler, sosyal normlar ve bireyler

arasında güvenilirliğin güçlenmesi ile yakından ilişkilidir (Print ve Coleman, 2003: 125). Beşeri sermayenin verimliliğini etkileyen en önemli faktörün sosyal sermaye olduğu söylenebilir (Taban ve Kar, 2014: 143).

Her gün insanlar arasında sayısız iletişim meydana gelir. İletişim süreci, bireyde ve sosyal oluşumlarda mevcut bir zenginlik değil; bireysel etkileşim alanlarında oluşturulan bağlantı ve ağlarla zenginleşen önemli bir sosyal sermaye göstergesidir. Bu bakımdan sosyal sermaye toplumun, dolayısıyla örgütlerin sahip olduğu hazır bir sermaye olmaktan ziyade örgütsel yapılarda işlenmemiş, varlığını koruyan ve titizlikle geliştirilerek üretilebilen temel bir değerdir (Ekinci, 2010: 13). Fiziki, finansal ve beşeri sermaye kavramları baştan itibaren iktisat disiplini içinde ortaya çıkmış ve geliştirilmiş olmasına rağmen, sosyal sermaye diğer sermaye türlerinden farklı olarak iktisattan sosyolojiye, işletmeye, siyaset ve sağlık bilimlerine varıncaya kadar değişen birçok disiplinde ele alınarak geliştirilmektedir (Erselcan, 2009a: 248).

Sosyal sermaye beşeri sermaye ile örtüşen paralelliklere sahiptir. James Coleman, Amerikan şehirlerindeki okulların performansı ile ilgili etkili anlatımında sosyal sermayenin, insani sermayeyi tamamlayıcı olduğunu göstermiş; sosyal teoriyle ekonomik teoriyi bir araya getiren bir unsur olarak sosyal sermaye kavramını geliştirmiştir. Dünya Bankası ve Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı gibi bir takım kuruluşlarda bu görüşü benimsemişlerdir (Coleman, 1988: 9).

Dünya toplumları özellikle II. Dünya savaşından sonra bir takım kuramlar üretmişlerdir. Bu kuramlardan en önemlisi modernleşme kuramıdır. Ülkeler batılı ülkelerin gelişme yolunu takip etme becerilerine göre az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olmak üzere üçe ayrılmışlardır. Her bir grup gelişmişlik düzeyleriyle orantılı olarak ülke kaynaklarını kullanabilmektedirler. Çok sayıda araştırmacıya göre sosyal sermaye kalkınmada etkili faktördür. Sosyal sermaye, kalkınma modellerinin işleyişini kolaylaştıran toplumsal gelişmişlik ve toplumun bilgi toplumu olma düzeyiyle yakından ilişkili bir kavramdır (Erdal ve Gökbnar, 1997: 9).

Sosyal sermaye unsurları ve buna ilişkin normlar, sosyal gruplarda iş birliğine yol açmakta; geleneksel ve evrensel değerlerle (dürüstlük, sözünde durma, sözüne güvenilir, sosyal ortamlarda sorumluluk sahibi bir kişi olarak üstüne düşeni yerine getirme) örtüştüğü ölçüde katkı sağlamaktadır. Sosyal sermaye kavramı bu yönüyle,

sosyolojik olarak toplumsal canlılığı ve hareketliliğe vurgu yapmaktadır. Sosyal sermaye, bireyselliğin ve toplum içerisindeki sosyal sorunların önlenmesinde, gönüllü aktivitelerin gelişiminde, artışında ve sosyal yapıyı bütünleştirmede oldukça etkin bir kaynaktır (Ekinci, 2010: 14).

Sosyal sermaye kavramında ana fikir olarak “sosyal iletişim ağları değerli bir servettir”, şeklinde bir yargı öne çıkmaktadır. Örgüt üyelerinin iletişim bağları, sosyal bağlılığın temelini oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise, sosyal bağlılığın bireylere karşılıklı avantaj sağlaması açısından sadece bireylerin doğrudan tanıdıkları ile değil aynı zamanda bireylerin bağlantılar sayesinde tanıdıkları ile de beraber çalışmasını sağlar. Robert Putnam, sosyal bağların bir sermaye biçimi olarak tanımlama fikrinin sadece bir metafor olduğunu ifade eder. Putnam’a göre sosyal sermaye, 20. yy’da en azından altı defa keşfedilmiştir. Bununla beraber Putnam her defasında, insanların yaşam koşullarını iyileştirmelerine yardımcı olmak için bağlantıların kullanılmasını önermiştir (Putnam, 2000: 19).

Sosyal sermaye, toplumda maddi olmayan ne varsa hepsini kapsamaktadır. Kavramın kapsamının bu denli geniş olması, kavrama nasıl bir tanım getirileceğine yönelik belirsizlikleri beraberinde getirmektedir. Kavram bazen, cemaat bağlarına, bazen sivil toplum kuruluşlarına, bazen de biçim yönünden kurum ve kuralların işleyişi ve etkinliğine dikkat çekmek amacıyla kullanılmaktadır (Özügür, 2006: 190).

Sosyal sermaye kavramının kapsamının oldukça geniş ve tanımının da belirsiz olması kavramı çeşitli eleştiri oklarının hedefi haline getirmiştir. Ancak kavramın kapsamının çok geniş olması onu bir kafa karışıklığı olarak görmeyi gerektirmez. Çünkü kavramın kapsamının geniş olması, kavramın boyutlarının hepsinin aynı hikayenin farklı yönlerini anlatmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, sosyal sermayeye yönelik bu eleştirilerden yola çıkarak sosyal sermayeyi, teorik alt yapısı olmayan meteforik bir kavram olarak değerlendirmek doğru değildir (Ekşi, 2009: 4).

1.2.2.1. Sosyal Sermaye Kavramının Gelişim Süreci

Sosyal bilimler alanında disiplinler arası alışveriş yoğunluğu bilinen bir gerçektir. Ekonomi bilimi de diğer bilimlerle yakın ilişki içindedir. Ekonomi biliminin aynı zamanda doğal bilimlerle de yakın teması söz konusudur. Bilginin, sorgulamanın

ve doğrulamanın gerekliliği nedeniyle matematik ve doğa bilimleriyle de ekonomi oldukça yakından ilgilenir. Kökü eskilere uzanan, disiplinler arası ilişkileri konu edinen ve ilişkilerin başlangıcını Adam Smith'in Wealth of Nations (1776) eseri olarak kabul eden araştırmacılara göre o dönemde ekonomik ve sosyal konularda belirgin bir ayrım yoktu. Dolayısıyla disiplinlerin sınır alışverişleri esnasında meydana getirdiği gerginliklerde pek hissedilmiyordu. Söz konusu alanlarda disiplinlerin ayrılmaya başlamasıyla sınır alışverişleri de mecburiyet haline gelmiştir (Sargut, 2006: 1).

Sosyoloji ve ekonomi disiplinlerinin ayrılarak belirginleşmesi, söz konusu disiplinlerin beraber inceledikleri konuların ortadan kalkmasına neden olmamıştır. Bu nedenle araştırmacılar, disiplinlerin buluşma noktalarındaki problemlere dikkat çekmeyi ve bu problemler üzerinde durmayı sürdürmüşlerdir. İktisat sosyolojisi olarak isimlendirilen buluşma noktasının literatürde yer edinebilmesi için Durkheim ve Weber'in önemli katkıları söz konusudur. İktisat sosyolojisi alanının kurumsallaşması seksenli yılların başında ortaya çıkan Yeni İktisat Sosyolojisi akımı ile başlar (Sargut, 2006: 2).

Sosyologların sosyal sermayeyi kavramlaştıramamalarına rağmen içeriğine ve özüne hakim oldukları aşıkardır. Herhangi bir toplumunda olması gereken birlik ve beraberlik oluşturulamıyorsa, o toplum ekonomik ve kültürel yönden arzu edilen bir gelişim seyri izleyemeyecektir. Bu gelişim sürecine girilebilmesi için ülkenin ya da toplumun birlikte yaşamalarından ya da var olmalarından destek alarak toplumun üretimine kaynaklık edebilecek sermayeye ihtiyaç vardır (Şan, 2007: 74).

Sosyal sermaye, iktisadi sermaye kavramı kadar önem taşımaktadır. Kavram sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Topluluklar açısından aynı geçerliliğe sahip olmasına rağmen, araştırmacıların sosyal sermayenin ne ifade ettiği konusunda görüş birliğine vardıkları söylenemez. Güven unsurunun ve sivil toplum kuruluşlarının önemli bir yere sahip olduğu toplumlarda, sosyal sermayenin işlevini daha etkili yerine getirdiği görülmektedir. Sosyal sermaye kavramı 20. yüzyılda ve toplum eksenli çalışmalarda geniş kullanım alanlarına sahiptir (Şan, 2007: 73-74).

Sosyal sermaye kavramını oluşturan değerler ve normlar, toplumda genel kabul görmüş değerler ve normlarla şekillenen sürecin bir ürünüdür. Bu bakımdan Max Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizm adlı eserinde batı kapitalizminin gelişiminde

önemli bir faktör olan püritenizme (Protestan Ahlakına) atıfta bulunmaktadır (Fukuyama, 2000: 25). Bu bağlamda ekonomik gelişmenin arka planında kültürel ve dini değerlerin olduğunu düşünen Alman sosyologları Max Weber ve Somlar, toplumların kültürel değerleriyle ekonomik gelişimi arasında benzer bir ilişki kurmuşlardır. Adam Smith, Karl Marx ve J. J. Rousseau gibi büyük düşünürler de, iktisadi gelişme ve ekonomik istikrarın yanında sosyal ve kültürel faktörlerin önemini vurgulamışlardır. Böylelikle sosyal sermaye kavramının anlamsal olarak temelleri atılmıştır (Altay, 2007: 340).

Adam Smith, “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde, emek ve sermaye üzerinden toplumun sosyal ilişkilerine dikkat çekerek bu ilişkilerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Smith (2002: 6), sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili yapmış olduğu incelemede, çıkar ilişkisi içerisindeki bireylerin bağlarının iş bölümü ile giderek arttığını ifade etmiştir. Bu çıkar ilişkisi sonucu ortaya çıkan bağlar ile iş bölümünün demokratik ve kanun hakimiyetinin egemen olmadığı bir toplum oluşturduğunu düşünmektedir. Bununla beraber Adam Smith’in sosyal sermaye görüşünü, bireylerin birbirleriyle ve kurumlarla etkileşimlerinin toplumsal refaha yansması şeklinde ifade edebiliriz.

Sosyal sermayeyle ilgili Smith’ten farklı düşüncelere sahip olan Marx ise, sosyal sermaye kavramıyla alakalı sosyal ve ekonomik unsurları ilişkilendirmektedir. Sosyal sermayeyi, kapitalist ve burjuvazi sınıf tarafından elde edilen artık değer bir parçası şeklinde yorumlayan Marx, bu iki sınıf arasındaki ilişkileri incelemektedir. İşte bu noktada Marx’ın görüşü Smith’in görüşünden ayrılmaktadır. Smith’in Ulusların Zenginliği kitabın da savunduğu görüşleri kapitalizm’in genel eleştirisi olarak Karl Marx’ın kitabında yer alır (Öğüt ve Erbil, 2009: 2-3).

Sosyal sermaye kavramını öncelikle işbirliği unsuruyla ilişkilendiren J.J. Rousseau (2004: 28), bireylerin tek başlarına yeni güçler yaratamadıkları için güçlerini birleştirmek zorunda olduklarını ifade eder. Böylece Rousseau, sosyal sermaye eleştirilerine de konu olan insanların bireysel çıkarları için ilişki kuruyor oluşuna ve bunun içinde toplumun işbirliği içinde hareket etmesi gerektiğine işaret eder.

Thorstein Veblen ise, endüstri toplumunun gelişimini ve işleyişini anlamak için insan doğasının özellikleri ile kültür ilişkisinin anlaşılması gerektiğini öne sürmüştür.

Veblen'in bu anlamda ekonomik kalkınma ve bireylerin ilişkilerine vurgu yapmasıyla sosyal sermaye kavramı için içerik oluşturduğu ileri sürülebilir (Öğüt ve Erbil, 2009: 3).

Son yıllarda sosyal sermayeye sosyologların, siyaset bilimcilerin ve iktisatçıların ilgilerinin arttığı görülmektedir. Sosyal sermaye kavramına artan bu ilgi, kavramın sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmelerde üstlendiği rolün, geçte olsa farkına varılmasından ileri gelmektedir (Şan, 2007: 73). Sosyal sermayenin çekiciliğinin önemini anlamak için son dönemde yapılan çalışmaların sayısına bakmak yeterlidir. 1981'den önce anahtar kelime olarak sosyal sermayenin birçok dergide yirmi defa ele alındığı görülürken bu sayı 1991 ile 1995 yılları arasında 109'a 1996 ila 1999 yılları arasında ise 1003, 2000 yılından sonra ise binler ile ifade edilecek düzeylere ulaşmıştır (Field, 2006: 5). Dolayısıyla bugün yakın bir geçmişi olan sosyal sermaye kavramının hızlı bir şekilde akademik camiada popüler bir hal almış olması, sosyal sermayenin 20. yy'da sahip olduğu önem ve zenginlikten kaynaklanmaktadır.

Sosyal sermaye kavramı 20. yy'da sahip olduğu önem ve zenginliklere bağlı olarak 2000 yılından itibaren sosyal bilim araştırmalarının hemen hemen her alanında ele alınmıştır. Öyle ki gerek bölgeler arası gelişmişlik farklarının ele alınmasında ve bu farkın giderilmesi adına politika önerilerinde, gerek ulusların refah kaynağı olarak, gerekse öğrencilerin, akademik camianın başarısının açıklanmasında sosyal sermaye kavramı sıkça ele alınmıştır (Tüysüz, 2011: 9-10).

Sosyal sermaye kavramının ortaya çıkışında belki de, "klasik iktisat teorisinin üretim faktörleri ile çağdaş dünyanın ekonomik olguları ne kadar açıklanabilir?" sorusu etkili olmuştur. Zira sanayileşmiş ülkelerin gelişmesini yalnız fiziki sermaye fazlalığıyla ya da az gelişmiş toplumların geri kalmışlıklarını sadece fiziki sermaye yetersizliğiyle açıklamanın imkansız olduğu görülmektedir. Bu nedenle içsel büyüme teorilerinde, ekonomik gelişmeye ve ekonomik büyümeye doğrudan katkısı olan her çeşit politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşeri, bilimsel, teknolojik ve sosyal unsurlar tıpkı fiziki sermaye gibi sermaye kabul edilmektedir (Berber, 2004: 139).

Kavramsal olarak sosyal sermayenin ilk kez kullanıldığı çalışmanın, Lyda Hanifan'ın 1916 tarihli eğitim alanındaki çalışması olduğu iddia edilir. Burada sosyal sermaye, toplumu oluşturan kişiler ve aileler arasında iyi niyet, dostluk, sempati ve sosyal ilişkilerden oluşan, insanların gündelik hayatlarında sahip oldukları somut bir

değer olarak kavramlaştırılmıştır (Erselcan, 2009a: 248). Eğer bir birey komşusuyla ve komşular da diğer komşularıyla ya da akrabalarıyla etkileşim içerisinde olursa, orada doğrudan doğruya bireyin sosyal ihtiyaçlarını tatmin edecek, toplumun hayat standartlarında önemli gelişmeler için yeterli sosyal imkanlar doğuracak sosyal sermaye birikimi sağlanacaktır (Öğüt ve Erbil, 2009: 5).

Hanifan'ın çalışmasından sonra kavram, sosyal bilimlerde bir süre gözden uzaklaşmıştır. 1956'da kentsel toplum kültürü ile yakından ilgili çalışmada tekrar ele alınmıştır. 1958 yılında yapılan bir çalışmada ise, Güney İtalya'nın geri kalmışlığını açıklamak için sosyal sermaye kavramı kullanılmıştır. Kavram daha sonra 1961 yılında sosyal etkileşim alanında yapılan bir çalışmada kullanılmıştır. 1971 yılında ise politik problemlerin çözümü adına yapılan toplumsal bir araştırmada ve 1977 yılında da gelir dağılımı ile ilgili bir çalışmada kavrama yer verilmiştir (Şan, 2007: 5).

1.2.2.2. Sosyal Sermaye Tanımları

Sosyal sermaye kavramının tarihsel serüveni bölümünde de bahsettiğimiz üzere kavram, disiplinler arası ilişki özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan, “sosyal sermaye nedir?” sorusuna birbirinden farklı alanlarda birbirinden farklı yanıtlar verilerek değişik noktalara vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu farklılıklara rağmen Öğüt ve Erbil (2009: 9), sosyal sermayenin değerli bir varlık olduğunu ve bu değerinin bireylerin grup içi veya grup dışındakilerle sosyal ilişkileri sayesinde kaynaklara erişebilmelerinden ileri geldiğini belirtmektedirler.

İlk çağda sosyal sermaye analizlerinden biri Pierre Bourdieu tarafından yapılmıştır. Sosyal sermayeyi kültürel sermayeye bir ilave veya kültürel sermayenin bir boyutu olarak ele alan Bourdieu'nun, sosyal sermaye kavramına ulaşımı yavaş yavaş olmuştur. Sosyal sınıfların sürekliliği, eşitsizliği, çatışmalarını ve diğer sabit yerleşik biçimlerini de dikkate alan Bourdieu'nun bu bakış açısı, toplumsal üretimin kültürel antropolojisini tekrardan oluşturma gayreti ile oluşmuştur (Field, 2006: 18).

Fransız sosyolog, ekonomik, kültürel, sembolik ve sosyal sermaye olmak üzere birçok sermaye türü tanımlamıştır. Dolayısıyla sosyal sermaye kavramı, Bourdieu'nun tanımladığı sermaye türlerinden sadece birisidir. Sermaye türlerinin birbirleriyle ilişkili olduğunu ifade eden Biordieu, her bir sermaye çeşidinin diğer sermaye türüne

dönüşebileceğini ya da transfer edilerek üretilebileceğini ileri sürmektedir (Bourdieu, 1989: 17).

Bourdieu, sosyal sermayede sınıf farklılıklarına vurgu yapmaktadır. Bourdieu'ya göre aktörler, sosyal ilişkilerini, çıkarlarını arttırmak ve yeteneklerini ilerletmek için kullanmaktadırlar. Dolayısıyla sosyal sermaye toplumsal mücadele için bir kaynak oluşturmaktadır. Sosyal sermaye kaynaklarının toplamı, karşılıklı tanışma ve tanıma, daha fazla kurumsallaşmış ilişkiler ağına sahip gerçek ya da sanal bir gurubu ifade etmektedir (Sabatini, 2006: 4).

Bourdieu, profesyonel grup üyelerinin (ve çocuklarının) statülerini hangi yöntemle koruduklarına ilişkin 1973'te yayınlanan bir çalışmada sosyal sermayeyi ilk kez şöyle tanımlamaktadır;

“İhtiyaç duyulduğunda faydalı destekler sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi; her hangi bir toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerinin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vaz geçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir” (Field, 2006: 20)."

Sosyal sermaye bu yönüyle imtiyazlıların bir serveti olan ve onların bu üstünlüklerini sürdürebilmek için kullandıkları bir araçtır. Bu bakış açısıyla sosyal sermaye eşitsizliğe neden olabilecek potansiyele sahiptir. Bourdieu (1992: 119), yapmış olduğu bu tanımı daha sonraları sadeleştirerek şu tanımlamayla sonlandırmıştır;

“Sosyal sermaye, gerçek hayatta ya da uygulamada tanışma ve tanımaya dayalı veya temellendirilmiş, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olmasıyla, bir bireyin ya da bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamıdır”.

Coleman, sosyal sermaye kavramının ne olduğundan çok ne gibi bir işleve sahip olduğu üzerinde durmaktadır. Coleman, sosyal sermaye kavramını, aktörlerin amaçlarına ulaşmak için kullanabilecekleri bir potansiyel olarak görmektedir. Sosyal sermayeyi biriktirebilen, depolanabilen, karşılıklı ilişkilerin arttırılabilmesi ve amaçların gerçekleştirilebilmesi için bireyleri bir topluluk olarak harekete geçirilebilecek bir kaynak olarak betimlemektedir (Ekinci, 2010: 25-26). Coleman (1988: 119), bireylerin işgal ettikleri makam mevki ya da ait oldukları grup ne olursa olsun, bireylere yapılan yatırımların, tek başına önemli getirisi olacağı anlayışına karşı çıkmaktadır.

Bourdieu ile kıyaslandığında Coleman, sosyal sermaye kavramını farklı amaçlar doğrultusunda ele almıştır. Sosyal sermayeyi tanımlama aşamasında da farklı kavramları kullanmayı tercih etmiştir. Ancak bu farklılıklara rağmen Coleman da Bourdieu gibi aynı teorik kavramları inşa etmiştir (Winter, 2000: 2).

James S. Coleman (1995: 302) tarafından temelleri atılan rasyonel seçim yaklaşımında sosyal sermaye, “*sosyal ilişkilerden meydana gelen bireysel bir kaynak*” olarak ifade edilmiştir. Coleman sosyal sermayenin bireysel bir kaynak olmakla birlikte, bireyden bağımsız da olabileceğini düşünmektedir. Beşeri ve ekonomik sermaye türlerinin, bunlara sahip olan bireye ait olduğunu, buna karşılık sosyal sermayenin ise, bireyin kendi mülkiyetinde olan bir sermaye türü olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca sosyal sermayenin sosyal ilişkilerin doğal bir ürünü olarak ortaya çıktığını savunur. Coleman’ın ifadesiyle sosyal sermaye, “*kişilerin kendi aralarında ve farklı kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin doğal yapısından kaynaklanır*”. Öte taraftan, bizzat kendisinde olmasa bile birey, sosyal sermayeye kişisel veya ortak amaçlar doğrultusunda ulaşabilir. Coleman’ın sosyal sermaye anlayışı, sosyal yapıyı kişinin nasıl rasyonel (ussal) amaçlarla kullanabileceği üzerine odaklanmaktadır.

Coleman (1995: 302), sosyal sermaye kavramını, bireylerin rasyonel seçimlerini sosyolojik ve ekonomik yaklaşımlarla kombine ederek kullanır. Sosyal sermayeyi tanımlamaya çalışırken aynı zamanda, ne işe yaradığından ya da fonksiyonlarından da hareket eder. Coleman'a göre sosyal sermaye tek bir varlık değildir; ortak iki özelliği olan farklı varlıkların çeşitlenmesidir. Bunlar sosyal bir yapının düzlemlerinden oluşmaktadır ve bu yapının içindeki bireylerin hareketlerini kolaylaştırmaktadırlar.

Coleman (1995: 309), sosyal ilişkilerin bireyler tarafından kullanılabilmesine imkan sağlayan nitelikleri şu üç başlık altında toplamaktadır:

- Enformasyon (bilgi) kanalları,
- Sosyal normlar ve etkin yaptırımlar,
- Zorunluluklar, beklentiler ve sosyal yapıların güvenilirlik düzeyi, bilgi akışının eyleme geçmesini kolaylaştırdığından, enformasyon kanalları sosyal ilişkilerin en önemli unsuru olarak öne çıkmaktadır.

Rasyonel kararlar verebilmek için alternatif durumların bilinmesi ve bu alternatiflerden hangisinin en iyi olduğunun hesaplanabilmesi gerekir. Fakat bilgiye ulaşmak zaman kaybına neden olabilir. Ancak bireylerin elde etmek istediği bilgiyi sağlayabilecek tanıdık bir çevresi (ağ-düzeneği) var ise, bilgiye ulaşmak daha az masraflı hale gelebilir.

Coleman (1995: 311), normları ve yaptırımları da bireylerin kullanabilecekleri kaynaklar arasında göstermektedir. Sosyal yapı içerisinde meydana gelen normlar ve yaptırımlar, bazı pozitif eylemleri kolaylaştırırken, negatif sonuçlar doğuracak eylemleri kısıtlamaktadır. Coleman, normların ve yaptırımların kişisel çıkarlara yönelik eylemlerde onaylanmamasını, ortak fayda sağlayan eylemlerde ise desteklenebileceğini savunmaktadır.

Dışarıya karşı kapalı olan sosyal ağlar, bireyler ve gruplar arası ilişkilerin oldukça yoğun olduğu, bireyleri birbirlerine karşı bağımlı hissettikleri yapılardır. Coleman bu tür kapalı ağları, sosyal sermayeyi kolaylaştırıcı özellikte olmalarından dolayı faydalı olabilecek yapılar olarak tanımlamaktadır. Söz konusu kapalı ağlar etkili yaptırımlara sahiptir. Coleman kişiler ve gruplar arasında normların ve güven duygusunun oluşturulması ve uygulamaya sokulması için sosyal ağların, sıkı ve kapalı bir yapıya kavuşmasının gereğine dikkat çekmektedir (Erselcan, 2009b: 11-12).

Robert Putnam (1993: 32-34), *Making Democracy Work* (Demokrasiyi Çalıştırmak) adlı eserinde sosyal sermayenin politik, kurumsal ve ekonomik değerini inandırıcı bir üslupla ortaya koymuştur. Putnam gelişen ekonomi ve sivil kültür ile görece yoksulluk ve ekonomik gerilik arasındaki farkın nedenini ortaya koyabilmek için İtalya'nın kuzeyindeki ve güneyindeki kentleri incelemiştir. Kuzey İtalya'nın başarısını mümkün kılan faktörler, insanlar arasındaki güvenin yaratılmasına, insanlar arasındaki ilişkilerin kurulmasına, ayrıca bütünsel olarak topluluğun refahına katkıda bulunan ve geçmiş yüzyıllara dayanan kurumlardır. Söz konusu kurumların yokluğu Güney'in ekonomik başarısızlığın da nedenidir.

Putnam'a göre (2000: 19), sosyal sermaye teorisinin ana fikri, en açık bir şekilde "sosyal ağların değerli olduğu" tezi üzerinden inşa edilir. Sosyal sermayeye şekil veren temel faktörlerin dayandığı ana kaynak toplumun moral ve motivasyon

değerleridir. Putnam’a göre sosyal sermayeye kaynaklık eden moral değerler üç başlık altında toplanmaktadır,

- Güven,
- Normlar ve yükümlülükler,
- Bireylerin faaliyetlerini yönlendiren sosyal ağlardır.

Putnam’a göre (2000: 19) sosyal sermaye, toplumsal iş birliğinin önündeki engelleri kaldırma işlevi görmektedir Sosyal ilişkiler, hangi boyutta olursa olsun sosyal sermaye teorisinin merkezinde bulunması görüşü Putnam’ın araştırmalarının açıklayıcı değişkeni olarak yer alır. Sosyal ağların varlığı, birey ve topluluklar açısından ortak faydanın üretilmesinde önemli bir yere sahiptir. Putnam “Making Democracy Work” isimli çalışmasında kolektif eylem ve karşılıklılık ilkesi üzerinde önemle durmuştur.

Putnam (1993: 173-174), sosyal sermayenin kolektif anlayış ve harekete olan katkılarını şöyle sıralamaktadır:

- Örgüt ya da bir gruptan ayrılanların potansiyel maliyetini azaltmak ve bireylerin birlikte gösterdikleri davranışları anlamlı kılmak,
- Karşılıklılığın sağlam normlarını beslemek ve söz konusu normları güçlendirmek,
- Bireyler arası bilgi akışını kolaylaştırarak bilginin yayılmasını ve devamlılığını sağlamak,
- İş birliği çabalarının sonuçlarını başarılı olarak somutlaştırmak,
- Gelecekte meydana gelecek iş birlikleri için bir model ve imkan oluşturmak.

Putnam’a göre (2000: 19), güven ve sosyal ağlar geliştiğinde, bireyler, şirketler, komşuluklar, akraba arasındaki ilişkiler gelişecek ve dahası toplum başarılı olacak ve kalkınacaktır. Putnam, sosyal sermayeyi, “*bireyler arasındaki ilişkiler, sosyal ağlar ve bunlardan meydana gelen karşılıklılık ve güvenilirlik normları*” şeklinde tanımlamaktadır.

Fukuyama (2001: 1) sosyal sermayeyi, iki ya da daha fazla birey arası iş birliğini destekleyen enformel bir norm şeklinde tanımlamaktadır. Sadece bir dizi normlar sosyal sermayeyi bir araya getirmez. Normlar gruplar içindeki iş birliğine öncülük etmelidir. Bu yüzden dürüstlük, sözünde durma, verilen görevi yerine getirme

ve karşılıklılık gibi geleneksel erdemler önemlidir. Sosyal sermaye, iki ya da daha fazla insanın arasındaki iş birliği olanağını arttıran enformel normlarla gelişim imkanı bulmaktadır.

Fukuyama (2005: 42), toplumlar arası ekonomik farklılıkları açıklamak için sosyal sermayenin merkezine güven faktörünü yerleştirmektedir. Fukuyama çalışmasında, toplumsal kalkınmayla insanların birbirlerine olan güven düzeyi arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Bu bağlamda ekonomik refah ile güven arasında kurmuş olduğu ilişkiyi daha kapsamlı açıklamakta ve bir toplumda refah düzeyinin temel belirleyicisinin sosyal sermaye düzeyi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre sosyal sermaye, *“topluluk içerisinde ya da topluluğun herhangi bir kısmında güven unsurunun hakimiyetinden kaynaklanan değerdir”*. Sosyal sermayeyle ilgilenen araştırmacıların kavrama yönelik tanımları Tablo 1.2’de gösterilmektedir.

Tablo 1.2: Sosyal Sermaye Tanımları

Adler ve Kwon	Sosyal sermaye, dışsal, içsel ve her iki kategoriye de kapsayan sosyal sermayedir. Dışsal sosyal sermaye, aktörlerin diğer aktörlerle oluşturduğu ilişkileri dikkate almaktadır. İçsel sosyal sermaye, topluluk içerisinde yer alan aktörlerin birbirleri arasındaki ilişkilerin yapısını açıklamaktadır. Hem bireyler arası ve hem de bu ilişkilerin yapısını ele alan tanımlar her iki kategoriye girmektedir (2002: 17)
Ostrom	Sosyal sermaye aktörlerin mensup olduğu grupların faaliyetlerinde, değişik organizasyonlarda getirdikleri etkileşim kalıpları hakkında paylaşılan bilgi, anlayışlar, normlar, kurallar ve beklentilerdir (2000: 176).
Stiglitz	Sosyal sermaye örtük bilgi, ağlar koleksiyonu, itibar toplamı ve organizasyonel sermayeyi kapsamaktadır. Sosyal sermaye organizasyon teorisinde ahlaki riziko ve dürtü problemlerini halletmenin sosyal aracıdır (2000: 59).
Woolcock vd.	Sosyal sermaye insanların birlikte hareket etmesini mümkün kılan normlar ve ağlardır. Bu tanım tekrarlanma sürecinde ortaya çıkan güven ve müteakabiliyet gibi önemli sosyal sermaye özelliklerini kapsamaktadır. (2000: 3).
OECD	Sosyal sermaye ağlar ve gruplar içinde ya da gruplar arasında işbirliğini kolaylaştıran normlar, değerler ve anlayışlardır (2001: 24-25).
Bowles vd.	Sosyal sermaye güvene, bir kişinin birlikte olduğu insanları düşünmesine, kendi toplumunun normlarıyla yaşama istekliliğine ve yapmayanları cezalandırmaya işaret etmektedir (2002: 2).
Ostrom vd.	Sosyal sermayenin üç geniş formu (1) güven duyulabilirlik (2) ağlar, ve (3) formel ve enformel kurallar ya da kurumlardır. Sosyal sermaye bireylerin ve bireylerin ilişkilerinin ortak eylem problemini çözme yeteneklerini geliştiren özelliklerdir. (2003: 14).
Cohen ve Prusak	Sosyal sermaye, insanlar arasındaki aktif bağlantılar stokundan; insan şebekelerini ve topluluklarını birbirine bağlayan ve iş birliğini mümkün kılan güven, karşılıklı anlayış ve ortak değerler ile davranışlardan oluşur (2001: 20)

Sosyal sermaye tanımlarında, güven, iş birliği, sosyal dayanışma, iletişim ağları, karşılıklılık, gönüllü kuruluşlar, kolektif eylem gibi kavramlar yer almaktadır. Söz konusu kavramların birbirleriyle ilişki düzeyleri, sosyal sermayenin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

1.2.2.3. Sosyal Sermayenin Öğeleri

Sosyal sermayenin öğeleri, onu meydana getiren ve işlerliğine katkı sağlayan unsurlardır. Aynı zamanda bu unsurlar sosyal sermayenin de bir sonucudur (Field, 20006: 15). Sosyal sermayeyi oluşturan öğeler güven, sosyal ağlar, işbirliği ve bağlılık gibi unsurlardan oluşmaktadır. Putnam (2000: 19), sosyal sermaye unsurları olarak ağlar, normlar, güven ve iş birliğini; Coleman ise güven, yükümlülükler, beklentiler, normlar, işbirliği ve ilişkileri ele almıştır. Muthuri vd. (2007: 77), güven, ağ ve normları; Cohen ve Prusak (2001: 47), güven, iş birliği, aidiyet ve ilişki bağlantılarını sosyal sermayenin unsurları olarak incelemişlerdir.

Dünya Bankası, sosyal sermayenin unsurlarını, topluluklar, ağlar, güven, işbirliği, ortaklaşa hareket, toplumsal bütünlük, enformasyon ve iletişim şeklinde sıralamaktadır (www.worldbank.org). Tüylüoğlu (2006: 16) ise, güven, karşılıklılık, ağlar, birlikler, normlar ve ortak faaliyetlere vurgu yapmıştır.

Bu çalışmada kapsamında sosyal sermayenin unsurları olarak güven, normlar ve sosyal ağlar ele alınacaktır. (Tablo 1.3)

Tablo 1.3: Sosyal Sermayenin Üç Temel Unsuru

Sosyal ilişkilerin Yapısı: Ağlar	Sosyal ilişkilerin Niteliği: Güven ve Normlar
Tip • Formel • Enformel Boyut/Kapasite • Sınırlı büyüklükte Mekan • Hanehalkı/ Küresel Yapı • Açık / Kapalı • Yoğun / Seyrek • Homojen /Heterojen İlişki • Yatay • Dikey	Güven - o Sosyal güven • Kısmi güven • Genelleştirilmiş güven - o Kurumlara duyulan güven Karşılıklılık Normları • Doğrudan ya da dolaylı • Hemen ya da gecikmiş • Aynı ya da yerine

Kaynak: Stone (2009: 3)

1.2.2.3.1. Güven

Güven, bireylere beraber iş yapma ve hayat sürme imkanı veren, her türlü sosyal etkinliğin en temel kolaylaştırıcısıdır. John L. Locke göre güven toplumun temelidir.

“Güven, soluduğumuz hava gibidir. Bütün insan faaliyetlerinin temelidir; o kadar temelidir ki, Harvard’ın önde gelen hukuk hocalarından Charles Fried, “öyle bir nokta gelir ki, artık onun peşine bir başka şeyi elde etmek için değil, kendisi için düşeriz” demektedir. Güven duygusu, ister belirli bir amaçla oluşturulmuş küçük bir grubun, ister kalıcı bir topluluğun üyesi olarak insanların işlerini bir randevuyu kabul etmek, otomobil satın almak, badanacı bulmak gibi kendi başlarına yapmalarını ya da başkalarıyla uyum içinde hareket etmelerini sağlar” (Cohen ve Prusak, 2001: 51).

Güven faktörü, bireyin kendisine değer verme duygusuyla başlayan, zamanla şirket, bilim ve ekip içerisindeki herkesle temas eden duygusal bir güçtür. Bireyin kendisine ve iletişim içerisindeki diğer insanlara olan güveni hayatta başarıyla buluşmasını sağlayan en önemli faktörlerden birisidir. Bu olgu sayesinde bireylerin içyapısı genişler bir konudan diğerine, bir fikirden diğerine ve bir insandan diğerine uzanan güven köprüleri kurmalarına olanak sağlar (Töremen, 2002: 562). Güven

unsuru, bireylerin ve kurumların aralarındaki ilişkilerin etkilerini ve canlılığını arttıran dinamik bir unsurdur. Ayrıca güven, verilen sözleri yerine getirme, içtenlik, gerçeklik, dürüstlük ve erdemi de kapsayan tutarlı davranışlar bütünüdür. Toplumsal düzenin, bireysel yaşantının, ekonomik ve demokratik gelişmenin temel taşıdır (Gökalp, 2003: 163).

Güven faktörü, bireyler ya da kurumlar arasında oluşan ve paylaşılan değerlerden doğmaktadır. Bununla beraber, taraflar arasında güçlü ve sağlam enformasyon alış verişinin meydana gelmesi, güvenin geliştirilmesinde önemlidir. Zira enformasyon yayılımının sürdürülmesiyle, güven ve bütünlük oluşturulacak ve olumsuz sosyal sermayenin meydana gelmesi engellenecek ya da oluşumu giderilecektir. (Öğüt ve Erbil, 2009: 21).

Sosyal sermaye, ortak hedefleri gözetken bireylerin hedeflerine daha etkin ve verimli bir şekilde erişmelerini sağlar. Bu anlamda sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireyler arasında birleştirici bir unsur işlevine sahip faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu birleştirici unsur bireylerin dayanışma ruhu içerisinde bir arada çalışmalarına, hayat sürmelerine ve bir şeyler paylaşma olanağını meydana getirecek bağların oluşmasını sağlamaktadır (Karakurt, 2008: 78). Sosyal sermaye bu birleştirici işlevini güven unsuru ile gerçekleştirmektedir. Brehm ve Rahn (1997: 999), güven unsurunu sosyal sermayenin bir tezahürü ve göstergesi olarak ele alıp, kolektif eylem gerektiren sorunların çözümüne yardımcı olan ve kolaylaştıran bireylerin işbirliği ilişkileri olarak tanımlamaktadır.

1.2.2.3.2. Sosyal Ağlar

Sosyal sermaye literatüründeki önemli temalardan birisi de sosyal ağlardır. Sosyal ağların gelişimini, enformasyonun ve bilginin yayılmasını, dernekler vb. birlikler sağlamaktadır. Dernek ve birlikler, bireyler ve gruplar arasında formel ve enformel ilişkiler ya da ağ düzenekleri kuran nesnel bağlardır (Erselcan, 2009b: 63). Sosyal ağlar, aktörlerin iradesinden bağımsız bir şekilde içinde bulunduğu aile, din, cemaat ya da sınıf gibi oluşumlar olabileceği gibi; bireylerin daha sonra kendi tercihleri ile katıldığı futbol kulüpleri, müzik koroları, üye olduğu STK'lar, ya da yardım kuruluşları gibi yapılar da olabilir (Akdoğan, 2002: 29).

Sosyal sermaye tanımlarının çoğu, bireyler arasındaki ya da bireylerle gruplar arasındaki ağlara atıflar üzerinden yapılmaktadır. Bourdieu, Coleman, Putnam, ve Fukuyama yapmış oldukları sosyal sermaye tanımlarında ağların önemine işaret etmektedirler. Coleman’a göre, sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişki yapılarında var olmaktadır. Başka bir ifadeyle sosyal sermaye ağlara katılımın kollektif bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Bourdieu’ya göre ise ağlar, sadece sosyal sermayenin ne olduğuyla ilgili bir şey olmayıp, istenilen sonuçlara ulaşmada sosyal sermayenin nasıl kullanıldığını açıklamada anahtar bir değişkendir. Putnam da sosyal sermayeyi kavramlaştırırken sosyal ağlar üstünde önemle durmaktadır. Çünkü ona göre ağlar, bireyler arasında karşılıklı ilişkileri kolaylaştıracak ve karşılıklı güveni güçlendirecektir. Karşılıklı güvenin güçlenmesi sonucu olarak da ağ yapılarında işbirliği ve iletişim kolaylaşacak, bireylerin kolektif eylemlerde bulunma ve başarı olasılığı artacaktır (Carroll, 1997: 52-53). Putnam’a göre, “toplumdaki sosyal bağların zayıflaması durumunda toplumun sosyal sermaye miktarında bir azalma olacaktır” (Rea Holloway, 2008: 27). Dolayısıyla sosyal sermayenin sadece kaynaklardan değil, aynı zamanda sosyal ağlar yoluyla kaynaklara kanal açma becerisinden meydana geldiğini söylemek mümkündür (Parts, 2004: 5). Bu çerçeveden bakıldığında ağlar, sosyal sermayenin oluşturulması ve devam ettirilmesinin bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler arasındaki bağlantılarla oluşturulan güven unsuru, ağların zaman içinde daha da güçlenmesini sağlamaktadır (Öğüt ve Erbil, 2009: 19). Cohen ve Prusak’a (2006: 84) göre, sosyal sermaye düzeyi, sosyal bağlantılarla ilgilidir ve ağlar da insanlar arasındaki etkileşimin en önemli belirleyicisidir.

1.2.2.3.3. Toplumsal Normlar

Sosyal sermayenin öğelerinden bir diğeri, paylaşılan değerler ve normlardır. Normlar, bireylerin davranışlarına yön veren temel algılamaların biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Ekinci, 2010: 67). Sosyal sermayenin bir yöntem, bir sistem veya bir araç olarak kullanıldığında normlar ağlarla birlikte kilit faktör olarak yer alır (Öğüt ve Erbil, 2009: 25).

Coleman sosyal normların, toplumsal aktörlerin gerçekleştirdiği eylemi ya da faaliyeti kontrol etme hakkını diğerlerine aktardığını ifade eder. Çünkü eylem diğerleri

için bir takım olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurur. Normlar, model alma, toplumsallaşma ve yaptırımlar yoluyla elde edilir. Bir bireyin davranışları toplum içerisinde kabul görmüş normlar yoluyla diğer bireyler tarafından değerlendirilir. Toplum tarafından oluşturulan ve geliştirilen bu normlar, bireylerin davranışları üzerinde yaptırım gücüne sahiptir. Normlar, toplumsal etkileşim sürecinde aktörlerin birbirlerine yönelik davranışlarını kontrol ettikleri bir dizi değerler kümesidir (Putnam, 1993: 171).

1.2.2.4. Sosyal Sermayenin Türleri

Ekonomistler ve sosyologlar sosyal sermayeyi farklı şekilde kavramlaştırdıkları için sosyal sermaye türleri de farklılaşmıştır. Araştırmacıların bir kısmı sosyal sermaye türlerini; bağlayıcı, birleştirici ve köprü kuran; bir kısmı ise, sivil toplum sermayesi ve kamusal sosyal sermaye şeklinde sınıflandırmaktadır. Yapısal ve kavramsal sosyal sermaye, güçlü ve zayıf bağlar şeklinde de tasniflere rastlanmaktadır.

1.2.2.4.1. Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Putnam (2000: 22), sosyal sermayeyi, bağlayıcı, birleştirici ve köprü kuran şeklinde çeşitlendirmektedir. Putnam'a göre, bağlayıcı sosyal sermaye, birbirine benzer ağlar içindeki bireylerin güçlü bağlar; yani yakın akraba ve arkadaş ilişkileri kastedilmektedir. Köprü kuran sosyal sermaye ise, daha çok uzak ilişki içerisindeki ve birbiri ile benzer yönü olmayan birey ya da grupları birbirine bağlama özelliğine sahiptir. Birleştirici sosyal sermaye, daha çok organizasyonlar arası ilişkileri ele almaktadır. Dolayısıyla birleştirici sosyal sermayeyle de bireyler kendi sosyal çevreleri dışındaki bağlantılardan fikir ve bilgi edinirler (Field, 2006: 92).

1.2.2.4.1.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye

Bağlayıcı sosyal sermaye, daha çok kendilerini geçmişle, amaçlarla, deneyimlerle veya hedeflerle özleştirmiş aile üyeleri, yakın akraba, aynı din, mezhep, etnik köken, sınıf ve iş arkadaşları gibi benzer kişilerin katılımıyla meydana gelen küçük topluluklar içerisindeki bağlılıkları ifade eder. Toplulukların oluşturdukları

değeri anlatma adına kullanılır (Öğüt ve Erbil, 2009: 49). Bu gruplar içe kapalı ve birbirine bağımlı sosyal birliklerden meydana geldiğinden, piyasa ilişkilerinde grup dışındakileri dışlamaları sonucu kaynak dağılımında bir etkinsizlik doğuracaktır. Ayrıca bu gruplar, grup içindeki etkileşimi, ortak faaliyetleri ve birlikte öğrenme süreçlerini kolaylaştırarak üst düzey güven, işbirliği ve organizasyonların oluşmasına olanak sağlarlar (Erselcan, 2009b: 70).

Bağlayıcı sosyal sermaye, yalnızca gruba üye olan bireylere isnat edilen bir güvenin oluşmasını sağlar. Gruba ait üyeler birbirlerine yalnızca kendi grubundan olduğu için güvenirler. Diğer taraftan grup, kendi normları ve değerleri sayesinde, üyelerinden her hangi birisi kendisine olan güveni istismar ettiği takdirde üyeyi cezalandırarak güveni kontrol altında tutabilir. Özellikle geleneksel toplumlarda söz konusu olan güçlü akrabalık ilişkileri bireysel risklerin azaltılmasında etkili olmaktadır (Erselcan, 2009b: 70).

1.2.2.4.1.2. Birleştirici Sosyal Sermaye

Birleştirici sosyal sermaye, bireylerin gücü elinde tutanlar ile olan ilişkilerini ifade etmektedir. Bireysel bağlantılar, makro açıdan ele alınması gerekli olan sosyal sermaye türüdür. Birleştirici sosyal sermaye, elinde güç bulunduran ve etkiye sahip kişiler ile bunlara sahip olamayan kişileri, bir araya getiren dikey bağlantılardır. Birleştirici sosyal sermaye için yöneten ve yönetilen gruplar arasındaki ilişkiler örnek olarak verilebilir (Tüysüz, 2011: 21).

Sosyal sermaye geniş anlamda, yatay iş birliğiyle birlikte dikey işbirliğini de kapsamaktadır. İlkinde bireylerin yakın çevresine duyduğu güven ön plana çıkarken; ikincisinde bireylerin tanımadıkları insanlara duyduğu güven ön plana çıkmaktadır. Tablo 1.4'te bağlayıcı ve birleştirici sosyal sermaye türlerinin farklılaştığı noktalar sistematik olarak gösterilmektedir.

Tablo 1.4: Sosyal Sermayenin İki Alt Tipi ve Özellikleri

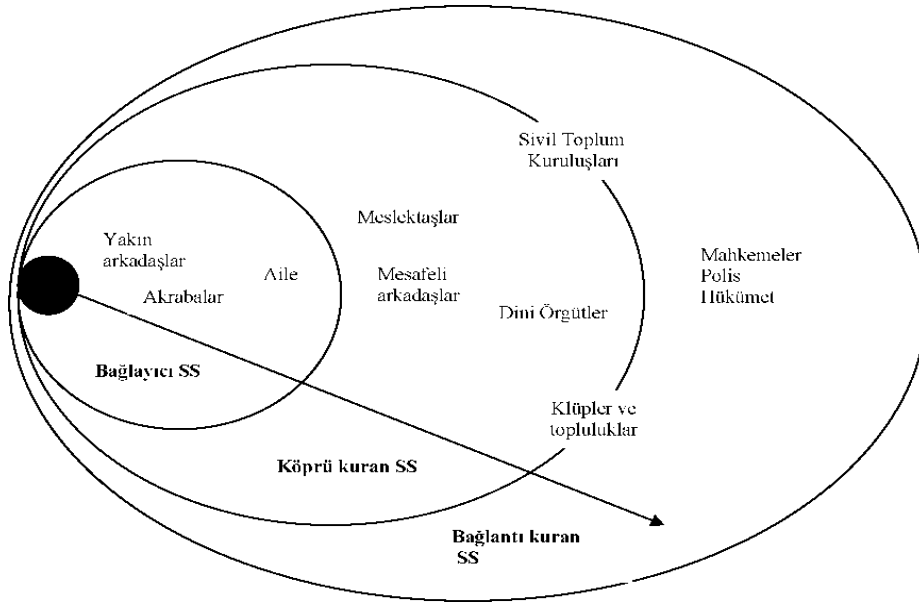
Bağlayıcı Sosyal Sermaye	Birleştirici Sosyal Sermaye
• Homojen elemanlardan oluşur. • Elemanlar arasında bağ gücü yüksektir. • Kendisini oluşturan elemanlar ona hizmet eder. • Diğer ağlarla yeni bağlar kurmaya hevesli değildir • Kimliğin tamamını işgal etmeye meyillidir. • Dışarıda kalanları dışlayıcıdır. • Tipik örnekleri: marjinal gruplar, etnik dayanışma örgütleri	• Heterojen elemanlardan oluşur. • Elemanlar arasında bağ gücü düşüktür. • Kendisini oluşturan elemanlara hizmet eder. • Diğer ağlarla yeni bağlar kurmaya heveslidir. • Kimliğin bir parçası olabilir. • Dışarıda kalanlar kucaklayıcıdır. • Tipik örnekleri: Spor kulüpleri, korolar

Kaynak: Başak vd, (2009: 7)

1.2.2.4.1.3. Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Köprü kuran (bridging) sosyal sermaye, bağlayıcı sosyal sermayeden farklı olarak uzak ilişkilerle ilgilenmektedir (Tablo 1.5). Yani iş birlikleri, tanışıklık, farklı etnik gruplardan edinilen arkadaşlıklar, arkadaşların arkadaşları gibi daha zayıf ve daha az yoğun, fakat daha çeşitli ve çapraz kesişen sosyal bağlardan üretilmektedir. Bireyleri kendilerinden çok farklı bir atmosferde hareket eden daha uzaktaki tanıdıklara bağlamaktadır (Ekşi, 2009: 50-51). Köprü kuran sosyal sermaye kısaca, daha uzak ve daha az yoğunluktaki kaybedilmiş arkadaşlıklar ya da iş arkadaşlıkları gibi insanların daha uzak bağlantılarına dayanan sosyal sermayedir (Harper, 2002: 3). Kavram, zayıf ancak daha az yoğun, fakat daha çeşitli ve çapraz kesişen sosyal bağlardan türediği için, herhangi bir toplumsal kimlik paylaşılmamakta ve benzer toplumsal kökene ya da sınıfa sahip olmak ağı bir parçası olmada ölçüt olmaktan çıkmaktadır. Söz konusu ağ yapısı içerisinde farklı çevrelerden gelen bireyler (Şekil 1.1), kendi başlarına gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri bir takım şeyleri gerçekleştirmek için daha önceden hiç bir bağlantıları bulunmadığı ağlara girmekte ve bu ağlarda ortak eylemlerde bulunmaktadırlar (Ekşi, 2009: 51).

Şekil 1.1: Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Kaynak: (Grafton, 2007: 4)

Köprü kuran sosyal sermayede güven unsuru, çoğunlukla bireysel ilişkilerin bir sonucu olarak, "ilişkisel" ya da "süreç temelli" güvendir. Bu güven anlayışında, bireysel ilişkilerle ulaşılan bilgi daha güvenilir ve ucuzdur. Bundan dolayı, aktörler kişisel ilişkilerin zedelenmemesi için birbirlerinin güvenini boşa çıkaracak eylemlerden uzak dururlar. Güvenilirlik konusunda bireyler zaman içerisinde birbirlerini yine de test ederek güven tazelemekte ve birbirine güven duymayı sürdürmektedirler. Köprü kuran sosyal sermaye anlayışında ne sosyal sermaye ne de güven olgusu veri değildir. Her iki faktör de zaman içerisinde sosyal ilişkiler yoluyla oluşur, gelişir, azalır ya da çoğalır (Özen ve Aslan, 2006: 137).

Tablo 1.5: Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye Arasındaki Farklar

Farklılık Boyutları	Bağlayıcı Sosyal Sermaye	Köprü Kuran Sosyal Sermaye
Öncülleri	Putnam, Coleman ve Fukuyama	Burt, Baker, Bourdieu ve Wacquant
Tanımlardaki vurgu	Bir grubun beraber bir şekilde ortak amaçlara ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleri	Bireyin sosyal ilişkilerinden doğan ve ona çeşitli avantajlar sağlayan kaynaklar, fırsatlar bütünü
Sosyal sermayenin sahipliği	Topluluğun ortak malı	Aktörün özel malı
Sosyal sermayenin oluştuğu yer	Topluluğun içinde	Sosyal aktörün diğer sosyal aktörlerle arasındaki yapısal boşluklarda
Sosyal ağ anlayışı	Toplulukta yer alan diğer bireylerle biçimsel olmayan ilişkiler	Bireyin, topluluğun içinde ve dışındakilerle farklı nitelik ve konfigürasyonlardaki bağlar
Sosyal sermayenin kaynağı	Topluluktaki sosyal ilişkileri biçimleyen egemen değerler, inançlar ve normlar	Sosyal ilişkilerin yapısı (doğrudan, dolaylı, frekans, yoğunluk vb.)
Sosyal sermayenin oluşumu	Verili bir varlık	Sonradan edinilebilir, geliştirilebilir
Güven kavramının statüsü	Güven, sosyal sermayenin kendisi ya da bir türü	Güven, sosyal sermayenin oluşmasını sağlayan bir etmen

Kaynak: (Özen ve Aslan, 2006: 133)

1.2.2.4.2. Sivil Toplum Sosyal Sermayesi ve Kamusal Sosyal Sermaye

Collier (1998: 16), sosyal sermayeyi sivil toplum sosyal sermayesi ve kamusal sosyal sermaye olarak iki şekilde sınıflandırmaktadır. Sivil toplum sosyal sermayesi, gönüllü olarak organize olan gruplardan meydana gelir. Fukuyama (2005: 20), başarılı bir sivil toplumun bireylerin alışkanlıklarına, değerlerine ve adetlerine dayalı olduğunu ifade etmektedir. Fukuyama niteliklerin geliştirilmesinin bireylerin kültürel değerlerinin farkına varıp, saygı göstermekle mümkün olacağını söylemektedir.

Kamusal sosyal sermaye ise, devlet ya da özel sektör tarafından desteklenen resmi kurumlarla ilgili sosyal sermaye türüdür. Sivil toplum ve kamusal sosyal sermaye birbirinden bağımsız değildirler. Bu bağlılık birbirlerinin tamamlayıcısı ya da birbirlerinin ikamesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin yönetim kademesindeki işleyiş düzgün ise vatandaşların bu güçlü yönetimi iletmesi beklenir. Aynı şekilde devletin istikrarı sosyal istikrara ve halk desteğine bağlıdır. Diğer taraftan Putnam, bireylerin birbirlerine bağlanmasının güçlü devlet kurumları meydana getireceğini ve

devlet kurumlarının da bu istikrar ortamında vatandaşlarının kenetlenmesinde temel rol oynadığını düşünmektedir (Calloins ve Aubert, 2004: 6-7). Bu çerçevede sosyal sermayenin toplumun ana maddesi olduğunu ve resmi ve gayri resmi kurum ya da kuruluşların işleyişi açısından son derece hayati bir öneme sahip olduğu söylenilebilir.

1.2.2.4.3. Bilişsel ve Yapısal Sosyal Sermaye

Bilişsel sosyal sermaye, normlar, değerler, tutumlar ve inançları içerir. Sosyal sermayenin bilişsel boyutunu araştıran anketler, insanların birbirlerine olan güvenini, paylaşımını ve karşılıklı algı düzeyini ölçmektedir (Duman ve Alacahan, 2010: 112). Bilişsel sosyal sermaye bireylerin birbiriyle beraber hareket edebilme becerilerini ifade eder. Bireylerin nasıl düşündükleri ve hissettikleri ile ilgilidir. Ayrıca ilgileri veya sorunların paylaşılması ile topluluğu bir arada tutan gücü ifade eder (Öğüt ve Erbil, 2009: 64).

Yapısal sosyal sermaye ise, kendisini sosyal etkileşim bağları olarak ortaya koymaktadır. Yani iş birliğine katkıda bulunan ağların çeşitleri gibi roller, kurallar, adetler ve prosedürler ile ilişkilidir. Bu bağlamda yapısal sosyal sermaye, sosyal sistemlerin ya da bir bütün olarak ağların özellikleri ile ilgilenir. Bireylerin arasındaki tüm bağlantı biçimlerini, ağ yapılarını, bu yapıların düzenlenişlerini ve yapı biçimini kapsar. Birimlerin birbirlerini kapsayan enformasyon kanallarına işaret eder (Öğüt ve Erbil, 2009: 64).

1.2.2.4.4. Güçlü Bağlar, Zayıf Bağlar ve Sosyal Sermaye

Bağların yönü ve işlevinin yanı sıra gücünde önemlidir. Granovetter (1973: 1366) bağları, güçlü ve zayıf olarak tasnif eder. Gronovetter sosyal bağları bilginin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olan bir araç olarak görmektedir. Örneğin, bir kimse bir hikayeyi yakın arkadaşlarına anlatırsa, arkadaşları da bu şekilde davranacak, dolayısıyla çoğu insan bu hikayeyi birkaç kez duyacaktır. Sosyal bağlar bu nedenle bilginin ve haberlerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlayan ve işlem maliyetini azaltan güçlü bir araç olarak düşünülebilir. Derin, duygusal, yoğunluk açısından yüksek ve sürekli bağlantıları kapsayan bu bağlar, sosyal normların, güven ve dayanışmanın nüvesi olup

bireyler arasındaki uyumu sağlarlar. Bu bağlar, bireyler arasındaki bilgi akışını, bilgiye ulaşımı etkileyecektir. Özel bilgiler birbirlerine güçlü ilişkilerle bağlı olan bireyler arasında sıkça ve güvenilir bir biçimde aktarılacaktır. Bunun sonucu olarak hızlı ve kapsamlı bilgiye ulaşan bireyler sosyal ve ekonomik hayatta daha avantajlı konuma gelecektir (Ekşi, 2009b: 46).

Granovetter (1973: 1385-1386), bireylerin az sayıda insanla güçlü ilişki içerisinde olmak yerine, daha çok insanla zayıf bağlantılar kurmanın kişilerin yaşantılarına farklılık getireceğini belirtir. Aynı zamanda bu bireylerin daha başarılı olacağını ve bunun da iki temel nedeni olduğunu ortaya koyar. İlki, sürekli aynı insanlarla iletişim içerisinde olmak ve sabit ve sınırlı bir çevreye sabit olmak, kişisel gelişimi engeller. Diğeri ise, zayıf bağlantıların çokluğu, bireyin hareket ve iletişim kabiliyetini yükseltir. Farklı sorunlara çözüm bulabilecek kişiler zayıf bağlarının arasında mutlaka vardır. Granovetter “zayıf bağların gücü” olarak isimlendirdiği olguyu, biraz değiştirerek “Yapısal Boşluklar Kuramına” dönüştürür. Fakat vurgu, zayıf bağların gücü ile anlatılmak istenenle aynıdır. Kurama göre, grup içerisindeki bireyler aynı bilgi ve kaynaklara erişebilmektedir. Bireyin, grubun bir parçası olan ikinci bireyden elde edebileceği bilgi ve destek, grup içerisindeki üçüncü bir kimseden alabileceği bilgiden ve elde edebileceği destekten çok farklı değildir (Öztaş, 2007: 89).

Burt (2000: 9), sözü edilen zayıf bağlar argümanını genişleterek, bağlantısı kopuk ağ-düzenekleri arasında bağ kuran insanların konumlarından dolayı elde etmiş oldukları stratejik avantaja dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Burt’a göre, sosyal sermayeyi meydana getiren ve sosyal sermayenin bireylerin başarı düzeylerini olumlu yönde etkileyen asıl mekanizma, birbirleriyle bağlantısı olmayan ve aynı bilgi ve kaynakları paylaşmayan, diğer bireylerle oluşturulan bağlantılardır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ, ÖLÇÜLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ

2.1. SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ

Fiziki sermaye maddi değeri olan kaynakların kullanılmasıyla; beşeri sermaye, maddi olmayan bilgi beceri ve yeteneklerin geliştirilmesiyle üretilebilmektedir. Sosyal sermaye ise, diğer sermaye çeşitlerine göre daha soyut kalmakta ve daha çok çıktıları ile değer kazanmaktadır. Aralarındaki farklılıklara rağmen son yıllarda sosyal sermaye, fiziki ve beşeri sermaye ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Bu durum sosyal sermayenin, toplumsal beklentilerin ve toplumsal performansın temel belirleyicisi olmasından ileri gelmektedir (Gerşil ve Aracı, 2011: 42-43).

Sosyal sermayenin bileşenlerinden biri olan yükümlülükler ve toplumsal ağlar, karşılıklı ilişkilerde güçlü ve sürekliliği olan yapısal unsurlardır. Bu çerçevede sosyal sermaye, bireylerin ekonomik ve kültürel sermayelerini harekete geçirmelerini sağlayan temel faktör olarak görülebilir. Yapılan pek çok araştırma ve uygulamalar göstermiştir ki, sosyal sermaye tüm disiplinlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle sosyal sermaye, büyüme ve kalkınmada fiziki ve beşeri sermayenin tamamlayıcı unsuru olarak kabul edilmektedir (Altay, 2007: 338).

Sosyal sermayenin en önemli unsurlarından olan güven faktörü, farklı kurumlar ve aktörler arasında koordinasyonun sağlanmasına ve güçlendirilmesine imkan sağlamaktadır. Aktörlerin ortak öğrenmesini ve bilgi paylaşımına imkan sağlayan toplumsal ağlar ve sosyal etkileşim, sosyal sermayenin alt yapısını oluşturmaktadır (Altan, www.dünya.com, 2010).

İnsanların güven duygularının zedelendiği toplumlarda, mafyaya katılma, rüşvet alma gibi illegal aktiviteler artmaktadır. Bu duruma bağlı olarak da o toplum da güçlü bir devlet isteği meydana gelmektedir. Güven düzeyi yüksek toplumlar, örgütlenmelerde ve ekonomik kalkınmada daha başarılı olmaktadır. Güven düzeyi yüksek toplumlarda, gönüllü örgütlenme düzeyi ve toplumsallık duygusu da yüksektir. Birlikte iş yapma alışkanlığının olduğu toplumlarda, yüksek güven ortamı, başarıyı getirmekte; kendini ispat etmiş müesseseler ortaya çıkarmaktadır (Tüysüz, 2011: 35).

Toplumdaki alt grupların, kurumların ve sivil toplum örgütlerinin, ortak amaçlar ve ilkeleri belirleyebilme yetenekleri ekonomik ve sosyal gelişme ile yakından ilişkilidir. Toplumun ortak amaç ve ilke belirleyebilme yeteneği, söz konusu toplumun, sosyal sermaye birikiminin göstergesidir. Sosyal sermaye düzeyi yüksek bireyler,

kurumlar ya da sivil toplum örgütleri, ortak hareket kabiliyetlerini kullanarak daha verimli çalışabilirler. Ortak amaçlar doğrultusunda birlikte hareket etme kapasitesini artıran kollektif kurum kimliği de, sadece sosyal sermayenin inşa edilmesiyle arttırılabilir (Tüysüz, 2011: 35-36).

2.1.1. Sosyal Sermayenin İktisadi Açıdan Önemi

Sosyal sermaye ekonomik anlamda önemli çıktılar sağlayabilecek dışsalılıkların kaynağı niteliğindedir. Bu doğrultuda Çetin (2006: 75), sosyal sermayenin önemini şu şekilde belirtmiştir:

- İlk olarak sosyal sermaye, kollektif faaliyetleri güçlendirerek, bireylere birlikte faaliyet gösterme arzusu ve gönüllülüğü verir. Böylece bireyler birbirlerini destekleyecek şekilde faaliyet gösterebilirler. Sosyal faktörlerin bu bileşik etkileri neticesinde sosyal sermaye birikimi, kurumlara farklı amaçları gerçekleştirme yeteneği kazandırır.
- İkinci olarak sosyal sermaye, beşeri ve entelektüel sermayenin yayılmasında bir katalizör görevi görür. Beşeri sermaye birikiminin etkin ve başarılı şekilde uygulanabilmesi için akademik çevreden endüstriyel çevreye ya da politik çevreye transferi gerekir. İşbirliği temeline dayalı farklı sosyal ağların oluşumu ve sürekliliği, bilginin, yeniliklerin transferi ve yayılımında bir ön koşul niteliğindedir.
- Üçüncü olarak sosyal sermaye, sinerjinin ve işbirliğinin temelini oluşturur. Toplumsal ilişkileri, sosyal kurumları ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşimin yapısını, boyutunu belirlemek, sosyal ilişkilere dayalı kurumsal stratejilerin gelişimini sağlar.
- Son olarak sosyal sermaye, sosyal ağların oluşması ve gelişmesini sağlayan önemli bir dinamiktir.

Literatürde sosyal sermayenin ekonomi ile olan ilişkisi daha çok kalkınma, büyüme ve bunları destekleyen verimlilikler çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu olguları, karşılıklı güven, formel veya enformel iletişim kanalları, gönüllü kuruluşlar, toplumun sahip olduğu ortak değerleri ile normlar oluşturmakta ve desteklemektedir. Güven unsurunun göstergeleri olan, aktörlerin birbirlerine yönelik dürüstlükleri, gelir dağılımında adalet, sosyal hareketlilik, aile ilişkileri ve toplumsal kültür gibi sosyal

sermayeyi belirleyen değişkenler, ekonomik büyüme göstergeleri ve ölçüm faktörleri olarak kullanılmaya başlanmıştır (Tüysüz, 2011: 3-4).

Uzun yıllar ekonomi dışı faktörlerin, ekonomik büyüme ile arasındaki ilişki göz ardı edilmiştir. Son dönemlerde ekonomi dışı faktörlerin büyümeye etkisi üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Büyümenin belirleyicileri olan, teknolojik düzey, fiziki ve beşeri sermaye miktarları ve tasarruf oranı gibi faktörler, yeni büyüme yaklaşımlarında, büyümenin görünürdeki belirleyicileri olarak tayin edilmiştir. Sosyal sermaye ise, büyümenin temel dinamikleri olarak öne çıkmıştır. Sosyal sermaye, ekonomik gelişmeye çok geniş ve yeni imkanlar sunmaktadır (Koç ve Ata, 2012: 206-207).

Sosyal sermaye, toplumun ekonomik ve sosyal alandaki başarısını doğrudan etkilemektedir. Sosyal sermaye düzeyi yüksek olan toplumlarda bireyler arasındaki ilişkiler daha dürüst ve etkindir. Dolayısıyla insanlar arasındaki güven ağının gelişmesi, ekonomik faaliyetlerde işlem maliyetinin düşük olmasına ve ekonomik performansın artmasına yol açmaktadır. Sosyal sermaye ve güven ağının yeterince gelişmediği toplumlarda, küçük aile işletmelerinin gelişmesi ülkenin rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir. (Koç ve Ata, 2012: 208).

Sosyal sermayenin, fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının karlılığını artırıcı bir fonksiyonu da vardır. Başka bir ifadeyle, tüm üretim fonksiyonunu değiştirebilme özelliğine sahip bir faktördür. Güven düzeyi yüksek toplumlarda, sosyal sermaye ile ilişkilendirilen eğitim yatırımları yararlı dışsallıklar meydana getirerek verimliliğin artmasına neden olmaktadır (Putnam, 1993: 38).

Güven probleminin aşıldığı toplumlarda üretim maliyetlerini artırıcı ve çevre kirliliğine benzer birçok dışsallıklar minimum seviyeye kolaylıkla çekilebilmektedir. Bu bağlamda ülkenin iç güvenliğine yönelik harcamaların azalması ülke kaynaklarının daha verimli alanlarda değerlendirilmesine imkan vermektedir. Ekonomik ve diğer amaçlı sözleşmelere bağlılık da artmaktadır (Karagöl ve Masca, 2005: 41).

Ülkelerin ekonomik gelişmelerine pozitif etki yapan sosyal sermaye, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücünü arttırabilmeleri ve ekonomik başarıları için acil olarak yatırım yapılması zorunlu bir alandır. Çünkü az gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişim süreçlerinde, sosyal problemler çoğunlukla görmezden gelinmektedir. Ancak

gelenen nokta, ikinci plana itilen sosyal sorunların olumsuz etkilerinin, ülkelerin ekonomik alandaki başarısızlığında çok önemli rol aldığını göstermektedir (Parasız, 1997: 128-129).

Sosyal sermaye, yolsuzlukların ve bürokratik işlemlerin azalmasına, ülkenin demokratikleşmesine, insan haklarının ve politik istikrarın sağlanmasına, üretkenliğin artmasına katkı sağlar. Diğer taraftan güven faktörünün egemen olmadığı toplumlarda, ekonomik örgütler daha çok aile şirketi olarak kurulmaktadır. Bu durumun nedeni ise, insanların kurdukları şirketleri güvensizlik nedeniyle profesyonel bir yöneticiye teslim edememeleridir. Dolayısıyla dünya çapında belli bir gücü yakalama imkânı bulunmayan ve kurumsallıktan uzak olan bu tür şirketler, çoğu zaman kısa ömürlü ve sığ bir yapıya sahip olmaktadır. Hem kısa ömürlü olması hem de ulusal ve uluslararası boyutta rekabet gücüne sahip olmayan bu tip şirketlerin varlığı, ekonomik kalkınma için gerekli kaynakların israf edilmesi anlamına gelmektedir (Karagül ve Masca, 2005: 37-52).

Woolcock ve Narayan (2000: 13), sosyal sermayenin ekonomik ve toplumsal kalkınma açısından önemini dört farklı açıdan ele almaktadır. Bunlar; toplumsal görüş, ağ görüşü, kurumsal görüş ve sinerji görüşüdür. Tablo 2.1’de söz konusu görüşlerin aktörleri ve politik reçeteleri belirtilmektedir. Belirtilen görüşlerin farklılıklarının kaynağı, odaklandıkları alanların farklılıklarından ileri gelmektedir.

Tablo 2.1: Sosyal Sermaye ve Kalkınmaya Dair Perspektifler

Perspektif	Aktörler	Politik Reçeteler
Toplumsal Görüş Yerel kuruluşlar	Toplumsal gruplar Gönüllü organizasyonlar	Sivil toplumun katkıları Toplumsal potansiyelin farkına varma
Ağ Görüşü Bağlayıcı ve köprü kuran toplumsal bağlar	Müteşebbisler, iş grupları, bilgi aracıları	Merkezi olmayan girişim bölgeleri yaratma Sosyal kesimler arasında köprü kurma
Kurumsal Görüş Politik ve yasal kuruluşlar	Özel ve kamu sektörü	Sivil ve politik özgürlükler sağlamak kurumsal şeffaflık, hesap verebilirlik
Sinerji Görüşü Toplumsal ağlar ve yerel topluluk ilişkileri	Toplumsal gruplar, sivil toplum, firmalar, devlet	Birlikte üretme, tamamlayıcı, katılımcı, bağlantılar, yerel organizasyonların oranı ve sahip olduğu kapasite

Kaynak: Woolcock and Narayan, 2000: 13

Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınmayı toplumsal görüş, yerel organizasyonlar, kulüpler, kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle aynı çerçevede ele almıştır. Toplumsal görüş, STK'lara üyelik oranları, mahalli sorunlara duyarlılık, aktif bağlantılar ve ağlara dahil olma düzeyi ile sosyal sermayeyi belirlemektedir. Belirtilen bu unsurlar ekonomik açıdan sermayedarlar ve aktörler arasında, güven destekli bağlantıların oluşmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Ağ görüşü, toplumsal süreçlerde, kurumlar veya bireyler arasında dikey veya yatay biçimde işleyen ağ bağlantılarını ifade eder. Bireylerin ve toplumun bağlantıları, aktörlere, aidiyet ve ortak paylaşma duygusu kazandırır. Toplumsal ağlar, işbirliğine kaynaklık etmekte; böylece girişimciler, iş grupları ve bilgi kaynakları aracılığıyla önemli ekonomik getiriler sağlamaktadır.

Sosyal sermayenin ekonomi çıktılarına ilişkin üçüncü görüş olan, kurumsal görüşe göre, STK'ların ve sosyal ağların canlılığını büyük ölçüde politik, yasal ve kurumsal çerçeve belirlemektedir. Bu perspektife göre, güven, iyi işleyen hukuk sistemi, toplumsal özgürlük, bürokratik etkinlik gibi faktörler ekonomik kalkınmada belirleyici etkenlerdir.

Son olarak sinerji görüşüne göre sosyal sermaye, toplumsal ve ekonomik kalkınmaya ortak anlayış ve ortak vizyon paylaşımı ile katkı sağlamaktadır.

2.1.2. Sosyal Sermayenin Eğitim Açısından Önemi

Sosyal sermaye düzeyleri yüksek olan toplumlarda bireylerin daha sağlıklı, daha mutlu ve varlıklı oldukları görülmektedir. Bu insanların çocukları okulda daha başarılı olmakta ve içinde bulundukları sosyal çevreden daha az zarar görmektedir (Field, 2006: 64).

Coleman'ın geniş ölçekli bir araştırma verisinin analizine dayandırdığı çalışmaları sosyal sermayenin eğitim açısından önemine işaret etmektedir. Eğitim, bireylerin öncelikle aile, yakın akraba ve arkadaşlar olmak üzere, yaşadığı toplumda pratik değeri olan yetenek, tutum ve davranışların şekil aldığı, bireyin bilgisinin, düşünce ve davranış yapısının olgunlaştığı süreçtir. Eğitimin bu süreçteki etkinliğinin

giderek artması, toplumsal sorunların azalmasına neden olacak ve devamında marjinal akımlar ile radikal hareketler zayıflayacaktır (Çalışkan ve Mecik, 2010: 41).

Coleman'ın Amerika'da ortaokullardaki siyahi öğrencilerin performansını analiz ettiği çalışmaların birinde, ekonomik ve sosyal açıdan iyi bir konum sahibi olan ebeveynlerin çocuklarının, diğerlerinden daha üstün oldukları görülmüştür. Çünkü ailelerin kültürel ve ekonomik sermayeleri, çoğunlukla çocukların, yetenekleri, bilgi ve vasıfları olan insani sermayelerine yansımaktadır (Field, 2006: 64-65).

Coleman, çocuğun eğitim sürecinde yetişmesinde sosyal sermayenin, ürettiği üç farklı formdan bahsetmektedir. Bunlar; ebeveyn-çocuk ilişkileri, ebeveyn-ebeveyn ilişkileri ve okulda sosyal sermaye düzeyinin arttırmaya yönelik kültürel paylaşımları ifade eden diğer ilişkilerdir. Coleman'ın bu doğrultuda yukarıda vermiş olduğu örnek bunun en temel göstergesidir. Coleman'a göre velilerin birbirlerini tanıdığı ve aktif bir sosyal paylaşımda bulunduğu durumlarda oluşturdukları sosyal ağlarla sosyal sermaye düzeyi yükselir. Böyle durumlarda velilerin okuldaki diğer öğrenciler lehine düşünme ve bu doğrultuda liderlik rolleri üstlenme imkanı artar. Velilerin birbirlerini tanıması ve aktif ilişki içerisinde olmalarını sağlayacak sosyal ağlara sahip olmaları, çocukları daha etkin yönlendirmelerine yardımcı olacaktır (Ekinci, 2010: 64).

Sosyal sermaye, toplumsal ve ailesel bağlılığın artmasında, yönetim sorunlarının çözümünde, güvenin geliştirilmesinde ve eğitimin faaliyetlerinde karşılaşılabilecek düzensizliklerin giderilmesinde yol gösteren bir faktör olarak işlev görmektedir (Mozumder ve Halim, 2006: 159).

Sosyal sermayenin en önemli unsurlarından ve sosyal bütünleşmenin çimentosu olan güven, okul etkinliğini sağlamada belirleyici rol oynamaktadır. Güven, okullarda çalışanların ve okulla ilişki içerisindeki toplulukların sorumluluk almalarına ve görevlerine odaklanmalarına; daha etkili çalışma ve öğrenme ortamlarının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Güven temelli üretken bir ilişki ağı, etkili ve başarılı bir okulu inşa etmede temel kriterdir. Güven sayesinde oluşturulan sağlıklı ilişkiler, tüm beşeri öğrenmelerde önemli bir belirleyicidir (Ekinci, 2010: 58).

2.1.3. Sosyal Sermayenin Toplum Açısından Önemi

Sosyal sermayenin önemi, suçların önlenmesinde de etkin bir rol üstlenmektedir. Sosyal sermayesi yüksek toplumlara bağlı bireyler, suç işlemekten kaçınmaktadır. Çünkü, normların varlığı ve bu normların içselleştirilmesi ile bireyler arasındaki genel güven, toplumsal normlara aykırı fiilleri bastırmaktadır. Güven düzeyi yüksek toplumlarda rüşvet eğilimleri düşük; düşük toplumlarda ise, rüşvet eğilimi yüksek olmaktadır (Öğüt ve Erbil, 2009: 38-39).

Sosyal sermaye düzeyi yüksek olan toplumlarda kamu alanları daha temiz, insanlar arasındaki ilişkiler daha candan ve sokaklar daha güvenli bir nitelik taşımaktadır. Bunun aksine sosyal sermaye düzeyi düşük toplumlarda ve kurumsal yapılarda, risk faktörleri daha fazla ve suç oranları daha yüksektir. Çünkü insanların toplumsal organizasyonlara katılım oranları çok düşük ve henüz yetişmekte olan nesilleri sınırlayacak toplumsal normlar, değerler, bu değerlerin işlevselliğini sağlayacak bir toplumsal yapılanma ve arkadaşlık ilişkilerini bağlayıcı ağlar yoktur (Putnam, 2000: 319-325).

İnsanların birbirlerini tanımadıkları, gençlerin gözetiminin, toplumsal katılımın az olduğu yerlerde suç oranının arttığı görülmektedir. Güçlü iletişim bağları, gençlerin yaşadıkları topluma aidiyet hislerini arttıracak; özgüven ve statü duygusu kazanmalarını ve suça yönelme eğilimlerinin kaybolmasını sağlayacaktır (Field, 2006: 86).

Sosyal sermaye, toplumu bir arada tutan değerler ile toplumun politik, sosyal ve ekonomik alanda gelişmesini etkileyen örfler, adetler, gelenekler, görenekler, insan ilişkileri, iş bağlantıları ve kanunlardan oluşmaktadır. Sosyal sermaye toplumun dokusunu bir arada tutan, toplumdaki birlik ve beraberlik duygusunu güçlendiren, ortak akılla ortak amaçlar belirleyen ve bu doğrultuda sürdürülebilir bir gelişim sağlayan güçtür. (Karakurt, 2008: 86-87)

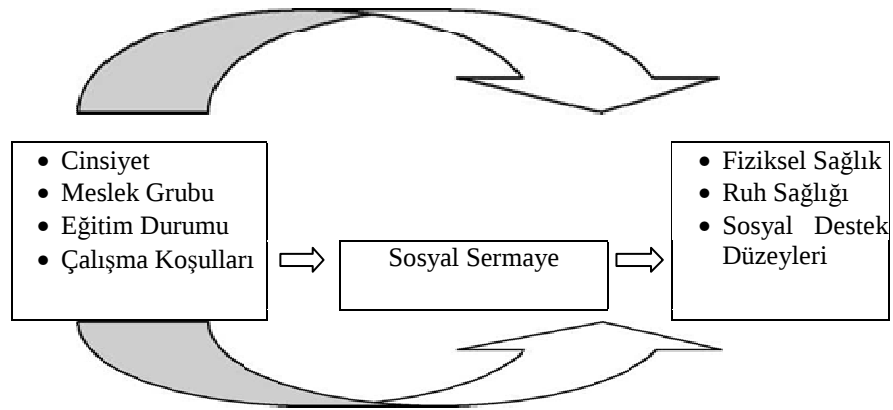
2.1.4. Sosyal Sermayenin Sağlık Açısından Önemi

Sosyal sermayenin etkileşim içerisinde olduğu diğer bir alan sağlıktır. Sağlıklı toplumların sosyal sermayesi yüksek olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye düzeyi yüksek olan toplumları oluşturan bireylerin sağlık durumları, sosyal sermayesi düşük olanlardan görece olarak daha iyidir.

Literatürde genellikle araştırmacıların, sosyal sermayeyi olumlu sağlık sonuçları ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda pek çok çalışma da yüksek düzeyde sosyal sermaye unsurları ve gelişmiş sağlık sonuçları arasında bir ilişki ortaya konmaktadır. Yüksek sosyal sermaye toplumu, uyuşturucu, tütün ve alkol kullanımından uzak tutmaktadır (Öğüt ve Erbil, 2009: 39-40). Ayrıca sosyal sermaye düzeyinin yüksekliğinin zihin ve ruh sağlığı üzerinde pozitif etkisi vardır (Ekinci, 2010: 107).

Kuşçu'ya göre (2006: 7), sosyal sermaye, fiziksel ve ruhsal sağlığı etkinliği gibi sosyal destek düzeyleri üzerinde de belirleyici bir role sahiptir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1: Sosyal Sermaye ve Sağlık İlişkisi

Kaynak: (Kuşçu, 2006: 7)

Sosyalleşme tek başına da tatmin edici bir deneyimdir. Fakat insanlar bağlantılarını genellikle başka faydalar sağlamak için de kullanırlar. Sosyal sermaye ile eğitim, ekonomik başarı, suç ve sağlık arasında güçlü ve pozitif bağlantılar vardır.

2.2. SOSYAL SERMAYENİN OLUMSUZ ETKİLERİ

Sosyal sermaye kavramını kullananların büyük bir çoğunluğu, kavramın olumlu yönlerini vurgulamaktadırlar. Ancak bu eğilim, her zaman doğru olmaya bilir. Bireylerin farklı ağ olanaklarına sahip olmaları, onların olanaklarının eşitsiz bir şekilde dağılmasına ve sosyal sermaye eşitsizliğinin oluşmasına neden olmaktadır.

Bireylerin farklı ağ olanaklarıyla oluşan gruplar, bir takım körleştiren bağlantıların ve güçlü sosyal bütünleşmenin etkisiyle, grup dışındakilere zarar verebilmektedir (Putnam, 2000: 315). Putnam gibi çoğunlukla sosyal sermayenin olumlu yönleri üzerinde duran Coleman, yakın ilişkilerin ve kapalı sosyal ağların, öğrenciler üzerinde öğretmen, ebeveyn ve yetişkinlerin kontrol olanaklarının zayıflamasına neden olacak olumsuz etkilere sahip olabileceğine dikkat çekmektedir (Adler ve Kwon, 2002: 31).

Narayan ve Cassidy'e göre (2001: 60), sosyal sermayenin kamusal faydaları sosyal yapıda; olumsuz yönleriyse güçlü ilişkiler ve sıkı bağlantılarda gizlidir. Bu oldukça yerinde bir tespittir. Çünkü sosyal sermayeye yapılan eleştiriler, aslında bireylerin ya da toplumun güçlü sosyal bağlarından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında sosyal sermayenin arzu edilmeyen sonuçlarından bir diğeri de, içinde güç ilişkileri barındırmasıdır. Söz konusu ilişkiler sonucunda toplumsal eşitsizlikler meydana gelebilmektedir. Kenetleyen bağlar, aynı zamanda körleştiren bağlar da olabilir.

Sosyal sermaye, grup üyelerinin dar görüşlü hale gelmesine neden olabilir. Grup dışındakilere karşı kuşkucu, tereddütlü ve hatta onları aldatıcı ve zamanla dışlayıcı bir mekanizma halini alabilir. Bunların yanında bireysel özgürlüklere de sınır getirebilir. Kuşkusuz böyle durumlarda, gruba olan bağlılık sorun haline gelebilir (Ekşi, 2009: 91).

Bazı gruplar ya da grup üyeleri, düşüncesiz bağlılıkları ve sorgulanmayan inanç paylaşımlarını destekleyen yüksek sosyal sermayeden zarar görmüşlerdir. Her hangi bir grupta çok güçlü, düşünce ve fikir özdeşleşmeleri, grubun yanlış ve dar fikirlerini kabul etmek hatta desteklemek anlamına gelir. Bireyler arasındaki yüksek düzeydeki samimiyet ve rahatlık, insanların birbirlerini sorgulamalarına engel olur. Bu durum bazı riskleri beraberinde getirmektedir. Örneğin, aşırı derecede dayanışma ve uyumla gelen riskler, bireylerin kendi inisiyatifleriyle hareket etmelerini, yaratıcı ve eleştirel düşünebilmelerini önleyebilmektedir. Bilgiyle ilgili riskler ise, bilgiyi paylaşmada grupların karşı karşıya gelmesi ve bilginin oluşturduğu gücün kişisel olarak bir güç unsuru haline getirilmesidir. Etki ile ilgili olan riskler ise, çıkar çatışmaları ve gücü kötüye kullanmadır (Cohen ve Prusak, 2001: 29). Tablo 2.2'de sosyal sermayenin yarar ve riskleri yer almaktadır.

Tablo 2.2: Sosyal Sermayenin Faydaları ve Riskleri

Kategori	Riskleri	Yararları
Dayanışma	• Başına buyruk davranış. • Ezmek, boyun eğdirmek, etki ve gücün suiistimali. • Dinginlik, sınırlılık yeni fikirleri durdurma, aşırı sadakatin, bireylerin doğruyu görmelerini engellemesi. • Yaratıcılığın eksikliği, sorgulanmayan bağlılık insanları sorgulayıcı sorular sormaktan beri kılar. • Gereğinden fazla bilgi. • Sosyal sermayenin sınırlı kaynağı söylenen bütün nedenleri destekleye bilir mi?	• Örgütlenmiş tutarlılık, dayanışma, ortak görüş. • Vizyon paylaşımı. • Liderlik ortak anlam yaratma süreciyle ortaya çıkar. • Grup dayanışması ve yaşamdan memnuniyet, sosyal sermaye bireysellikten işbirliğinin sağlanmasına dönüştürülebilir. • Topluluk inşa etme sürecinde anahtar bir rol oynar. • Değişimin, dönüşümün üstesinden gelme olanağı sağlar.
Bilgi	• Sosyal sermaye yatırımı etkili olmayabilir. Bilgi elde etmek zaman gerektirir. • Geri çekilme ya da bırakma bilgiyi aktörlere bırakmaya neden olabilir. • Dedikodu yapma. • Kayıp Bilgi 'sızıntı'. • Özellikle bilgi düzenlenmediği zaman zayıf bağlar araştırmayı kolaylaştırır, ancak transfere sekte vurur.	• Kurulmuş güvene dayalı ilişkilerden dolayı bilginin daha iyi paylaşılması, müşterek amaçların ve referansların ortak çerçevesi. • Ürün yeniliği, yeni yöntemlerin keşfi. • Öğrenme ve bilgi gelişimi meydana getirme. • Bilgi yayma ve aktarma. • Yarar gören üçüncü şahısların olması.
Etki	• Baskın grubun sosyal sermayesi vasıtasıyla daha zayıf grup baskı altına alınabilir. • Bir kişi veya grubun kazancı diğerlerinin kaybı olabilir. • Çatışmaya neden olabilecek ayrılıklar yaratma potansiyeli. • Belirli politikaların altında yatan doğal çatışma riski.	• Etki ile engellerin üstesinden gelinebilir. • Kimlik, ün, güvenin göstergeleri. • Zamanlama, ulaşma, ilgili olma. • Sosyal sermaye yerel hükümet varlıklarının performansında farklı bir adlandırmaya yol açabilir. • Daha çok bağlantıları olan lider, daha az olandan daha güçlü olacaktır. • Örgütlenmiş performans.

Kaynak: Ekinci, (2010: 109-110)

Sosyal sermayenin kalkınma alanındaki olumsuz etkisi ise, güçlü bağların ve bağlayıcı sosyal sermayenin etkisiyle insanların işe yerleştirmede yetkisini objektif olarak kullanmamasıdır. Fukuyama, (1998: 172-173), sadakatin ekonomik akılcılığı aştığı durumlarda, toplumsal dayanışmanın işe yerleştirmelerde yakın akrabaları veya yakın arkadaşları kayırmaya götüreceğini, bir patronun çocuklarını veya emrinde çalışan birini kayırmasının organizasyon için olumlu sonuçlar doğurmayacağını belirtmektedir.

2.3. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Sosyal sermaye şekil ve içerik yönünden zaman ve mekan açısından değişiklik gösterebilen, resmi, gayri resmi ilişkileri ve organizasyonları içerebilen bir olgudur. Araştırmacılar sosyal sermayeyi, ele aldıkları açıdan ölçmeye çalışmışlardır. Bu durum birçok ölçme tekniklerinin gelişmesine ve çok sayıda sosyal sermaye göstergesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tüysüz, 2011: 59).

Sosyal sermayenin tanımında bir konsensüsün olmaması, kavramın hesaplanmasını da zorlaştırmaktadır. Sosyal sermayenin ölçümünde iki yaklaşım kullanılmaktadır. İlk yöntemde toplumun karar verirken ve bu kararı fiile dönüştürürken hangi oranda grup olarak hangi oranda birey olarak hareket ettiği ve bireylerin gruplara katılım oranı ölçülür. İkincisi ise toplumun güven düzeyini ve sivil katılım düzeyini ölçmeyi amaçlayan anket yöntemini kullanır (Fukuyama, 2001: 12).

Anket yöntemine göre, değişik türlerde sondajlama usulü araştırmalar yapılmaktadır. Bu konuda 1981, 1990/1991 ve 1995/1996 yıllarında yapılan *Dünya Değerler Araştırmaları*'nın önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu anketlerde deneklere “*genel olarak, insanların güvenilebilir olduğunu, diğer bir ifade ile insanlarla ilişkilerde aşırı dikkat gösterilmemesi gerektiğini söyleyebilir misiniz?*” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve değişik ülkelerden çok farklı cevaplar alınmıştır (Karagül ve Masca, 2005: 42).

Sosyal sermayeyi ölçmek için geliştirilen teoriler içinde en fazla atıf alanı, Amerikalı siyaset bilimci Robert Putnam ve Francis Fukuyama'nın yaptıkları çalışmalarıdır. Putnam, sosyal sermayenin ölçülmesinde sosyal ağların yoğunluğuna dikkat çekmektedir. Çünkü sosyal ağlar bir toplumda dernekleşme ve bu derneklere olan üyeliklerin oranına göre şekillenmektedir. Bu dernekler, kilise cemaatleri, okul aile birlikleri, Kızıl Haç, izcilik grupları kardeşlik dernekleri gibi teşekküllerden meydana gelmektedir. Putnam komşularla vakit geçirmeyi “bağlılık”, insanların ne kadar güvenilir olduklarına dair görüşlerini de güvenin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir (Şan, 2007: 76).

2.3.1. Putnam’ın Sosyal Sermaye Göstergeleri

Putnam sosyal sermaye düzeyinin ölçülmesinde sosyal ağların yoğunluğu üzerinde durur (Tablo 2.3).

Tablo 2.3: Putnam'ın Sosyal Sermaye Göstergeleri

Toplumsal Yaşamın Ölçümü
• Son bir yılda organizasyonların aktivitelerine katılım
• Son bir yıl içerisinde örgüt ya da kulüplerin yönetiminde görev alma
• Her bin kişiye düşen kentsel ve sosyal örgüt sayısı
• Son yılda kulüp toplantılarına ortalama katılım sayısı
Kamusal Olaylara Gösterilen İlginin Ölçümü
• Seçimlere katılım oranı
• Kent ya da okula ilişkin toplantılara katılım oranı
Toplumsal Gönüllülüğün Ölçümü
• Her bin kişiye düşen sivil toplum örgütü sayısı
• Son yılda toplumsal projelerde kaç kez yer aldığının ortalama sayısı
• Son yılda gönüllü işlerde ortalama kaç kez yer aldığı
Enformel Sosyalleşmenin Ölçümü
• “Arkadaşlarımı ziyaret için çok zaman harcarım” yargısını onaylama
• Son yılda ev toplantılarına katılımın ortalama sayısı
Güvenin Ölçümü
• “Çoğu insan güvenilirdir” yargısını onaylama
• “Çoğu insan dürüsttür” yargısını onaylama

Kaynak: Social Analysis and Reporting Division Officefor National Statistics, October 2001, pp. 17

2.3.2. Francis Fukuyama’nın Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal sermayenin ölçülmesinde Fukuyama iki gösterge kullanmıştır. Bunlardan ilki, toplumdaki dernek ve derneklere üye olma oranıdır. Diğer ise, güven düzeyi ve sivil katılımı ile ilgili anket verilerinin kullanımınıdır. Fukuyama (2001: 12), sosyal sermaye düzeyini ölçmede, güven, politik katılım, oy verme, toplumsal politik gösterilere katılım, resmi ve gayri resmi ağlara üyelik göstergelerini kullanmaktadır.

2.3.3. Narayan ve Cassidy’nin Sosyal Sermaye Göstergeleri

Narayan ve Cassidy sosyal sermayenin yedi farklı boyutunu tespit etmişlerdir. Onlara göre sosyal sermayenin bu farklı boyutlardan her birini ölçmeye yönelik

sorulardan hareket ederek bütüne ulaşmanın mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda geliştirdikleri anketi sosyal bilimlerdeki değişik disiplinlerin bulunduğu bir çalıştayda değerlendirmeye açmışlardır (Tablo 2.4). Buradan gelen eleştiriler doğrultusunda tekrar gözden geçirilen anketi Gana ve Uganda olmak üzere iki pilot ülkede uygulamışlardır (Ekşi, 2009: 35).

Tablo 2.4: Narayan ve Cassidy'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal Sermaye Göstergeleri	• Grubun Nitelikleri • Genelleştirilmiş Normlar • Birliklilikler • Girişkenlik • Komşuluk Bağlantıları • Gönüllü Faaliyetlerde Bulunma • Sosyal Güven
------------------------------------	---

Kaynak: Narayan ve Cassidy (2001: 67).

2.3.4. Grooatert'e Göre Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal sermayeyi makro düzeyde ölçmeye çalışan araştırmacılardan olan Grooatert'e göre, sosyal sermaye göstergelerinin seçimi ve geliştirilmesi iki yönde ilerlemektedir. İlki kurum ve ilişkilerin genişliğine/mesafesine göre, diğeri ise, sosyal sermayenin gelişme süreçlerinin üzerindeki etkisine göredir. Grooatert, Tablo 2.5'te ki göstergeleri geliştirmiştir (Tüysüz, 2011: 63).

Tablo 2.5: Grooatert'e Göre Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal Sermaye Göstergeleri	Geliştirilen Ölçütler
Yatay Göstergeler	• Yerel birliklere üye olma • Birliklerdeki akraba türdeşlikleri • Köy halkı arasındaki güven • Ticari kurumlara güven • Destekleyici ağlara güven • Hane halkı harcamalarının hediye ve transferlere oranı • Yerel kurum ve birliklerin türü/sayısı
Sivil ve Siyasal Göstergeler	• Sivil örgütler endeksi • Siyasal ayrımcılığa uğrayan nüfus oranı • Siyasal ayrımcılığa uğrayan yoğunluk endeksi • Ekonomik ayrımcılık endeksi • Demokrasi endeksi • Rüşvet endeksi • Hükümet etkisizliği endeksi • Demokratik kurumların gücü • İnsan özgürlükleri endeksi • Hükümetin ademi-merkeziyetleşme endeksi • Seçmen katılımı • Siyasal suikastlar
Sosyal Entegrasyon Göstergeleri	• Sosyal hareketlilik göstergeleri • Protesto göstergeleri • Grevler • Cinayet oranları • Etnik Parçalanmışlık • 100. 000 Kişi Başına Düşen Hükümlü sayısı • Evlilik dışı doğum oranı • Tek ebeveynli evlerin oranı • İntihar oranı • Boşanma oranı • Genç işsizlik oranı
Yasal ve Yönetimsel Göstergeler	• Bürokrasinin niteliği • Yargının bağımsızlığı • Kamulaştırma riski • Hükümet tarafından tanınmayan mukaveleler • Sözleşmelerin uygulanabilirliği

Kaynak: Grooatert, (2001: 22-23)

2.3.5. Leonardi ve Nanetti'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri

Leonardi ve Nanetti İtalya'da yaptıkları sosyal sermaye çalışmasında, dört ana gösterge kullanmışlardır (Tablo 2.6).

Tablo 2.6: Leonardi ve Nadetti'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal Sermaye Göstergeleri	• Gönüllü organizasyonların sayısı • Yerel gazete okurlarının sayısı • Seçimlerde oy kullanma sayısı • Seçimlerde seçmenlerin tercihli oy kullanma sayısı
------------------------------------	--

Kaynak: Sabatini, (2006: 13)

Çalışmada yerel gazete okurlarının sayısına yer verilmesinin amacı, gazetelerin yerel toplumun problemleri ve olaylar hakkındaki bilgilere ulaşmada oldukça etkili olmasıdır. İnsanların gazeteler sayesinde daha iyi bilgilenebileceğini ve toplum sorunlarıyla ilgileceğini düşünmektedirler. Seçimlerde oy kullanma göstergesi yurttaşlık ruhunun bir işareti olarak görülmektedir. Seçimlerde tercihli oy kullanma ise, geri kalmış yurttaşlık anlayışının bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Araştırmacılar tercihli oyun, bireyler tarafından çıkar ve iltimas sağlamak için kullanıldığını düşünmektedirler (Sabatini, 2006: 13).

2.3.6. Dünya Bankasının Sosyal Sermaye Göstergeleri

Dünya Bankası sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik beş ayrı gösterge kullanmaktadır. Söz konusu göstergeler Tablo 2.7'deki gibidir.

Tablo 2.7: Dünya Bankasının Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal Sermaye Göstergeleri	• Gruplar ve ağlar • Güven ve dayanışma • Ortak eylem ve işbirliği • Sosyal bağlılık • Bilgi be iletişim
------------------------------------	--

Kaynak:(www.worldbank.org, 2014)

Dünya Bankasının (www.worldbank.org, 2014) desteklediği, sosyal sermayenin anket yöntemiyle ölçüldüğü çalışmalarda yer alan soruların içerikleri şu şekildedir:

- *Gruplar ve Ağlar*: Bu kategori tamamen sosyal sermayenin ayrılmaz bir parçası gibidir. Gruplar ve ağlarla ilgili sorular aile bireylerinin çeşitli sosyal organizasyonlara ve resmi olmayan gruplara katılımlarını ölçmektedir. Ayrıca bulundukları topluluğun yoğunluğunu ve liderlerini seçim yöntemini araştırır.
- *Güven ve Dayanışma*: Milletler arası yapılan araştırmalarda güvenle ilgili soruların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu sorular komşulara, yabancılara ve hizmet sağlayan birimlere karşı olan güven düzeyini ölçmeye ve nasıl değiştiğini araştırmaya yöneliktir.
- *Ortak Eylemler ve İşbirliği*: Ev halkının ortak eylemlere katılımını veya bir kriz anında başkaları ile olan işbirliğini içerir.
- *Bilgilendirme ve İletişim*: Bilgiye ulaşmak, refah artışında giderek önem kazanmaktadır. İletişimle ilgili sorular yoksullarla ilişkilerin niteliğini ve sıklığını ölçmeye yöneliktir.
- *Sosyal Bütünleşme ve Dahil Olma*: Bu kategoride toplulukları oluşturan değerlerin benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymayı amaçlayan sorular yer almaktadır. Böylece topluluğun yapısı ortaya koyulmaya çalışılır.

2.3.7. OECD'nin Sosyal Sermaye Göstergeleri

OECD'ye göre güven unsuru, kapsamlı göstergelerin yokluğunda, sosyal sermaye düzeyini ölçmek için yeterlidir. Dünya Değerler Araştırmasında, güven düzeyini ölçmek için insanlara şu soru yöneltilmiştir: “Sizce insanların çoğuna güvenilebilir mi, yoksa başkalarıyla ilişki kurarken dikkati elden bırakmamak mı gerekir?” Araştırma sonuçlarına göre, %65,3 oranla en yüksek güven seviyesine sahip ülke Norveç, %6,5 oranla en düşük ülke ise Türkiye'dir (Field, 2006: 181-182).

2.4. SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ

Toplumların sosyal sermaye düzeyleri, onların değer yargıları ve kültürleriyle yakından ilgilidir. Ancak çok sık yaşanan ekonomik krizler, eğitim altyapısındaki eksiklikler, gelir dağılımdaki uçurumlar, adalet mekanizmasının işleyişinde ortaya çıkan aksaklıklar, yolsuzluk ve usulsüzlükler toplumdaki sosyal bağları ciddi biçimde zayıflatan en önemli faktörlerdir (Yıldız ve Topuz, 2011: 206-207).

Yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin, devletin ve ailenin ve eğitim kurumlarının çabalarının sosyal sermayeyi artırıcı rolü olabileceği rahatlıkla düşünülebilir. Bu nedenle sosyal sermayenin önemini kavramış olan ülkeler sosyal sermaye düzeylerini arttırmak için çalışmalar yapmaktadırlar. Aşağıda bu roller maddeler halinde ele alınmaktadır.

2.4.1. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Yerel Yönetim Birimlerinin Rolü

Kentsel gelişim politikalarında sosyal sermaye kavramına, “sosyal bütünleşme” aracı olarak anahtar bir rol yüklenmiştir. Sosyal sermayenin bu rolü yerine getirebilmesi için, özel sektör kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetim birimleri arasında yakın işbirliği sağlanması gereklidir. Kentlerde sosyal sermayenin geliştirilmesinde, merkezi yönetim birimlerine, kent yöneticilerine, özel sektör kuruluşlarına ve sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Söz konusu kurum ve kuruluşlar, bireyler arasındaki iletişim ağını canlandırarak, kentsel yaşam kalitesini yükselterek ve kentsel barışı sağlayarak sosyal sermayenin gelişimine katkıda bulunabilirler. (Karakurt, 2008: 87)

2.4.2. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü

Sivil toplum örgütleri, sosyal sermayeyi besleyen bir başka unsurdur. Çünkü bireylerin, bir takım olanaklara ulaşmak amacıyla oluşturdukları sosyal örgütler, onların ilgili alanlarda işbirliği yapmalarına imkan vermektedir. Özellikle üyelerine ekonomik ve sosyal alanlarda birçok menfaatler sağlayan örgütler, bireylerin çevresiyle olan etkileşimini daha da geliştirmektedir. Bireyler bu yolla topluma çok daha kolay uyum sağlamaktadır (Karagül ve Masca, 2005: 44).

Sosyal sermayenin geliştirilmesinde sivil toplum örgütlerinin sayısı ve etkinliği büyük önem taşır. Sivil toplum örgütlerinin etkinliği, bireylerin ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelmesinde kilit rol üstlenir. Ancak sivil toplum örgütlerinin başarısızlığı, bireyler arasında kurulabilecek güvene dayalı ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, örgüt üyeleri arasındaki iletişimi ve güveni geliştirerek, sosyal sermayenin gelişmesine katkı sağlar. Toplumsal iletişim ve güven sağlıklı bir demokrasinin ve yüksek bir sosyal sermaye düzeyinin en önemli

koşullarındandır. İletişim kanallarının sürekli açık olması, tartışma kültürü, empati ve diyalog için önemlidir (Aslan, 2012: 54).

1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerde de sivil toplum kuruluşlarının sayısının ve faaliyetlerinin arttığı görülmektedir (Fukuyama, 2001: 19). Devlet tarafından kamu malı sağlanamadığı durumlarda bu kurumların ortaya çıkardığı sosyal sermaye farklı bir seçenek sunmaktadır. Çünkü sivil toplum kuruluşu liderleri ulaşılamayan kamu mallarını sağlamak için üyelerini harekete geçirebilmektedirler (Tüysüz, 2011: 50).

2.4.3. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Devletin Rolü

Devletler toplumsal ihtiyaçları karşılayarak, mülkiyet haklarını ve toplumsal güvenliği sağlayarak sosyal sermayenin oluşumuna katkı sağlarlar. Devletin işlevini yerine getirmede başarısız olduğu İtalya'da, sicilya mafyası mülkiyet haklarının özel koruyucusu olmuştur. Buna benzer durumlar 1990'lı yıllarda Rusya'da da ortaya çıkmıştır. Toplumsal güvenin olmadığı yerde insanlar, caddede yürürken hayatlarından endişe ederler, birbirleriyle ortaklık kuramazlar, gönüllü olamazlar, oy veremezler ve birbirleriyle ilgilenemezler (Fukuyama, 2001: 18). Ayrıca benzer olumsuzluklar, toplumda çoğu insanı çift karakterli yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Dolayısıyla böyle bir toplumda, hem sosyal ilişkiler zayıflamakta, hem de çift karakterlilik nedeniyle mevcut ilişkiler tamamen güven ortamından uzaklaşmaktadır. Sosyal etkileşim ve mülkiyet hakları için sağlam ve güvenilir bir ortam sağlandığında, bireylerin etkileşimlerinin sonucu olarak güven duygusu kendiliğinden ortaya çıkar (Karagül ve Masca, 2005: 44).

2.4.4. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Ailenin Rolü

Aile, insanoğlunun biyolojik ve sosyal yönden gelişimini sağlayan temel birimdir. İnsanoğlunun hem biyolojik hem de sosyolojik olarak gelişimine katkı sağlayan aileyi, Coleman, Bourdieu ve Putnam sosyal sermayenin en önemli kaynağı olarak kabul eder (Ekşi, 2009: 112).

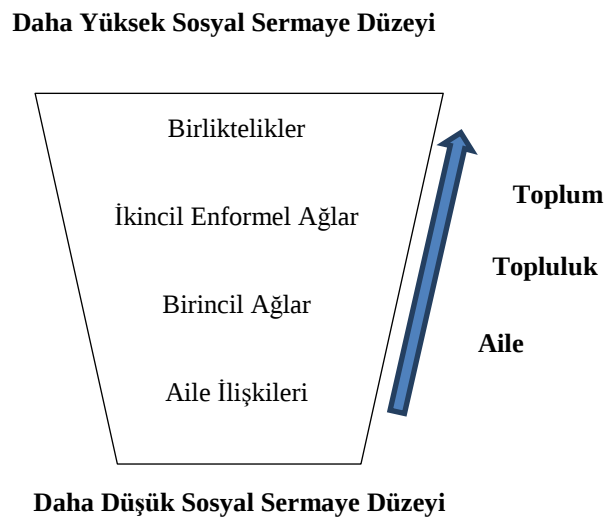
Aile içi sosyal sermaye, hem ailedeki yetişkinlerin fiziksel varlığına ve davranışlarına, hem de yetişkinler tarafından çocuklara gösterilen özene bağlıdır. Aile büyükleri çocuklarına güven kavramını aşılmalı, işbirliği ve dayanışma ruhu gibi

kavramlarla yol gösterici olmalıdır. Çocuklarını bencil, yardımseverlikten uzak, güvensiz yetiştiren ailelerde kuşkusuz sosyal sermayenin tesis edilmesi çok zordur. Bu durumdan da hem bu tip aileler hem de toplum büyük zarar görür. Ailelerin sosyal sermayeyi oluşturmadaki rolü, ailenin yapısal özellikleriyle ilgilidir. Ailedeki çocuk sayısı, ebeveynlerin ev dışında çalışması, akrabaların sayısı ve aileyle olan ilişkileri, aile içinde sık sık yaşanan tartışmalar çocuklar ile ebeveynlerin arasındaki etkileşimin niteliğini belirleyecektir. Aile içinde sosyal sermaye unsurlarının hayata geçirilememesi, çocukların kötü alışkanlıklar kazanmalarına yol açacaktır (Şavkar, 2011:40).

Aile, sosyal sermayenin birincil üretim yeridir. Ebeveynler, çocuklarının tavır ve davranışlarını başlıca şu üç şekilde etkileyerek sosyal sermayenin üretimine katkıda bulunacaklardır (Ekşi, 2009: 114-115);

- Ebeveynler, daha açık, güvenilir ve daha hoşgörülü bir çevre yaratarak, çocukların birbirleriyle karşılıklı güveni geliştirmelerini kolaylaştıracaklardır.
- Ebeveynler, çocuklarına başkalarını nasıl değerlendireceklerini ve kimlerle işbirliğine gideceklerini öğreteceklerdir ki, onların yabancılara açık olmaya yönelik tavırları da çocuklarına geçecektir.
- Yine aileler, çocuklarına işbirliğine yönelik tavırların nasıl gerçekleştiği ya da ihlal edildiği hususunu birincil elden öğrenme fırsatı sunacaklardır.

Şekil 2.2: Sosyal Sermayenin Yaratılmasında Ailenin Yeri

Kaynak: (Ekşi, 2009: 116)

2.4.5. Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Eğitim Kurumlarının Rolü

Son araştırmalar sosyal sermayenin yalnızca eğitim için önemli bir girdi değil aynı zamanda değerli yan ürünlerden biri olduğunu göstermiştir. Eğitim, ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve devlet için gerekli olan sosyal sermayenin güçlendirilmesinin yanında, sosyal sermaye açısından zengin ağları teşvik eder. Eğitim ile sosyal sermaye,

- Öğrencilere, katılım ve karşılıklılık gibi sosyal sermaye faktörlerini geliştirebilecekleri imkan sağlayarak,
- Okullarda topluluk faaliyetleri için imkan sağlayarak,
- Sivil eğitim yoluyla, öğrencilerin topluma karşı sorumlu olduklarını öğreterek geliştirilir.

Eğitim kurumlarının sosyal sermayeyi üretme şekline gelince, öğrencilerin sosyal sermayesi okullarda, iki farklı şekilde üretilmektedir:

- İlk olarak okullar, öğrencilerin yakın bağlarından ve sosyal çevrelerinden elde ettikleri ve beraberinde getirdikleri kültürel, beşeri ve ekonomik sermaye, sosyal sermayenin üreticisi olacaktır. Burada sosyal sermayenin, sermayenin diğer formlarından üretildiği görülmektedir. Öğrencilerin okula getirdikleri sosyal sermaye onların okulda edindikleri sosyal sermayelerini etkileyerek çoğaltan görevi görecektir. Örneğin, okul öncesi sosyal sermaye düzeyi düşük olan fakir öğrenciler, varlıklı ailelerin çocuklarıyla aynı okullarda öğrenim görerek sosyal ağlarını ve dolayısıyla sosyal sermaye düzeylerini yükseltme imkanına kavuşacaklardır. Bu anlamda okullar, farklı sınıf ve etnik yapıdan gelen aktörleri birbirleriyle etkileşimlerini arttıran kurumlar olarak aracı bir işlev görmektedir.
- İkinci olarak, öğrenciler sosyal sermayelerini okul içerisindeki imkanlardan da elde edebilirler. Sosyal sermaye, eğitim kurumlarında müfredatta, kampüsteki fiziksel kaynaklar ile öğrenciler, eğitimciler ve diğer okul görevlileri arasındaki ilişkilerde mevcuttur (Ekşi, 2009: 124).

Özellikle eğitimciler arasında güven, iletişim, sosyal ağların güçlü ve yoğun olması, okul ve gruba bağlılık, aktif katılım ve okul kültürünü oluşturan pozitif değerlere bağlılık düzeyi, eğitimsel başarı ve örgütsel amaçlara ulaşma konusunda

belirleyicidir. Dolayısıyla okul hem öğrencilerin öğrenimine katkıda bulunacak hem de sosyal sermaye düzeyini yükseltecektir (Şişman ve Turan, 2004: 107).

2.5. SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Sosyal sermayenin ölçülmesi ile ilgili bir takım zorluklar mevcuttur. Söz konusu zorluklara rağmen birçok ülkede sosyal sermayenin ölçümü, ekonomik ve kültürel etkileri gerek ülke bazında gerekse bölge bazında değişik yöntem ve metotlarla ölçülmektedir. Dikkat çeken bir nokta da son yıllarda sosyal sermaye düzeyini ölçmek için yapılan çalışmaların çokluğudur. Sosyal sermaye kavramını her disiplinin kendi alanı çerçevesinde tanımlaması birçok tanımın oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca sosyal sermaye düzeyini etkileyen faktörler de ciddi farklılık göstermiştir. Bu farklılıklar yıllarca araştırmacıların sosyal sermaye düzeyini ölçmeye yanaşmamalarına neden olmuştur. Ancak son yıllarda sosyal sermaye düzeyini ölçmeye yönelik çalışma sayısında önemli bir artış olmuştur. Fakat bu çalışmalar daha çok işletmelerde ya da toplumsal alanda sosyal sermaye düzeyini ölçmeye yöneliktir. Türkiye’de toplumsal düzeyde sosyal sermaye alanında kapsayıcı bir çalışma “Infacto Research Workshop” grubu tarafından yapılan araştırmadır. Ülkemizde sosyal sermaye düzeyini ölçmek amacıyla yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Yapılan çalışmalar daha ziyade sosyal sermayenin kalkınma, büyüme ve kurumsal başarılar üzerindeki etkisini ele almışlardır. Tablo 2.8’de sosyal sermayenin ölçülmesi amacıyla yapılan bazı önemli yerli ve yabancı çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 2.8: Sosyal Sermaye Çalışmaları

Araştırmayı Yapan Kişi ya da Kurum	Araştırmanın Yapıldığı Ülke ya da Şehir	Araştırmanın Yapıldığı Dönem	Uygulanan Metot	Araştırmanın Bulguları
Callois ve Aubert	Fransa	1990-1999	Anket (Temel Bileşenler Analiz Yöntemi)	Sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkili olduğu ve kalkınmada önemli bir role sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.
Fidrmuc ve Gerxhani	15 Avrupa Ülkesi	2004	Anket (Logit Model)	Eski AB üye ülkelerinin sosyal sermaye düzeyi yeni üye ülkelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bir sosyal sermaye göstergesinde üst sıralarda olan ülkenin diğer göstergeler açısından da üst sıralarda olduğu görülmüştür.
Israel, Beaulieu ve Haertless	ABD	2001	Anket Yöntemi	Sosyal sermaye düzeyinin akademik başarı üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada, sosyal sermaye ve akademik başarı arasında güçlü bir bağlantı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aile ve toplumunda sosyal sermaye üzerindeki etkisi sonucu akademik başarıda da önemli bir role sahip olduğu saptanmıştır.
Paul Bullen ve Jenny Onyx	Avustralya	1996-1997	Anket Yöntemi (Faktör Analizi)	Demografik özelliklerle sosyal sermayenin daima ilişkili olduğu sonucunu elde etmiştir.
Sriya Iyer, Michal Kitson ve Bernard Toh	ABD	2000	Logit Model	Eğitimin yüksek sosyal sermaye için önemli ve sosyal sermaye ile ilişkisinin sürekli olduğunu, istihdamın, aynı yerde uzun süre ikamet etmenin sosyal sermayenin artmasını pozitif etkilendiği, kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha az sosyal sermaye olduğu görülmüştür.
R.D. Goddard	ABD	2003	Faktör Analizi	Öğrencilerin %25'i sahip oldukları yüksek sosyal sermaye düzeyi ile çoğunlukla matematik ve okumaya yönelik yeteneklerinde daha çok başarılı oldukları yönünde bulgular elde etmiştir.
Andrew Woodhouse	Avustralya	2001-2002	Temel Bileşenler Yöntemi	Sosyal sermaye ve kalkınma arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ve kalkınma seviyesi yüksek olan bölge sosyal sermaye açısından da yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 2.8: (Devam) Sosyal Sermaye Çalışmaları

Paul Whiteley	45 Ülke	1990-1993	Temel Bileşenler Analizi	Ekonomik performans ve sosyal sermaye arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Sosyal sermayenin ekonomik büyümeyi artırıcı bir etkisi olduğu sonucunu elde etmiştir.
Hülya Ekşi	Konya	2009	Faktör Analizi	Genel itibariyle öğrencilerin öz yeterliliklerinin, kontrol, iletişim ve farklılıklara hoş görüş düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin güven ve sosyal katılım düzeylerine diğer unsurlarda eklendiğinde yüksek sosyal sermaye düzeyi elde edilmektedir
Nurettin Tüysüz	Türkiye	2011	Temel Bileşenler Yöntemi	Sosyal sermaye yönünden bölgelerin coğrafi dağılımında dikey bir yön izlediği görülmüştür. Ayrıca ekonomik açıdan gelişmiş bölgelerin sosyal sermaye düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Oktay Öksüzler	Türkiye	2006	Panel Logit Yöntemi	Sosyal sermayenin belirleyicisi olarak eğitim, AB ve Türkiye için önemli bulunurken, gelir düzeyi AB için önemsiz bulunmuştur. Yaş değişkeni ise Türkiye’de daha önemli olduğu görülmüştür. Şehir büyüklüğü AB için pozitif bir öneme sahipken Türkiye’de yeterli bilgi olmadığından araştırılamamıştır.
Faik Ardahan	Türkiye	2012	Faktör Analizi	Bullen ve Onyx’in sosyal sermaye testinin Türk toplumu için de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜMÜ

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI

Çalışmanın amacı Dumlupınar Üniversitesinde 2013-2014 eğitim öğretim yılında mezun durumundaki öğrencilerin sosyal sermaye düzeylerini belirlemektir. Bu çalışmanın özgünlüğü Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin sosyal sermaye düzeyinin ilk kez ölçülüyor olmasıdır.

3.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Kavramın kapsamının oldukça geniş olması, göstergelerin çokluğuna neden olmuştur. Ancak bu çalışma, sosyal sermaye göstergelerini sınırlandırmıştır. Bu amaçla sosyal sermayenin göstergeleri;

- Katılım, gönüllülük,
- Sosyal adanmışlık ve sorumluluk,
- Güven düzeyi,
- Öz yeterlilik ve kontrol düzeyi,
- Sosyal etkileşim ve iletişim
- Farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olarak sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın diğer bir sınırlılığı ise araştırmanın evreni ile ilgilidir. Analiz, Dumlupınar Üniversitesi öğrencileri arasından sadece 2013-2014 eğitim öğretim yılında mezun olabilecek lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Ön lisans, yüksek lisans, doktora ve lisans düzeyinde eğitim almasına rağmen mezun durumda olmayan öğrenciler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ

Çalışmada öğrencilere 49 soru ve bunun yanında likert ölçeğine göre oluşturulan 33 soru yöneltilmiştir. Ölçekte sorulara verilen cevaplar ise,

- Kesinlikle katılıyorum,
- Katılıyorum,
- Kararsızım,

- Katılmıyorum,
- Kesinlikle katılmıyorum şeklindedir.

Anket 520 adet öğrenciyle yüz yüze görüşülerek soru cevap şeklinde doldurulmuştur. Anketler SPSS 18 paket programında analize tabi tutulmuştur. Bu çalışmada sosyal sermaye düzeyini belirleyen faktörler ile sosyal sermaye göstergeleri arasındaki ilişki Pearson Ki-kare Bağımsızlık Testi ile analiz edilmiştir. İlişkinin yönünü belirlemek için de Korelasyon Analizi yapılmıştır.

3.3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma iki adımdan oluşmaktadır. İlki, öğrencilerin sosyal sermaye düzeylerini belirleyen göstergelerin ölçülmesidir. İkincisi, öğrencilerin sosyal sermaye göstergeleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişki ölçülecektir. Araştırmada, öğrencilerin sosyal sermaye düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılacak faktörler şunlardır:

o **Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk**

- Öğrenci topluluğuna üyelik,
- Sivil toplum kuruluşuna üyelik,
- Üyesi Olunan Grup ya da STK'ların yönetiminde yer alma,
- Siyasi partilere üyelik,
- Toplumsal faydası olan aktivitelere katılım,
- Toplumsal bir faydası olan bir projeye zaman-para harcama,
- Gelecek seçimlerde oy kullanma düşüncesi,
- Toplumsal aktivitelere gönüllü katılacağını düşünme,
- Toplumsal aktivitelere cezalandırılma ya da eleştirilme kaygısıyla katılacağını düşünme,
- Bölümdeki öğrencilerle derslerle ilişkili çeşitli materyalleri paylaşma,
- Problemler karşısında hiç çekinmeden rol üstlenme düşüncesi,
- Derslerin yoğunluğu nedeniyle sosyal aktivitelere katılamama düşüncesi,
- Okuldaki öğrencilerin yardım severliği,
- Okuldaki öğrencilerin yardımlarında çıkar amaçlı olması,

- Son üç ayda gönüllü işlerde bulunma.

o **Güven Düzeyi**

- Genel güven düzeyi,
- Aynı sınıf/ırk/din ya da etnik gruptaki insanlara güven düzeyi,
- Farklı sınıf/ırk/din ya da etnik gruptaki insanlara güven düzeyi,
- Bir sırdaşın varlığı,
- Yaşanan kentteki insanlara güven düzeyi,
- Çevrenin güven düzeyi,
- Kendini emniyette hissetme.

o **Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi**

- Kimlik algısı,
- Başarı algısı,
- Mutluluk düzeyi,
- Önemli kararları alabilme gücü,
- Güzel bir geleceğe inanç,
- Ders esnasında hocaya soru sorabilme,
- Problemleri hocalarla paylaşabilme,
- Bir kişinin başarısının ülke gündemi ile ilgili konular hakkında bilgi edinme düşüncesi,
- Sınıfta rahatça konu anlatabilme,
- Ders esnasında hocaların kendisine soru sormasını hiç istemem,
- Kendini okuduğun şehrin bir parçası olarak hissetme,
- Bir kişinin istediği sonuçlara ulaşması kendi kontrolü dışında olduğunu düşünme,

o **Sosyal Etkileşim ve İletişim**

- İletişim ve tanışıklık durumu,
- Grup üyeleriyle aktivite sıklığı,
- Aktivitelerin yapıldığı kişilerin ortak özelliği,
- Farklı bölümlerle çeşitli konularda bilgi alışverişinde bulunma,

o **Farklılaşma ve Farklılıklara Hoşgörü Düzeyi**

- Farklılaşma düzeyi,

- Farklılaşmanın herhangi bir probleme neden olacağı düşüncesi,
- Farklılaşmanın çatışmaya dönüşebileceği düşüncesi.

3.3.2. Evren ve Örneklem

Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin sosyal sermaye düzeylerini belirleyen faktörlerin analiz edilmesi amaçlanan bu çalışmada araştırmanın evreni, lisans öğrencileri arasından sadece il merkezinde öğrenim gören son sınıf öğrenciler olarak belirlenmiştir. Dumlupınar Üniversitesi bünyesinde, lisans düzeyinde eğitim veren on fakülte ve beş yüksekokul bulunmaktadır. Kütahya il sınırları dışındaki fakülte ve yüksek okul öğrencilerinin ağ yapılarının Kütahya ilindeki öğrencilerden farklı şekillenebileceği düşüncesiyle çalışmanın evrenine dahil edilmemiştir. Dumlupınar Üniversitesi bünyesindeki ön lisans düzeyindeki öğrencilerin de ağ yapıları lisans öğrencilerinin ağ yapılarından farklı olabileceği düşüncesiyle çalışma evrenine katılmamıştır. Yine birinci, ikinci ve üçü sınıf lisans öğrencileri de ağ yapıları gelişim süreci içerisinde olduğundan çalışmanın dışında bırakılmıştır. Ayrıca Yabancı Diller Yüksek Okulu, Diş Hekimliği, İlahiyat ve Mimarlık Fakültelerinin 2013-2014 eğitim öğretim yılında son sınıf öğrencileri bulunmadığından çalışmada yer verilmemiştir. İl sınırları içerisinde bulunan lisans eğitimi veren fakülte ve yüksekokullarda 2013-2014 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören son sınıf öğrenci sayısının 6055'dir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1: Dumlupınar Üniversitesi 2013-2014 Eğitim Öğretim Yılı Fakülte ve Yüksekokul Bazında Son Sınıf Öğrenci Sayısı

Fakülte	Öğrenci Sayısı
• İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	2134
• Mühendislik Fakültesi	1062
• Fen Edebiyat Fakültesi	1072
• Tıp Fakültesi	71
• Eğitim Fakültesi	523
• Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	336
• Güzel Sanatlar Fakültesi	235
• Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	313
• Sağlık Meslek Yüksek Okulu	309
• Toplam	6055

Kaynak: Dumlupınar Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı, 2013-2014 son sınıf öğrenci istatistikleri.

Bu evren içerisinde örneklem büyüklüğünü belirlemek amacıyla Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2004: 50) hazırladığı bir tablodan yararlanılmıştır. Buna göre güven düzeyi %95, örneklem hatası $H = \pm 0,05$ ve oranlar $p=0,5$ ve $q=0,5$ için örneklem büyüklüğü 407 olmalıdır. Bu çalışmada da, bu güven aralığında 520 öğrenciye anket dağıtılması uygun görülmüş, geri dönen 480 ankettense sağlıklı bir ölçüme imkan verecek olan 407 tanesinin araştırmada kullanılmasına karar verilmiştir. Örneklemen evreni temsil yeteneğini arttırabilmesi için fakülte ve yüksekokulların öğrenci sayıları göz önünde bulundurularak anket dağıtılmıştır. Anketlerin fakülte ve yüksekokullara göre dağılımı Tablo 3.2'deki gibidir.

Tablo 3.2: Fakülte ve Yüksekokul Bazında Araştırmaya Dahil Edilen Anket Sayısı

Fakülte	Uygulanan Anket Sayısı	
	Bay	Bayan
• İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	61	82
• Mühendislik Fakültesi	53	17
• Fen Edebiyat Fakültesi	22	49
• Tıp Fakültesi	2	5
• Eğitim Fakültesi	13	22
• Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	15	8
• Güzel Sanatlar Fakültesi	8	8
• Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	8	13
• Sağlık Meslek Yüksek Okulu	5	16
• Toplam	187	220

3.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Hipotez 1: Yaş ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Akademik başarı düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 3: Mezun olunan lise ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 4: Kaldığı yer ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 5: Anne babanın yaşam durumu ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 6: Annenin eğitim düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 7: Babanın eğitim düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 8: Annenin mesleği ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 9: Babanın mesleği ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 10: Ailenin ortalama geliri ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 11: Okuduğu fakülte ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 12: Mutluluk düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 13: Problemleri aileyle konuşabilme ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 14: Ailenin maddi manevi desteğini alma ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.5. ÖRNEK KÜTLENİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Öğrencilerin demografik özellikleri olan cinsiyet, yaş, genel ortalama, okuduğu fakülte, mezun olduğu lise ve öğrencinin kaldığı yere ilişkin bilgiler aşağıda (Tablo 3.3) gösterilmektedir. Görüldüğü gibi tablo öğrencilerin demografik özelliklerinin tümünü birden göstermektedir. Verileri ayrı ayrı tablolarda göstermek yerine, bütüncül bir bakışa imkan sağlaması nedeniyle tüm verilerin tek bir tabloda gösterilmesi daha uygun bulunmuştur.

Tablo 3.3: Öğrencilerin Demografik Özellikleri

	Sayı (N=407)	(%)
Cinsiyet		
• Bay	187	45,9
• Bayan	220	54,1
Yaş		
• 18-19	2	0,5
• 20-21	72	17,7
• 22-23	245	60,2
• 24 ve üzeri	88	21,6
Genel Ortalama		
• 1,75-2,00	11	2,7
• 2,01-2,25	54	13,3
• 2,26-2,50	84	20,6
• 2,51-2,75	73	17,9
• 2,76-3,00	94	23,1
• 3,01 ve üzeri	91	22,4
Fakülte		
• İİBF	143	35,1
• Mühendislik Fakültesi	70	17,2
• Fen Edebiyat Fakültesi	71	17,4
• Tıp Fakültesi	7	1,7
• Eğitim Fakültesi	35	8,6
• BESYO	23	5,7
• Güzel Sanatlar Fakültesi	16	3,9
• Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu	21	5,2
• Sağlık Meslek Yüksek Okulu	21	5,2
Mezun Olunan Lise		
• Düz Lise	245	60,2
• Anadolu Lisesi	94	23,1
• İmam Hatip Lisesi	7	1,7
• Meslek Lisesi	51	12,5
• Kolej	9	2,2
• Fen Lisesi	1	0,2
Kaldığı Yer		
• Özel Yurtta Kalıyorum	104	25,6
• Devlet Yurdunda Kalıyorum	64	15,7
• Evde Tek Başıma Kalıyorum	18	4,4
• Evde Arkadaşımla Kalıyorum	192	47,2
• Ailemle Kalıyorum	29	7,1

Ankete katılan öğrencilerin %45,9'u erkek, %54,1' ise kızdır. Öğrencilerin yaş dağılımı ise şu şekildedir; %0,5'i 18-19 yaş aralığında, %17,7'si 20-21 yaş aralığında,

%60,2'si 22-23 yaş aralığında ve 24 ve üzeri yaş aralığında ise %21,6'yla 88 öğrenci yer almaktadır. Görüldüğü gibi örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunu %60,2 gibi bir oranla 22-23 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin %2,7'sinin ortalaması 1,75-2,00 olduğu tespit edilmiştir. Bu öğrenciler 2013-2014 eğitim-öğretim yılının sonunda genel ortalamalarını 2,00 seviyesine taşıyamamaları durumunda mezun olamayacaklardır. Ortalamaları 1,75-2,00 arasında olan bu öğrencilerin örneklem grubumuz içerisinde yer alma nedeni daha öncede belirttiğimiz gibi mezun olma durumlarının olmasıdır. Örneklem grubumuzun %13,3'ünün ortalaması 2,01-2,25 ve %20,6'sı 2,26-2,75'tir. Ortalaması 2,76-3,00 olan öğrenciler ise örneklem grubunun %23,1'ini oluştururken ortalaması 3,01 ve üzeri olan öğrenciler %22,4'ünü oluşturmaktadır. Öğrencilerin okuduğu bölümlere bakıldığında ankete katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun İİBF öğrencisi (%35,1) olduğu görülürken en düşük çoğunluğunu ise Tıp fakültesi öğrencileri (%1,7) oluşturmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin 245'i düz lise mezunu iken, 94'ü anadolu lisesi, 7'si imam hatip lisesi, 51'i meslek lisesi, 9'u kolej ve sadece bir tanesi fen lisesi mezunudur.

Tablo 3.3'te de belirtildiği gibi öğrencilerin yaklaşık yarısı yurtlarda barınmaktadır. Bunların %25,6'sı özel yurtlarda kalırken, %15,7'si ise, devlet yurdunda kalmaktadır. Öğrencilerin yaklaşık diğer yarısı (%47,2) ise arkadaşlarıyla beraber evde kalmayı tercih etmişlerdir. Geri kalanlar ise evde tek başına ya da ailesiyle beraber kalmaktadır.

3.6. ÖĞRENCİLERİN AİLEVİ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Ankete katılan öğrencilerin ailevi demografik özelliklerini incelendiğinde, öğrencilerin %87,2'sinin anne ve babasının sağ ve birlikte olduğu, %3,4'ünün anne ve babasının sağ fakat ayrı olduğu, %5,9'unun annesinin sağ ancak babasının vefat ettiğini, %3,4'ünün de babasının sağ olduğu ve annesinin vefat ettiği bulgusuna varılmıştır. Ayrıca örneklem kütemiz içerisinde hem annesini hem de babasını kaybeden öğrencinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun anne ve babasının ilköğretim mezunu olduğu tespit edilirken, bu çoğunluğu öğrencilerin anne ve babalarının sırasıyla %16,7 ve %27,5 ile lise mezunu olanlar takip etmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi

öğrencilerin çok azının anne ve babalarının (%2,2 ve %4,7) ön lisans ve lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca örneklem grubumuzun annelerinin sadece %0,2'si lisansüstü mezunu iken, babalarının ise %0,7'sinin lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Örnek kütlenin ebeveynlerinin meslek durumlarını ele aldığımızda, öğrencilerin annelerinin %76,7'si ev hanımı, %3,7'si emekli olduğu, %6,1'i memur, %2,2'sinin serbest meslekle uğraştığı, %0,5'inin özel sektörde yönetici olarak çalıştığı, %6,1'inin ise özel sektörde eleman olarak çalışırken, %3,7sinin de diğer sektörlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Babalarının ise, %30'u emekli, %16,7'sinin memur, %10,6'sının ise esnaf olduğu, %15,2'sinin de serbest meslek, %3,2'sinin babası özel sektörde yönetici olduğu ve %8,1'ininde eleman ve %16,2'sinin de diğer sektörler de çalıştığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.4: Öğrencilerin Ailevi Demografik Özellikleri

	Sayı (n=407)	(%)
Anne-Baba		
• Sağ ve birlikteiler	355	87,2
• Sağ Fakat ayrılar	14	3,4
• Anne sağ, baba vefat etti	24	5,9
• Baba sağ, anne vefat etti	14	3,4
• Her ikisi de vefat etti	0	0
Anne Eğitim		
• İlk Okul	257	63,1
• Orta Okul	53	13,0
• Lise	68	16,7
• Ön lisans	9	2,2
• Lisans	19	4,7
• Lisansüstü	1	0,2
Baba Eğitim		
• İlk Okul	147	36,1
• Orta Okul	74	18,2
• Lise	112	27,5
• Ön lisans	27	6,6
• Lisans	44	10,8
• Lisansüstü	3	0,7
Anne Meslek		
• Ev Hanımı	312	76,7
• Emekli	15	3,7
• Memur	25	6,1
• Esnaf	4	1,0
• Serbest meslek	9	2,2
• Özel Sektör Yönetici	2	0,5
• Özel Sektör Eleman	25	6,1
• Diğer	15	3,7
Baba Meslek		
• Emekli	122	30,0
• Memur	68	16,7
• Esnaf	43	10,6
• Serbest meslek	62	15,2
• Özel Sektör Yönetici	13	3,2
• Özel Sektör Eleman	33	8,1
• Diğer	66	16,2
Gelir Düzeyi		
• 1000-1800	145	35,6
• 1801-2500	136	33,4
• 2501-3000	75	18,4
• 3001 TL ve üzeri	51	12,5

Araştırmada öğrencilerin aile özellikleri içerisinde yer alan diğer bir soru da, ailenin ortalama gelir düzeyidir. Ailelerin ekonomik durumuna bakıldığında, öğrencilerin genellikle düşük ve orta gelir grubunda nitelendirilebilecek bir gelir düzeyine sahip ailelerden geldikleri görülmektedir. Buna göre öğrencilerin ailelerinin,

%35,6'sının düşük gelir seviyeli olarak nitelendirilebilecek 1000-1800 TL arasında bir gelir düzeyine sahiptir. Orta gelir düzeyine sahip ailelerin oranı ise %33,4 olduğu görülmüştür. Orta gelir seviyesi ve yüksek gelir seviyesi arasında geliri olan ailelerin ana kütle içerisinde ki oranı ise %18,4'tür. Yüksek gelir seviyesini temsil eden 3001 TL ve üzeri gelirli ailelerin oranı ise %12,5 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.5: Öğrencilerin Ailevi Demografik Özellikleri

Problemleri Aileyle Konuşabilme	Sayı (n=407)	(%)
• Kesinlikle katılmıyorum	11	2,7
• Katılmıyorum	20	4,9
• Kararsızım	46	11,3
• Katılıyorum	177	43,5
• Kesinlikle katılıyorum	153	37,6
Ailenin Maddi Manevi Desteği		
• Kesinlikle katılmıyorum	7	1,7
• Katılmıyorum	16	3,9
• Kararsızım	42	10,4
• Katılıyorum	116	28,5
• Kesinlikle katılıyorum	226	55,5

Öğrencilerin ve ailelerin birbirleriyle olan ilişkilerini değerlendirebilmek için öğrencilere iki soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki öğrencilerin problemlerinin aileleriyle paylaşıp paylaşamayacağı sorulmuştur. Öğrencilerin çok büyük bir bölümünün (%81,1) problemlerinin ailesiyle paylaşabileceğini ifade ederken, %7,6'sı ise problemlerini ailesiyle paylaşabileceğine katılmamakta ve %11,3'ü ise bu konuda kararsız kaldığını belirtmiştir. Bu çerçevede öğrencilere yöneltilen diğer bir soru ise, “gerektiğinde ailemden maddi manevi yardım alabilirim” şeklindedir. Bu soruya da öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında, %83'ü ailelerinden destek aldığı, %5,6'sının ailesinden maddi manevi bir destek almadığı, %10,7'si ise bu soru karşısında kararsız olduğunu belirtmiştir. Problemlerini aileleriyle konuşabilen öğrenciler ailelerinden maddi ve manevi yardım alabiliyorken, problemlerini aileleriyle paylaşamayan öğrenciler ise, ailelerinden maddi manevi bir destek alamamaktadırlar.

3.7. ÖĞRENCİLERİN SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

3.7.1. Öğrencilerin Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Düzeyinin Ölçümü

Sosyal sermaye düzeyini ölçmek için araştırmaya dahil edilen faktörlerden birincisi öğrencilerin katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeyleridir. Öğrencilerin katılım düzeylerini ölçmek için sorulan sorulardan ilki, onların “herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları” şeklindedir. Öğrencilerin bu soru doğrultusunda katılım düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerden sadece %21,6’sı bir topluluğa üyeyken, %78,4’ünün herhangi bir topluluğa üye olmadığı görülmektedir. Aynı amaç doğrultusunda sorulan diğer bir soru ise, öğrencilerin “okulda herhangi bir topluluğa üye olup olmadıklarıdır” şeklindedir. Öğrencilerin %19,4’ünün okulda en az bir gruba üye iken, %80,6’sı ise, okulda herhangi bir gruba üye değildir. Bu durumu sivil toplum kuruluşlarına katılım ile kıyasladığımızda öğrenci topluluğuna katılımın biraz daha düşük olduğunu söyleyebiliriz. Öğrencilerin katılım düzeylerini ölçmek amacıyla yöneltilen diğer bir soru ise, onların “herhangi bir siyasi partiye üye olup olmadığı”dır. Bu doğrultuda da öğrencilerin katılım düzeylerinin bir hayli düşük olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yalnızca %12,8’inin herhangi bir siyasi partiye üye olduğu geriye kalan %87,2’sinin ise hiçbir siyasi partiye üye olmadığı görülmektedir. Son olarak öğrencilerin katılım düzeylerini ölçmek için sorulan soru ise, “gelecek seçimlerde oy kullanma düşünceleridir”. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun seçimlerde oy kullanmayı düşündüğü gözlemlenmektedir. Bu durum siyasi partilere üyelikle oldukça ters bir ilişkinin olduğunun göstergesidir. Öğrencilerin %88,5’i gelecek seçimlerde oy kullanmayı düşünürken yalnızca %11,5’i ise seçimlerde oy kullanmayı düşünmemektedir.

Tablo 3.6: Öğrencilerin Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Düzeylerinin Analizi

	Sayı (n=407)	(%)
Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelik		
• Evet	88	21,6
• Hayır	319	78,4
Okulda Herhangi Bir Guruba Üyelik		
• Evet	79	19,4
• Hayır	378	80,6
Her Hangi Bir Siyasi Partiye Üyelik		
• Evet	52	12,8
• Hayır	355	87,2
Son Üç Ay İçinde Gönüllü İşlerde Ortalama Bulunma Sayısı		
• Hiç	228	56
• Bir Kez	94	23,1
• Üç Kez	56	13,8
• Altı Kez	19	4,7
• Yedi ve Daha Fazla	10	2,5
Gelecek Seçimlerde Oy Kullanmayı Düşünme		
• Evet	360	88,5
• Hayır	47	11,5

Öğrencilerin gönüllülük düzeylerinin ölçmek amacıyla, “ son üç ay içerisinde gönüllü işlerde bulunup bulunmadıkları” sorulmuştur. Katılımcıların %56’sının son üç ay içerisinde gönüllü olarak hiçbir faaliyette bulunmadığı gerçeği saptanmıştır. Söz konusu oran örneklem kütlenin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Öğrencilerin son üç ay içerisinde sadece bir defa gönüllü işlerde bulunma oranı ise %23,1’dir. Ankete katılan öğrencilerden son üç ay içerisinde yedi ve daha fazla gönüllü işlerde bulunanların oranı ise sadece %2,5’tir. Görüldüğü gibi örneklem kütlenin son üç ay içerisinde gönüllü işlerde bulunma sayısının oldukça düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin gönüllülük düzeylerinin ölçülmesi amacıyla yöneltilen diğer bir soru ise, “insanların cezalandırılma ya da eleştirilme kaygısı olmaması durumunda toplumsal aktivitelere katılmayacağı düşüncesi” hakkındadır. Öğrencilerin %41,7’si cezalandırılma ya da eleştirilme kaygısı olmaması durumunda toplumsal aktivitelere katılmayacağı yönündeki düşünceye katılmadığını belirtmektedir. Öğrencilerin %36,1’inin söz konusu düşünceye katıldığı, %32,2’sinin ise, kararsız olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.7: Öğrencilerin Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Düzeylerinin Analizi

İnsanların Cezalandırılma ya da Eleştirilme Kaygısı Olmaması Durumunda Toplumsal Aktivitelere Katılmayacağı Düşüncesi	Sayı(n=407)	(%)
• Kesinlikle katılmıyorum	48	11,8
• Katılmıyorum	81	19,9
• Kararsızım	131	32,2
• Katılıyorum	85	20,9
• Kesinlikle katılıyorum	62	15,2
Problemler Karşısında Hiç Çekinmeden Rol Üstlenme Düşüncesi		
• Kesinlikle katılmıyorum	17	4,2
• Katılmıyorum	26	6,4
• Kararsızım	104	25,6
• Katılıyorum	157	38,6
• Kesinlikle katılıyorum	103	25,3
Toplumsal Faydası Olan Aktiviteye Katılım		
• Evet	236	57,9
• Hayır	171	42,1
Toplumsal Faydası Olan Bir Projeye Zaman-Para Harcaması		
• Zamanımı ve Paramı Harcamam	60	14,7
• Zamanımı ve Paramı Harcarım	179	44,0
• Sadece Paramı Harcarım	12	2,9
• Sadece Zamanımı Ayırırım	71	17,4
• Fikrim Yok	85	20,8
Çevredeki İnsanların Toplumsal Aktivitelere Gönüllü Katılacağını Düşünme		
• Kesinlikle katılmıyorum	35	8,6
• Katılmıyorum	48	11,8
• Kararsızım	129	31,7
• Katılıyorum	135	33,2
• Kesinlikle katılıyorum	60	14,7

Söz konusu analiz çerçevesinde öğrencilere “problemler karşısında hiç çekinmeden rol üstlenirim” şeklinde bir soru yöneltilerek öğrencilerin sosyal sorumluluk düzeyleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin %63,9’unun hiç çekinmeden rol üstlenebilecekleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin %25,6’sı kararsız bir tavır sergilerken, %10,6’sının ise, problemler karşısında hiç çekinmeden rol üstleneceği düşüncesine katılmamaktadır. Tablo 3.7 de görüldüğü gibi öğrencilerin büyük bir oranının problemler karşısında rol üstleneceği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.7 ye göre örneklem külenin yarısından fazlasının (%57,9) toplumsal faydası olan bir aktiviteye katıldığı gözlemlenirken, geri kalanının (%42,1’inin) böyle bir faaliyet içerisinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Yine bu doğrultuda öğrencilere

“toplumsal faydası olan bir projeye zaman ve para harcadıysa harcamayacakları” sorulmuştur. Öğrencilerin yaklaşık yarısının (%44) söz konusu projeye zamanın ve parasını harcamayacağını belirtirken; %20,8’i ise fikrinin olmadığını beyan etmiştir. Ankete katılanların %14,7’si parasını ve zamanı harcamayacağını; %2,9’u sadece parasını harcamayacağını, %17,4’ü ise sadece zamanını ayıracağını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeylerinin ölçülmesi amacıyla sorulan son soru ise, “çevrelerindeki insanların toplumsal aktivitelere gönüllü katılıp katılmayacağı” ile ilgilidir. Öğrencilerin %47,9’u çevrelerindeki insanların toplumsal aktivitelere gönüllü olarak katılacağını düşünürken; %31,7’si kararsız ve %20,4’ü ise, katılmayacağını düşünmektedir.

3.7.2. Öğrencilerin Güven Düzeyine İlişkin Analiz

Tablo 3.8: Öğrencilerin Güven Düzeylerinin Analizi

	Sayı (n=407)	(%)
İnsanlara Yönelik Genel Güven Düzeyi		
• Evet	122	30,0
• Hayır	285	70,0
Okuduğun Şehirde Tek Başına Yürürken Kendini Güvende Hissetme		
• Evet	209	51,4
• Hayır	198	48,6
Son Bir Yılda Suç Teşkil Eden Bir Fiile Maruz Kalma		
• Evet	121	29,7
• Hayır	286	70,3
Aynı Sınıf/İrk/Din/ ya da Etnik Gruptaki İnsanlara Güven Düzeyi		
• Hiç	21	5,2
• Az	117	28,7
• Fikrim Yok	155	38,1
• Çok	92	22,6
• Pek Çok	22	5,4
Farklı Sınıf/İrk/Din/ ya da Etnik Gruptaki İnsanlara Güven Düzeyi		
• Hiç	43	10,6
• Az	137	33,7
• Fikrim Yok	164	40,3
• Çok	43	10,6
• Pek Çok	20	4,9
Bir Sırdaşın Varlığı		
• Evet	329	80,8
• Hayır	78	19,2

“İnsanlara yönelik genel güven düzeyinin ne olduğu” şeklindeki soruya öğrencilerin %70’i genel olarak insanlara güvenmediğini, %30’u ise, insanlara güvendiğini belirtmiştir. “Okuduğun şehirde tek başına yürürken kendini güvende hissedip hissetmedikleri” sorusuna öğrencilerin, %51,4’ü evet cevabı verirken, %48,6’sı hayır cevabı vermiştir. Görüldüğü gibi ankete katılan öğrencilerin her iki tanesinden birisi okuduğu şehirde tek başına yolda yürürken kendini güvende hissetmektedir.

Öğrencilere güven düzeylerini tespit etmek amacıyla yöneltilen diğer bir soru ise, onların “son bir yılda suç teşkil eden bir fiile maruz kalıp kalmadıkları” hakkındadır. Bu soruya öğrencilerin %29,7’si evet cevabı verirken, %70,3’ü hayır cevabını vermiştir. Bu soruyu bir önceki soruyla karşılaştırdığımızda, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu suç teşkil eden bir fiile maruz kalmasına rağmen, okuduğu şehirde tek başına yürürken kendini güven de hissetmektedir.

Öğrencilerin güven düzeylerini tespit etmek amacıyla “aynı sınıf/ırk/din/ ya da etnik gruptaki insanlara güvenip güvenmedikleri” şeklinde soru sorulmuştur. Öğrencilerin %5,2’si hiç güvenmediğini, %28,7’si ise az güvendiğini, %22,6’sı çok güvendiğini, %5,4’ü ise pek çok güvendiğini belirtmiştir. Aynı soruya öğrencilerin %38,1’i fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. “Farklı sınıf/ırk/din/ ya da etnik gruptaki insanlara güven düzeyi” sorgulandığında öğrencilerin, %10,6’sı hiç, 33,7’si az, %40,3’ü fikrim yok, %10,6’sı çok ve %4,9’u ise pek çok yönünde cevaplar vermiştir. Güven düzeyiyle alakalı diğer bir sorgulama ise, “bir sırdaşın varlığı” hakkındadır. Öğrencilerin %80,8’inin bir sırdaşının olduğu, %19,2’sinin ise bir sırdaşının olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.9: Öğrencilerin Güven Düzeylerinin Analizi

Okuduğunuz Şehirde Güvende Olduğunuzu Hissettiren Unsurlar	Sayı (n=407)	(%)
• Aynı Din	149	36,6
• Aynı Mezhep	15	3,7
• Aynı Irk	19	4,7
• Cinsiyet	37	9,1
• Milliyet	75	18,4
• Kültür	63	15,5
• Vatandaşlık	49	12,0
Sizde En Çok Güven Uyandıran İlk İki Unsur		
• Aynı Din	254	62,5
• Kültür	153	37,5
Kendini Güvende Hissetme		
• Hiçbir Şekilde Güvende Değilim	138	33,9
• Biraz Güvendeyim	197	48,4
• Oldukça Güvendeyim	53	13,0
• Son Derece Güvendeyim	19	4,7
Kurumsal Güven		
• TBMM	141	34,6
• Ordu	177	43,5
• Hükümet	86	21,1
• Yargı	167	40,5
• Emniyet Teşkilatı	216	53,1
• Siyasi Partiler	32	7,9
• Üniversiteler	146	35,9
• Belediyeler	26	6,4
• Medya	15	3,7
• Dini Kurumlar	138	33,9
• Sosyal Güvenlik Sistemi	77	18,9
Sıkıntılı ve Zor Zamanlarda Arkadaşlara Güven		
• Kesinlikle katılmıyorum	16	3,9
• Katılmıyorum	11	2,7
• Kararsızım	73	17,9
• Katılıyorum	174	42,8
• Kesinlikle katılıyorum	133	32,7
Sınıfta Bir Eşyayı Kaybetme Durumunda Bulanların Eşyayı Ulaştıracak Düşüncesi		
• Kesinlikle katılmıyorum	35	8,6
• Katılmıyorum	40	9,8
• Kararsızım	133	32,7
• Katılıyorum	122	30,0
• Kesinlikle katılıyorum	77	18,9

Öğrencilerin “okuduğunuz şehirde sizi güvende hissettirecek unsur nedir?” şeklindeki soruya verdikleri cevapları incelediğimizde, %36,6’sı din, %18,4’ü milliyet %15,5’i ise kültür cevabını vermiştir. Aynı mezhep, aynı ırk ve cinsiyet unsurlarının ise öğrencilerin okudukları şehirde, güven etkilerinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilere “sizde en çok güven uyandıracak ilk iki unsurun ne olduğu” sorulduğunda, %65,2’si din cevabını verirken, %37,5’i ise aynı kültür cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi öğrencileri, okudukları şehirde güvende hissettirecek unsurla, onlarda genel bir biçimde güven uyandıracak olan unsur dindir. Ancak din unsuru öğrencilerin okuduğu şehirde %36,6’sını güvende olduğunu hissettirirken; soruyu daha da genelleştirdiğimizde bu oran %65,2’lere yükselmektedir. Kültür unsuru ise, öğrencilerin öğrenim gördüğü şehirde, onların %15,5’inde güven hissi uyandırırken, bu soruyu genelleştirerek sorduğumuzda bu oran %37,5 olmaktadır.

Ankete dahil edilen öğrencilere “kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz” şeklinde soru yöneltilerek onların, kendilerini güvende hissedip etmedikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu soruya öğrencilerin, %33,9’u hiçbir şekilde güvende olmadığını, 48,4’ü biraz güvende olduğunu, %13’ü oldukça güvende olduğunu ve 4,7’si ise son derece güvende olduğunu belirtmiştir. Güven düzeyiyle alakalı öğrencilere yöneltilen diğer bir soru ise “en çok güvendiğiniz ilk üç kurum” şeklindedir. Tablo 3.9’da görüldüğü gibi bu soruya öğrencilerin %53,1’i emniyet, %43,5’i ordu, %40,5’i ise yargı olarak cevap vermiştir. Öğrencilerin, %3,7’si medyaya, %6,4’ü belediyelere ve %7,9’unun ise siyasi partilere çok az güvendiği tespit edilmiştir.

“Sıkıntılı ve zor zamanlarda arkadaşlarına güvenip güvenmedikleri” sorulduğunda öğrencilerin %6,6’sı katılmıyorum, %17,9’u kararsızım ve %75,5’i ise katıldığını belirtmiştir. Güven düzeyiyle alakalı son olarak öğrencilere “sınıfta bir eşyayı kaybetme durumunda bulanların eşyayı ulaştıracağı düşüncesi” sorulmuştur. Öğrencilerin %18,4’ü katılmadığını, %32,7’si bu soru karşısında kararsız olduğunu, %48,9’u ise sınıfta bir eşyayı kaybetme durumunda bulanların eşyayı ulaştıracağı düşüncesine katıldığını belirtmiştir.

3.7.3. Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi

Sosyal sermayeyi ölçme kriterleri arasında değerlendirilen bir başka konu ise bireylerin öz yeterlilikleriyle, hayatları ve gelecekleri üzerindeki kontrol gücü hakkındadır. Öğrencilerin öz yeterliliklerini ve kontrol düzeylerini ölçmek amacıyla öğrencilere Tablo 3.10’daki sorular yöneltilmiştir. Öğrencilere “mutluluk düzeyi(leri)” ile ilgili olarak yöneltilen soruya öğrencilerin %65,8’i kendisini mutlu; sadece %5,2’si

ise mutsuz hissettiğini belirtmiştir. “Kendini okuduğun şehrin bir parçası olarak hissedip hissetmedikleri” sorusuna öğrencilerin yaklaşık %46’sı kendilerini okudukları şehrin bir parçası olarak kabul etmekte ve %32’si kendilerini okudukları şehrin bir parçası olarak değerlendirmemektedirler. Öğrencilerin %22,9’u ise bu soruya karşı kararsız kalmıştır.

Tablo 3.10: Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Analizi

	Sayı (n=407)	(%)
Mutluluk Düzeyi		
• Çok Mutsuzum	8	2,0
• Mutsuzum	13	3,2
• Belirsiz	119	29,1
• Mutluyum	227	55,8
• Çok Mutluyum	40	9,8
Kendini Okuduğun Şehrin Bir Parçası Olarak hissetme		
• Kesinlikle katılmıyorum	70	17,2
• Katılmıyorum	58	14,3
• Kararsızım	93	22,9
• Katılıyorum	108	26,5
• Kesinlikle katılıyorum	78	19,2

“Önemli kararlar alırken çevremdeki insanların fikirlerini dikkate alırım” yargısına, öğrencilerin %72’si katılmakta, %13,5’i katılmamaktadır. Öğrencilerin %74,2’si “geleceğim benim elimde” yargısına katılmakta; %12,3’ü ise geleceğinin kendi ellerinde olmadığını düşünmektedir. “Bir kişinin istediği sonuçlara ulaşmasının kendi kontrolü dışında olduğu” düşüncesine öğrencilerin, %27,3’ü katılmakta, %42,5’i ise katılmamaktadır. “Bir kişinin başarısının kader ya da şans olduğuna inanırım”a %37,4 katılmakta ve %35,1’ise katılmamaktadır. Öğrencilerin %58,9’u problemlerini hocalarıyla paylaşabilirken, %21,2’si ise paylaşmamaktadır. Yine öğrencilerin yaklaşık %54’ü ders esnasında hocalara soru sormaktan çekinmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %47,7’si ders sırasında hocanın kendilerine soru sormasını istemediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 3.11: Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Analizi

Önemli Kararlar Alırken Çevremdeki İnsanların Fikirlerini Dikkate Alma	Sayı (n=407)	(%)
• Kesinlikle katılmıyorum	22	5,4
• Katılmıyorum	33	8,1
• Kararsızım	59	14,5
• Katılıyorum	192	47,2
• Kesinlikle katılıyorum	101	24,8
Geleceğim Benim Elimde		
• Kesinlikle katılmıyorum	28	6,9
• Katılmıyorum	22	5,4
• Kararsızım	55	13,5
• Katılıyorum	119	29,2
• Kesinlikle katılıyorum	183	45,0
Bir Kişinin İstedığı Sonuçlara Ulaşması Kendi Kontrolü Dışında Olduğunu Düşünme		
• Kesinlikle katılmıyorum	65	16,0
• Katılmıyorum	108	26,5
• Kararsızım	123	30,2
• Katılıyorum	66	16,2
• Kesinlikle katılıyorum	45	11,1
Bir Kişinin Başarısının Kader ya da Şans Olduğu Düşüncesi		
• Kesinlikle katılmıyorum	70	17,2
• Katılmıyorum	73	17,9
• Kararsızım	112	27,5
• Katılıyorum	91	22,4
• Kesinlikle katılıyorum	61	15,0
Problemleri Hocalarla Paylaşabilme		
• Kesinlikle katılmıyorum	38	9,3
• Katılmıyorum	48	11,8
• Kararsızım	81	19,9
• Katılıyorum	163	40,0
• Kesinlikle katılıyorum	77	18,9
Ders Esnasında Hocaya Soru Sormaktan Hiç Çekinmem		
• Kesinlikle katılmıyorum	35	8,6
• Katılmıyorum	62	15,2
• Kararsızım	89	21,9
• Katılıyorum	144	35,4
• Kesinlikle katılıyorum	77	18,9
Ders Esnasında Hocanın Bana Soru Sormasını Hiç İstemem		
• Kesinlikle katılmıyorum	49	12,0
• Katılmıyorum	77	18,9
• Kararsızım	87	21,4
• Katılıyorum	116	28,5
• Kesinlikle katılıyorum	78	19,2

Tablo 3.11: (Devam) Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Analizi

Sınıfta Bir Konu Anlatmam Gerekirse Hiç Çekinmeden Anlatırım	Sayı (n=407)	(%)
• Kesinlikle katılmıyorum	34	8,4
• Katılmıyorum	52	12,8
• Kararsızım	70	17,2
• Katılıyorum	150	36,9
• Kesinlikle katılıyorum	101	24,8
Ülke Gündemi ile İlgili Konular Hakkında Bilgi Edinirim		
• Kesinlikle katılmıyorum	8	2,0
• Katılmıyorum	12	2,9
• Kararsızım	43	10,6
• Katılıyorum	152	37,3
• Kesinlikle katılıyorum	192	47,2

“Sınıfta bir konu anlatmam gerekirse hiç çekinmeden anlatırım”a öğrencilerin %61,7’si katılmakta; %21,2’si katılmamakta %17,2’si ise kararsız kalmaktadır. “Ülke gündemi hakkında bilgi edinirim”e öğrencilerin %81,5’i katıldığını; %10,6’sı kararsız kaldığını, %4,9’u ise katılmadığını belirtmiştir.

3.7.4. Sosyal Etkileşim ve İletişim

İletişim yeteneği ve sosyal etkileşime ilişkin veriler de sosyal sermaye ölçümlerinde kullanılan kriterlerdendir. Sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi öğrencilerin ağ kurma davranışlarını etkileyerek, onların ağ alanlarının genişlemesine, ağlarının büyümesine ve ağdaki farklılığın artmasına neden olacak, bu da öğrencilerin sosyal sermaye seviyeleri üzerinde pozitif yönlü bir etki oluşturacaktır. Bu doğrultuda öğrencilere Tablo 3.13’teki sorular yöneltilmiştir. Öğrencilere iletişim ve tanışıklık durumlarını analiz etmek için “aşağıdakilerden hangisi sizin durumunuzu temsil ediyor” sorusu yöneltilmiştir. Ankete katılanların %13,3’ü oturduğu yerdeki insanların kendilerini tanıdığını, %7,1’i ise, oturdukları yerdeki insanları tanıdıklarını belirtmişlerdir. Kendilerini sınıftaki arkadaşlarının tanıdığını ifade eden öğrencilerin oranı ise %15,5, sınıftaki arkadaşlarının çoğunu tanıyan öğrencilerin oranı ise %8,8’dir. Öğrencilerin %37,6’sı oturdukları yerdekilerin ve sınıftakilerin kendilerini tanıdığını, %17,7’si ise oturdukları yerde ve sınıftaki arkadaşlarını tanıdıklarını ifade etmişlerdir.

Sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi ile ilgili öğrencilerin “grup üyeleriyle beraber aktivite sıklığı” sorgulanmıştır. Öğrencilerin %2,5’i her zaman, %4,2’si sık sık, %9,1’i ara sıra, %16,5’i nadiren grup üyeleriyle faaliyette bulunduklarını ve %7,1’i de hiçbir şekilde grup üyeleriyle faaliyette bulunmadıklarını belirtmişlerdir. “Aktivitelerin yapıldığı kişilerin ortak özelliği”ne bakıldığında öğrencilerin %14,9’u aktivitelerini gezi ve hobi grupları ile yaparken, %8,6’sı yaş ve akranlarıyla, %8,4’ü ise, aynı siyasi görüşü paylaşanlarla yapmaktadırlar. Öğrencilere yöneltilen diğer bir soru onların, “farklı bölümdeki öğrencilerle çeşitli konularda bilgi alışverişinde bulunup bulunmadıklarıdır”. Bu soruya verilen cevapları incelediğimizde öğrencilerin, %72,2’si farklı bölümlerdeki öğrenci arkadaşlarıyla çeşitli konularda bilgi alışverişinde bulunduğunu, %12’si ise, hiçbir şekilde bilgi alışverişinde bulunmadığını belirtmiştir.

Tablo 3.12: Sosyal Etkileşim ve İletişim Analizi

	Sayı (n=407)	(%)
İletişim ve Tanışıklık Durumu		
• Beni Oturduğum Yerdeki İnsanların Çoğu Tanıyor	54	13,3
• Ben Oturduğum Yerdeki İnsanların Çoğunu Tanıyorum	29	7,1
• Beni Sınıftaki Arkadaşların Çoğu Tanıyor	63	15,5
• Ben Sınıftaki Arkadaşların Çoğunu Tanıyorum	36	8,8
• Beni Oturduğum Yerdeki ve Sınıftaki Arkadaşların Çoğu Tanıyor	153	37,6
• Ben Oturduğum Yerdeki ve Sınıftaki Arkadaşların Çoğunu Tanıyorum	72	17,7
Grup Üyeleriyle Aktivite Sıklığı		
• Hiç	29	7,1
• Nadiren	67	16,5
• Ara Sıra	37	9,1
• Sık Sık	17	4,2
• Her Zaman	10	2,5
Aktivitelerin Yapıldığı Kişilerin Ortak Özelliği		
• Dini Tutumu	26	6,4
• Siyasi Görüşü	34	8,4
• Akrabalık	12	2,9
• Yaş-Akranlık	35	8,6
• Gezi-Hobi	61	14,9
Farklı Bölümdekilerle Çeşitli Konularda Bilgi Alışverişinde Bulunma		
• Kesinlikle katılmıyorum	12	2,9
• Katılmıyorum	37	9,1
• Kararsızım	64	15,7
• Katılıyorum	189	46,4
• Kesinlikle katılıyorum	105	25,8

3.7.5. Farklılaşma ve Farklılıklara Hoşgörülü Olma

Bu gösterge ile öğrencilerin hem çevrelerinin farklılaşma düzeyleri hem de farklılıklara karşı tavırları ölçülmek istenmiştir. Bu bölüme ait değerler Tablo 3.13’de yer almaktadır. Çevrelerinin farklılaşma derecelerini analiz etmek için öğrencilere “çevrenizin farklılaşma düzeyini belirtiniz” sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler çevrelerinin gelir durumu, statü, etnik yapı, din, politik inanç gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda %7,04’ü büyük ölçüde farklı %25,1’i oldukça farklı, %44,2’si çok az farklı olduğunu, %15,2’si fikri olmadığını ve %8,1’i ile oldukça benzer olduğunu ifade etmiştir. Bu soruyla bağlantılı olarak öğrencilere sorulan bir diğer soru ise, “bu farklılaşmanın herhangi bir probleme neden olup olmayacağı” ile ilgilidir. Öğrencilerin çoğunluğu (%64,1) söz konusu farklılığın herhangi bir probleme neden olmayacağını, %35,9’u ise bu farklılaşmanın bir probleme neden olacağını düşünmektedir. Yine öğrencilerin %81,1’i farklı kültürlerden gelenlerin ortamı zenginleştireceğini düşünmektedir. Öğrencilerin %80,3’ü farklı yaşam biçimleri olan kişiler ile yaşıyor olma düşüncesine katıldığı ve %19,7’sinin bu düşünceye katılmadığını belirtmiştir.

Tablo 3.13: Farklılaşma ve Farklılıklara Hoşgörülü Olma Düzeyi

	Sayı (n=407)	(%)
Farklılaşma Düzeyi		
• Büyük ölçüde farklı	30	7,04
• Oldukça farklı	102	25,1
• Çok az farklı	180	44,2
• Fikrim Yok	62	15,2
• Oldukça Benzer	33	8,1
Farklılaşmanın Herhangi Bir Probleme Neden Olacağı Düşüncesi		
• Evet	146	35,9
• Hayır	261	64,1
Farklı Kültürden Gelenlerin Ortamı Zenginleştireceği Düşüncesi		
• Evet	330	81,1
• Hayır	77	18,9
Farklı Yaşam Biçimleri Olan Kişiler ile Yaşıyor Olma Düşüncesi		
• Evet	327	80,3
• Hayır	80	19,7

3.8. SOSYAL SERMAYE DÜZEYİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER İLE SOSYAL SERMAYE GÖSTERGELERİ VE SOSYAL SERMAYE ARSINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Hipotez 1: Yaş ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ankete katılanların yaşları ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasındaki ilişki Ki-kare bağımsızlık testine göre ve $p=0,05$ anlamlılık seviyesinde analiz edildiğinde, yaş ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında ($p=0,017<0,05$) anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yani öğrencilerin yaşları arttıkça bir topluluğu katılımı, gönüllü faaliyetlerde bulunma sayısı ve çevresine ve topluma karşı sorumluluk bilinci artmaktadır.

Öğrencilerin yaşları ile güven, öz yeterlilik ve kontrol, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyleri arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre, p değerleri Tablo 3.15'te görüldüğü gibi $p=0,05$ anlamlılık seviyesinden düşük olduğundan anlamlı bir ilişki söz konusudur. Söz konusu ilişkilerin yönü ise Korelasyon katsayısı dikkate alındığında pozitif olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin yaşları arttıkça güven düzeyleri, öz yeterlilikleri, kendilerini kontrol edebilme düzeyleri artmakta, çevresindeki farklılaşmalara ve farklılıklara daha hoşgörülü olmakta ve neticede sosyal sermaye düzeyleri de yükselmektedir.

Ancak Öğrencilerin yaşları ile sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri arasında ($p=0,447>p=0,005$) hiçbir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.14: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi

S.No.	Sosyal Sermaye Belirleyicileri	Sosyal Sermaye Göstergeleri	Anamlılık	Yön
1.	Yaş	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,017	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,000	+
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,447	-
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,000	-
		Sosyal Sermeye Endeksi	0,000	+
2.	Başarı Düzeyi Akademik	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,349	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,512	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,028	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,025	-
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,063	-
		Sosyal Sermeye Endeksi	0,019	-
3.	Mezun Olunan Lise	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,437	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,307	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,058	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,012	-
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,000	+
		Sosyal Sermeye Endeksi	0,010	-
4.	Kaldığı Yer	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,003	-
		Güven Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,050	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,001	-
		Sosyal Sermeye Endeksi	0,000	+

Hipotez 2: Akademik başarı düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Akademik başarı düzeyi ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeyleri arasındaki ilişki Ki-kare bağımsızlık testine göre $p=0,05$ anlamlılık seviyesinde değerlendirildiğinde, söz konusu boyutların p değeri Tablo 3.15'te görüldüğü gibi $p=0,05$ değerinden büyük olduğundan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ile öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyleri arasında (p değerleri $< p=0,005$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon katsayısı dikkate alındığında öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ile bu faktörler arasındaki ilişkinin yönü pozitiftir. Analizde görüldüğü gibi başarılı öğrenciler oldukça

öz yeterli ve kendilerini kontrol edebilme düzeyleri yüksektir. Aynı zamanda bu öğrencilerin çevreleriyle etkileşimi ve iletişimi oldukça iyidir. Çevresindeki farklılaşmalara ve farklılıklara karşı oldukça hoşgörülüdürler. Öğrencilerin, öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeylerinin yüksek olması sosyal sermaye düzeylerinin yüksek olmasının da nedenidir.

Hipotez 3: Mezun olunan lise ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Mezun olunan lise ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeyleri arasındaki ilişki Ki-kare bağımsızlık testine göre ve $p=0,05$ anlamlılık seviyesinde değerlendirildiğinde, bu iki faktör arasında (p değeri $> 0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre öğrencilerin mezun oldukları lise ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında ($p=0,004<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. İki faktör arasındaki ilişkinin yönü Korelasyon katsayısına göre değerlendirildiğinde pozitif bulunmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin %60,2'si düz liseden mezundur. Dolayısıyla düz liseden mezun olan öğrencilerin öz yeterlilikleri ve kendilerini kontrol edebilme düzeylerinin yüksek olduğu söylenilebilir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılanların Mezun olunan lise ile sosyal etkileşim ve iletişim arasında ($p=0,002<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon katsayısının işareti dikkate alındığında bu ilişkinin yönü negatif olduğu görülmüştür. Öğrencilerin mezun oldukları lise ile sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri farklılık göstermektedir. Özel ve tercihli liseden mezun olan öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Örneklem kütlenin mezun olduğu lise ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon sonuçları ikisi arasında pozitif ilişkinin varlığını göstermektedir. Düz liseden mezun olan öğrencilerin çevresindeki farklılıklara ve farklılaşmalara karşı daha hoş görülme olduğu söylenilebilir.

Öğrencilerin mezun oldukları lise ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişkinin yönünün ise negatif

olduğu tespit edilmiştir. Tercihli ve başarı düzeyi daha yüksek liselerden mezun olan öğrencilerin sosyal sermaye düzeyleri daha yüksektir

Hipotez 4: Kaldığı yer ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öğrencilerin kaldığı yer ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeyi arasında ($p=\text{değeri}<p=0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon katsayısının işareti öğrencilerin kaldığı yer ile bu faktörler arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu göstermektedir. Özellikle evde arkadaşıyla kalan öğrencilerin katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeylerinin yüksek olduğu analiz edilmiştir. Yurtlarda kalan öğrencilerin katılım ve gönüllülük düzeyleri, sosyal adanmışlık sorumluluk ve güven düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Ki kare bağımsızlık testine göre öğrencilerin kaldığı yer ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında ($p=0,060>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin kaldığı yer ile sosyal etkileşim ve iletişim arsında Ki-kare bağımsızlık testine göre ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Öğrencilerin kaldığı yer ile sosyal etkileşim ve iletişim arasındaki Korelasyon sonuçları da bu ikisi arasında pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Yurtlarda kalan öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri evde kalan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılanların kaldığı yer ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasında ($p=0,001<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişkinin yönü Korelasyon katsayısı dikkate alındığında negatif olduğu tespit edilmiştir. Yurtlarda kalan öğrencilerin farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyleri evde kalan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu farklılığın nedeni olarak da, farklı kültür ve etnik kökenden gelen öğrencilerin bir arada yaşaması, öğrencilerin bu farklılıklara karşı hoşgörülü olmalarına neden olmasıdır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılan öğrencilerin kaldığı yer ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon katsayısının işareti söz konusu ilişkinin yönünün pozitif olduğunu göstermektedir. Yurtlarda ya da evde arkadaşlarıyla beraber kalan öğrencilerin sosyal

etkileşim ve iletişim düzeylerinin yüksek olması ve bu öğrencilerin uzak bağlarının daha fazla olması kaldığı yer ile sosyal sermaye düzeyleri arasında bir ilişkinin varlığının nedeni olduğu söylenilebilir.

Tablo 3.15: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi

S.No.	Sosyal Sermaye Belirleyicileri	Sosyal Sermaye Göstergeleri	Anlamlılık	Yön
5.	Anne-Baba(Sağ-Ölü)	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,000	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,041	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	-
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,124	+
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+
6.	Annenin Eğitim Düzeyi	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,192	-
		Güven Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,043	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,001	-
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,261	+
7.	Babanın Eğitim Düzeyi	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,005	-
		Güven Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,012	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,038	-
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,010	+

Hipotez 5: Anne babanın yaşam durumu ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmaya katılanların anne babasının yaşam durumu ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon testine göre söz konusu ilişkinin yönü pozitifdir. Anne babası sağ ve birlikte olan öğrencilerin katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılanların Anne ve babasının yaşam durumu ile güven düzeyi arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre ($p=0,041<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Anne-babanın yaşam durumu ile güven düzeyi arasındaki korelasyon

sonuçları da ikisi arasında negatif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Yapısal olarak sorunlu ailelerin çocuklarının güven düzeyleri düşüktür. Bu durum literatürdeki açıklamalarla paralellik göstermektedir.

Örnek kütlenin anne ve babasının yaşam durumu ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ve Korelasyon katsayısı dikkate alındığında iki faktör arasında pozitif ilişki söz konusudur. Anne babası sağ ve birlikte olan öğrenciler, aileden aldıkları destek neticesinde öz yeterlilikleri ve kontrol düzeyleri daha yüksek olmaktadır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılanların Anne ve babasının yaşam durumu ile sosyal etkileşim ve iletişim arsında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısının işareti dikkate alındığında ikisi arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Anne ve babaya bağlı olarak çocukların ağ yapıları şekil almaktadır. Çocuklar anne baba sayesinde yakın bağları ile ola etkileşim ve iletişimini sağlamaktadır. Bu durum zamanla yakın bağlar sayesinde uzak bağlara lanse ederek öğrencinin sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi artmaktadır.

Öğrencilerin anne ve babasının yaşam durumu ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasında ($p=0,124>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların anne ve babasının yaşam durumu ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Söz konusu ilişkinin yönünün ise pozitif olduğu tespit edilmiştir. Bu durumla alakalı literatürde oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada elde edilen sonuç literatürdeki çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Hipotez 6: Annenin eğitim düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmaya katılanların annelerinin eğitim düzeyi ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında ($p=0,192>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyi ile güven ve öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişkinin

olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon katsayılarının işaretleri dikkate alındığında bu ilişkinin yönü negatiftir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılanların annelerinin eğitim düzeyi ile sosyal etkileşim ve iletişim arsında ($p=0,043<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına göre söz konusu ilişkinin yönü ise pozitiftir.

Çalışmaya katılanların annelerinin eğitim düzeyi ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasında ($p=0,001<0,05$) anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Annenin eğitim düzeyi ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasındaki ilişki Korelasyon sonuçlarına göre negatiftir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılanların annelerinin eğitim düzeyi ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,261<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Hipotez 7: Babanın eğitim düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların babalarının eğitim düzeyi ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında ($p=0,005<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon katsayısına göre söz konusu ilişkinin yönü ise negatiftir.

Ankete katılanların babalarının eğitim düzeyi ile güven düzeyi arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre anlamlı bir ($p=0,000<0,05$) ilişki vardır. Babanın eğitim düzeyi ile güven düzeyi arasındaki ilişki Korelasyon sonuçlarına göre negatiftir.

Çalışmaya katılanların babalarının eğitim düzeyine ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında ($p=0,012<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısı dikkate alındığında iki faktör arasında pozitif ilişki söz konusudur.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılanların babalarının eğitim düzeyi ile sosyal etkileşim ve iletişim arsında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayılarının işaretleri dikkate alındığında bu ilişkinin yönü pozitiftir.

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülmesi arasında ($p=0,038<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon katsayılarının işaretleri dikkate alındığında bu ilişkinin yönü negatiftir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların babalarının eğitim düzeyi ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,010<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon katsayısı dikkate alındığında iki faktör arasında pozitif ilişki söz konusudur.

Tablo 3.16: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi

S.No.	Sosyal Sermaye Belirleyicileri	Sosyal Sermaye Göstergeleri	Anamlılık	Yön
8.	Annenin Mesleği	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,056	-
		Güven Düzeyi Endeksi	0,040	+
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,059	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,000	+
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+
9.	Babanın Mesleği	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,061	-
		Güven Düzeyi Endeksi	0,000	+
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,038	-
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+
10.	Ailenin Ortalama Geliri	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,016	-
		Güven Düzeyi Endeksi	0,039	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,015	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,000	-
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+
11.	Okuduğu Fakülte	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,062	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,081	+
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	-
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	-
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,000	-
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	-

Hipotez 8: Annenin mesleği ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Annenin mesleği ile katılım gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk, öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre (p değerleri $> p=0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Çalışmaya katılanların annelerinin mesleği ile güven düzeyi arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre ($p=0,040 < 0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısının işareti dikkate alındığında bu ilişkinin yönü pozitifdir. Literatürde elde etmiş olduğumuz sonucun aksi yer almış olsa da, annesi çalışmayan çocukların güven düzeylerinin yüksek olduğu yönünde sonuçlar da mevcuttur. Bu durumun nedeni olarak da çalışmayan anneler zamanının büyük bir bölümünü çocuğuna ayırmaları sonucu onlarda güven hissinin artmasına neden olduğudur.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların annelerinin mesleği ile sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme ve sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000 < 0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısı dikkate alındığında annenin mesleği ile sosyal sermaye göstergeleri arasında pozitif bir ilişki vardır. Bir mesleği olmayan anneler çocuklarıyla daha fazla ilgilenme fırsatı bulur. Dolayısıyla çocuklarına karşı daha eğitici davranmakta, çocuklarının sosyal etkileşim ve iletişim yönünün, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyi ve sosyal sermaye düzeyinin gelişimi için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

Hipotez 9: Babanın mesleği ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ankete katılanların babalarının mesleği ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk, öz yeterlilik ve kontrol, farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme düzeyleri arasında (p değerleri $> 0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ki kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların babalarının mesleği ile güven, sosyal etkileşim ve iletişim ve sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000 < 0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Söz konusu ilişkinin yönü Korelasyon katsayısının işaretine göre pozitifdir. Babası emekli olan öğrencilerin güven düzeyi, sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi ve sosyal sermaye düzeyi daha yüksek olduğu söylenilebilir.

Hipotez 10: Ailenin ortalama geliri ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ailenin ortalama geliri ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında ($p=0,016<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon katsayısı dikkate alındığında bu iki faktör arasında negatif bir ilişki vardır. Yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının öz güvenlerinin yüksek olması, onların katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeylerinin yüksek olmasına neden olmaktadır.

Çalışmaya katılanların ailelerinin ortalama geliri ile güven düzeyi arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre ($p=0,039<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısı dikkate alındığında ise ikisi arasında negatif bir ilişki vardır. Geliri yüksek olan ailelerin çocukları, düşük ve orta gelirli ailelerin çocuklarına göre güven düzeyi daha yüksektir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılanların ailelerinin ortalama geliri ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. İkisi arasındaki Korelasyon katsayısına bakıldığında ikisi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ailesinin geliri yüksek olan çocukların öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri daha yüksektir.

Öğrencilerin ailelerinin ortalama geliri ile sosyal etkileşim ve iletişim arasında ($p=0,015<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Bu iki faktör arasındaki ilişki Korelasyon katsayısı dikkate alındığında pozitif olduğu görülmüştür. Düşük ve orta gelirli ailelerin çocukları sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi açısından yüksek gelirli ailelerin çocuklarından daha üstündür.

Çalışmaya katılanların ailelerinin ortalama geliri ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ailenin ortalama geliri ile farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma arasındaki ilişki, Korelasyon katsayısı dikkate alındığında negatiftir. Yüksek gelirli ailelerin çocukları farklılaşmalara ve farklılıklara karşı daha hoşgörülüdürler.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların ailelerinin ortalama geliri ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki

bulunmuştur. Korelasyon katsayısı incelendiğinde bu ilişkinin yönü pozitiftir. Düşük ve orta gelir seviyesindeki ailelerin çocuklarının sosyal sermaye düzeyi, yüksek gelirli ailelerin çocuklarıkinden daha yüksektir.

Hipotez 11: Okuduğu fakülte ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öğrencinin okuduğu fakülte ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk ve güven düzeyleri arasında (p değerleri $>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre öğrencinin okuduğu fakülte ile öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısının işareti dikkate alındığında öğrencinin okuduğu fakülte ile bu faktörler arasındaki ilişkinin yönü negatiftir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin öz yeterlilik ve kontrol düzeyi, sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyi ve sosyal sermaye düzeyi diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilere göre daha düşüktür. Bu beklenen bir durum değildir. Çünkü İİBF öğrencilerinin sınıflarının daha fazla kalabalık olması öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim düzeylerinin yüksek olması yönünde pozitif etkisi vardır. Aynı şekilde diğer fakültelere nazaran İİBF daha fazla kulüp ve dernek olması öğrencilerin sosyal sermaye düzeyleri üzerinde pozitif etkisi vardır.

Tablo 3.17: Sosyal Sermaye Düzeyini Belirleyen Faktörler İle Sosyal Sermaye Göstergeleri ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Analizi

S.No.	Sosyal Sermaye Belirleyicileri	Sosyal Sermaye Göstergeleri	Anlamlılık	Yön
12.	Mutluluk Düzeyi	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,000	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,000	+
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,012	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,009	-
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+
13.	Problemleri Aileyle Konuşabilme	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,074	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,005	+
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,019	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,071	+
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+
15.	Ailenin Maddi Manevi Desteğini Alma	Katılım, Gönüllülük, Sosyal Adanmışlık ve Sorumluluk Endeksi	0,052	+
		Güven Düzeyi Endeksi	0,037	-
		Öz Yeterlilik ve Kontrol Düzeyi Endeksi	0,000	+
		Sosyal Etkileşim ve İletişim Endeksi	0,000	+
		Farklılaşma ve Farklılıklara Hoş Görü Endeksi	0,001	+
		Sosyal Sermaye Endeksi	0,000	+

Hipotez 12: Mutluluk düzeyi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öğrencinin mutluluk düzeyi ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ve Korelasyon katsayısı dikkate alındığında iki faktör arasında da pozitif ilişki bulunmaktadır. Kendini mutlu hisseden öğrencilerin katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin mutluluk düzeyi ile güven düzeyi arasında Ki-kare bağımsızlık testine göre ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısının işareti dikkate alındığında iki faktör arasında ki ilişkinin yönü pozitifdir. Hayatından memnun olan öğrencilerin kendisini daha güvende hissettiği tespit edilmiştir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre çalışmaya katılanların öğrencilerin mutluluk düzeyi ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında ($p=0,012<0,05$) anlamlı bir ilişki

vardır. Öğrencilerin mutluluk düzeyleri ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasındaki Korelasyon sonuçları da ikisi arasında pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Mutluluk düzeyi yüksek olan öğrencilerin öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri yüksektir.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılan öğrencilerin mutluluk düzeyi ile sosyal etkileşim ve iletişim arsında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır ve Korelasyon katsayısı dikkate alındığında iki faktör arasında da pozitif ilişki söz konusudur. Yaşantısından memnun olan öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılanların mutluluk düzeyi ile farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme olma arasında ($p=0,009<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Mutluluk düzeyi ile farklılaşma ve farklılıklara hoşgörölü olma arasındaki Korelasyon sonuçları da ikisi arasında negatif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Mutluluk düzeyi düşük ya da belirsiz olan öğrenciler çevresindeki farklılıklara ve farklılaşmalara karşı daha hoşgörölüdür.

Ki-kare bağımsızlık testine göre öğrencilerin mutluluk düzeyleri ile sosyal sermaye düzeyleri arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu iki faktör arasındaki ilişki Korelasyon katsayılarının işaretleri dikkate alındığında pozitif olduğu görülmektedir. Uluslar arası literatürde de belirtildiği gibi mutluluk düzeyi yüksek olan bireylerin sosyal sermaye düzeyleri daha yüksektir.

Hipotez 13: Problemleri aileyle konuşabilme ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Problemleri aileyle konuşabilme ile katılım, gönüllölük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörölü olma düzeyleri arasında (p değeri $p=0,05$ düzeyinden büyük olduğundan) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre ankete katılan öğrencilerin problemleri aileyle konuşabilme ile güven, öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim ve sosyal sermaye düzeyleri arasında (p değeri $p=0,05$ düzeyinden küçük olduğundan) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon sonuçları dikkate alındığında problemleri aileyle konuşabilme ile söz konusu faktörler arasındaki ilişkinin yönü pozitifdir. Problemlerini ailesiyle hiç çekinmeden konuşabilen öğrencilerin güven düzeyleri, öz yeterlilik ve

kontrol düzeyleri, sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri ve sosyal sermaye düzeyleri yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Hipotez 14: Ailenin maddi manevi desteğini alma ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ailenin maddi manevi desteğini alma ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeyi arasında ($p=0,052>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ki-kare bağımsızlık testine göre öğrencilerin ailelerinin maddi manevi desteğini alma ile güven düzeyi arasında ($p=0,037<0,05$) anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon testine göre bu iki faktör arasındaki ilişkinin yönü ise negatiftir. Ailesinden maddi manevi destek almayan ya da az alan öğrencilerin güven düzeyi beklendiği gibi düşük olduğu görülmüştür.

Ankete katılan öğrencilerin ailelerinden maddi manevi destek alma ile öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyi arasında ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayılarının işaretleri dikkate alındığında ailelerden maddi manevi destek alma ile söz konusu faktörler arasında pozitif bir ilişki vardır. Ailesinden maddi manevi destek alan öğrencilerin, öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyi yüksektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde fiziki ve beşeri sermayenin yanı sıra sosyal sermaye de önem arz etmektedir. Sosyal sermayeye sahip bireylerin, daha sağlıklı, daha mutlu ve varlıklı oldukları görülmektedir. Sosyal sermaye düzeyi yüksek olan toplumlarda toplumsal ve ailesel bağlılık güçlüdür. Sosyal sermaye, yönetim sorunlarının çözümünde, güven faktörünün geliştirilmesinde ve eğitim faaliyetlerinde meydana gelebilecek aksaklıkların giderilmesinde yol gösterici bir işleve sahiptir.

Sosyal sermayesi yüksek olan toplumlarda bireyler suç işlemekten kaçınılmaktadırlar. Çünkü toplumsal normlar, bireylerin suç işleme duygularını bastırmaktadır. Toplumun güven düzeyinin yüksek olması, rüşvet eğilimlerinin düşük olmasında etkilidir. Bu tür toplumlarda kamu alanları daha temiz, çevre daha güvenlidir. Sosyal sermaye düzeyi yüksek olan toplumlarda güçlü iletişim bağları gelişecek, gençlerin toplumun bir parçası olma hisleri artacak, özgüven ve statü duygusu gelişecek ve suça yönelme eğilimleri kaybolacaktır. Sosyal sermaye düzeyinin yüksek olması toplumu uyuşturucu, tütün ve alkol kullanımından da uzak tutmaktadır.

Ekonomik anlamda sosyal sermaye, önemli çıktılar sağlayabilecek dışsallıklara kaynaklık etmektedir. Bu anlamda kollektif faaliyetleri güçlendirmekte, bireylere birlikte ekonomik faaliyetlerde bulunma arzusu ve gönüllüğü vermektedir. İşbirliği temeline dayalı farklı sosyal ağların oluşumu ve sürekliliği, bilginin, yeniliklerin transferi ve yayılımında bir ön koşul niteliği taşımaktadır. Ayrıca sosyal sermaye, sosyal ağların oluşmasını ve gelişmesini sağlayan önemli bir dinamiktir.

Sosyal sermaye, ekonomik anlamda daha çok büyüme ve kalkınma çerçevesinde ele alınmaktadır. Sosyal sermayenin toplumun ekonomik ve sosyal alandaki başarısı üzerinde doğrudan etkisi vardır. Sosyal sermayesi yüksek toplumlarda aktörler arasındaki ilişkiler daha dürüst ve etkindir. Bu durum ekonomik faaliyetlerde işlem maliyetlerinin düşük olmasına ve ekonomik performansın artmasına yol açmaktadır.

Bu çalışmada öğrencilerin sosyal sermaye düzeyini ölçmek için beş gösterge kullanılmıştır. Bunlar, katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk, güven düzeyi, öz yeterlilik ve kontrol düzeyi, etkileşim ve iletişim düzeyi, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörü olma düzeyidir. Literatürde %50'nin altındaki sonuçlar düşük, %51-75 arası orta, %75'in üstü ise yüksek sosyal sermayeyi göstermektedir.

Bu çalışmada ilk olarak Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin sosyal sermaye düzeylerini belirleyen göstergeler; ikinci olarak da sosyal sermaye göstergeleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişki test edilmiştir.

İlk olarak öğrencilerin katılım düzeyleri ölçülmüştür. Örneklem grubunun katılım düzeyini analiz etmek için yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin %21,6'sının bir sivil toplum kuruluşuna, %19,4'ünün okulda bir topluluğa ve %12,8'inin de bir siyasi partiye üye olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin %88,5'i gelecek seçimlerde oy kullanacaklarını belirtmiştir. Öğrencilerin %57,9'unun toplumsal faydası olan aktiviteye katıldığı, %64,3'ünün de toplumsal faydası olan bir projeye zaman-para harcadığı tespit edilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin katılım düzeyiyle ilgili sorulara verilen cevaplar incelendiğinde örneklem grubunun katılım düzeyinin düşük (%44) olduğu görülmektedir.

İkinci olarak öğrencilerin güven düzeyleri ölçülmüştür. Ankete katılan öğrencilerin %30'u insanların güvenilir olduğunu; %51,4'ü yaşadığı çevrenin güvenilir olduğunu; %66,1'i de kendisini güvende hissettiğini belirtmiştir. Aynı sınıf/ırk/din ya da etnik gruptaki insanlara güvenenlerin oranının %28 olduğu, farklı sınıf/ırk/din ya da etnik gruptaki insanlara güvenenlerin oranının ise %15,5 olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin %51,4'ü, kendisini okuduğu şehirde güvende hissetmektedir. Sonuç olarak öğrencilerin güven düzeylerinin düşük olduğu (%40,4) görülmektedir.

Üçüncü olarak öğrencilerin öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri hesaplanmıştır. Öğrencilerin öz yeterlilik ve kontrol düzeyi profillerini analiz etmek için yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde, %65,6'sının kendisini mutlu hissettiği, %45,7'sinin kendisini okuduğu şehrin bir parçası olarak hissettiği, %74,2'sinin geleceğinin kendi elinde olduğunu düşündüğü, %61,7'sinin sınıfta bir konu anlatması gerektiğinde hiç çekinmeden anlatabileceği ve %54,3'ünün de ders esnasında hiç çekinmeden hocaya soru sorabileceği tespit edilmiştir. Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin öz yeterlilik ve kontrol düzeylerinin orta seviyede (%60,3) olduğu sonucuna varılmıştır.

Dördüncü olarak öğrencilerin etkileşim ve iletişim düzeyleri test edilmiştir. Öğrencilerin sadece %15,8'inin okulunda ya da çevresinde ki etkinliklere katıldığı ve

%72,2'sinin de farklı bölümdeki öğrencilerle etkileşim içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin %82,3'ünün de iletişim düzeyinin oldukça iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgular, sosyal etkileşim ve iletişim düzeylerinin orta seviyede (%56,7) olduğunu desteklemektedir.

Son olarak öğrencilerin farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyleri analiz edilmiştir. Öğrencilerin %95,5'i okuduğu okulun gelir, statü, etnik durum, din ve politik inanç yönünden oldukça farklı olduğunu, fakat %35,9'u bu farklılaşmanın herhangi bir probleme neden olmayacağını düşünmektedir. Öğrencilerin %81,1'i bu farklılaşmanın ortamı zenginleştirdiğini; %80,3'ü de farklı yaşam biçimleri olan kişiler arasında yaşamaktan mutlu olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeylerinin orta seviyede (%73,2) olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda hesaplanan beş farklı sosyal sermaye göstergelerinin ortalaması alınarak tek bir sosyal sermaye göstergesi hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamada öğrencilerin ortalama sosyal sermaye düzeylerinin orta seviyede (%54,9) olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada ikinci olarak öğrencilerin sosyal sermaye düzeyin belirleyen faktörler ile sosyal sermaye göstergeleri ve ortalama sosyal sermaye düzeyi arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Çalışmada sosyal sermaye düzeyinin belirleyicisi olarak on dört faktör kullanılmıştır. Bunlar, bireylerin yaşı, akademik başarı düzeyleri, mezun oldukları lise, kaldıkları yer, anne ve babalarının sağ olup olmaması, anne ve babalarının eğitim düzeyi, anne ve babalarının mesleği, ailenin ortalama geliri, okudukları fakülte, mutluluk düzeyleri, problemleri aileyle hiç çekinmeden konuşabilmeleri ve ailenin maddi manevi desteğini alma düzeyleridir.

Sosyal sermaye düzeyinin belirleyicilerinden olan yaş faktörünün, katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk alma, güven, öz yeterlilik ve kontrol düzeyi ve sosyal sermaye düzeyi ile pozitif yönlü ilişki içerisinde iken farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ile negatif yönlü ilişki içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç literatürdeki açıklamalarla örtüşmektedir. Öğrencilerin yaşları ilerledikçe çevresi genişlemekte, çekirdek aile dışındaki bireyler ya da gruplarla etkileşimi ve ilişkileri artmaktadır. Bu durum öğrencilerin sosyal sermaye düzeyleri

üzerinde pozitif yönde etki etmektedir. Ancak sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Akademik başarı düzeyi ile sosyal sermaye göstergelerinden olan öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyi arasında pozitif bir ilişki söz konusu iken, katılım gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeyi ile hiçbir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç beklenen bir durumdur. Çünkü akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler zamanının büyük çoğunluğunu ders çalışmaya ayırdıklarından çeşitli aktivitelere ve gönüllü faaliyetlere zaman ayıramamaktadırlar. Bu durum onların sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeylerinin düşük olmasına ve bunun sonucu olarak da çevresindekilere karşı güven düzeylerinin düşük olmasına neden olmaktadır.

Mezun olunan lise ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri, farklılaşma ve farklılıklara karşı hoşgörülü olma düzeyleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin %60,2'si düz liseden mezundur. Dolayısıyla düz liseden mezun olan öğrencilerin öz yeterlilikleri ve kendilerini kontrol edebilme düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin etkileşim ve iletişim düzeyleri ve sosyal sermaye düzeyleri ile mezun oldukları lise arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Özel ve tercihli liseden mezun olan öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeyleri arasında hiçbir ilişkinin bulunamamıştır.

Öğrencilerin kaldıkları yer ile sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri, güven düzeyleri, farklılaşma ve farklılıklar karşısında hoşgörülü olma, öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri, katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk düzeyleri üzerinde oldukça etkilidir. Çünkü öğrencilerin kaldığı yer ve etkileşim içerisinde olduğu çevre onların dünya görüşünü, sosyal faaliyetlerini ve bağlantılarını etkilemektedir. Çalışmada ankete katılanların kaldığı yer ile sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri ve sosyal sermaye düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda yapılan analizde katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk, güven, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyleri ile kaldığı yer arasında negatif bir

ilişki tespit edilirken, öğrencilerin öz yeterlilik ve kontrol düzeyleri arasında hiçbir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anne babanın sağ olup olmaması ile öğrencilerin katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk, öz yeterlilik ve kontrol düzeyi ve sosyal sermaye düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin güven ve sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri ile ailelerinin yapısı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülürken, farklılaşma ve farklılıklara karşı hoşgörülü olma düzeyi arasında hiçbir ilişki tespit edilememiştir. Anne ve babası sağ ve birlikte olan öğrencilerin sosyal sermaye düzeylerinin daha yüksek olduğu literatürdeki çalışmalarda sabittir. Aile yapıları sorunlu olmayan bireylerin gönüllülük ve sorumluluk düzeyleri öz yeterlilik düzeyleri, güven düzeyleri sosyal etkileşim ve iletişim düzeyleri yüksek olmaktadır.

Annenin eğitim düzeyi ile sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Örnek kütlenin güven, öz yeterlilik ve kontrol ve farklılaşma farklılıklara karşı hoşgörülü olma düzeyi ile annenin eğitim seviyesi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan analizde öğrencilerin annelerinin eğitim seviyesi ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve sosyal sermaye düzeyleri arasında hiçbir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Babanın eğitim seviyesi ile sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye düzeyi arasındaki ilişkiyi analiz ettiğimizde anneye göre daha farklı sonuçlar elde edilmiştir. Babanın eğitim düzeyi ile sosyal etkileşim ve iletişim ve sosyal sermaye düzeyi arasında pozitif ilişki; katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk, güven, öz yeterlilik ve kontrol, farklılaşma ve farklılıklara karşı hoşgörülü olma düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Annenin mesleğinin güven, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara karşı hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyi üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Literatürde elde etmiş olduğumuz sonucun aksi yer almış olsa da, annesi çalışmayan çocukların güven düzeylerinin yüksek olduğu yönünde sonuçlar da mevcuttur. Bu durumun nedeni olarak da çalışmayan anneler zamanının büyük bir bölümünü çocuğuna ayırmaları sonucu onlarda güven hissinin artmasına

neden olduğudur. Bir mesleği olmayan anneler çocuklarıyla daha fazla ilgilenme fırsatı bulur. Dolayısıyla çocuklarına karşı daha eğitici davranmakta, çocuklarının sosyal etkileşim ve iletişim yönünün, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyi ve sosyal sermaye düzeyinin gelişimi için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Örnek kütlenin sosyal sermaye göstergeleri ve sosyal sermaye düzeyi ile annenin mesleği arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülürken, öz yeterlilik ve kontrol düzeyi arasında hiçbir ilişki tespit edilememiştir.

Babanın mesleği ile güven, sosyal etkileşim ve iletişim ve sosyal sermaye arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede yapılan analizde öz yeterlilik ve kontrol düzeyi, farklılaşma ve farklılıklara hoş görülü olma arasında negatif bir ilişki görülürken, katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında hiçbir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Ailenin ortalama gelirinin sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi ve sosyal sermaye düzeyi üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç yüksek gelirli ailelerin çocuklarının sosyal sermaye düzeyleri göreceli olarak daha düşük gelirli ailelerin çocuklarının sosyal sermaye düzeylerinden daha yüksek olduğu tezini desteklemektedir. Ailenin ortalama geliri ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk, güven, öz yeterlilik ve kontrol, farklılaşma ve farklılıklara karşı hoşgörülü olma arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ankete katılanların okuduğu fakülte ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve güven düzeyi arasında hiçbir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç bizim için beklenmedik bir sonuçtur. Çünkü sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerle fen bilimlerinde okuyan öğrencilerin aktivitelere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir. Öğrencilerin okuduğu fakülte ile öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara karşı hoşgörülü olma ve sosyal sermaye düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu ilişkinin negatif yönlü olması İİBF öğrencilerinin sayıca çok olmasından ileri gelmektedir.

Sosyal sermaye düzeyini belirleyen faktörlerden olan mutluluk düzeyiyle ilgili analize baktığımızda, farklılaşma farklılıklara hoşgörülü olma düzeyi üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Mutluluk düzeyiyle diğer sosyal sermaye

göstergeleri arasındaki ilişkiyi incelediğimizde tümüyle pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır. Mutluluk düzeyinin sosyal sermaye üzerindeki pozitif etkisi literatürde konuyla alakalı yapılan çalışmaları desteklemektedir. Kendisini mutlu hisseden bireylerin sosyal sermaye düzeyleri de yüksektir.

Öğrencilerin problemlerini ailesiyle hiç çekinmeden konuşabilmeleri, paylaşabilmeleri, onların sorumluluklarının daha erken farkına varmalarına, aileden aldığı destekle güven düzeylerinin ve öz güvenlerinin artmasına, aileyle rahat iletişim kurabilmeleri etkileşim ve iletişim düzeylerinin gelişmesine neden olmaktadır. Problemleri aileyle konuşabilme ile güven, öz yeterlilik ve kontrol, sosyal etkileşim ve iletişim ve sosyal sermaye arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık, sorumluluk ve farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma ile problemleri ailesiyle konuşabilme arasında hiçbir ilişki görülememiştir.

Ailenin maddi manevi desteğini alma ile katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. Bu durum bizim için beklenmeyen bir durumdur. Literatürde bu konuyla alakalı yapılan çalışmalara baktığımızda ailesinin maddi manevi desteğini alan öğrencilerin sosyal etkinliklere katılım düzeyleri, gönüllü faaliyetlerde bulunma düzeyleri ve sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Ailenin maddi manevi desteğini alma ile öz yeterlilik ve kontrol düzeyi, sosyal etkileşim ve iletişim düzeyi, farklılaşma ve farklılıklara hoşgörülü olma düzeyi ve sosyal sermaye düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilirken, güven düzeyi arasındaki ilişki ise negatif yönlüdür.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Bu soru formu Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümünde hazırlanmakta olan Yüksek Lisans Tez çalışmasının bir parçası olarak düzenlenmiştir. Bu araştırmada Dumlupınar Üniversitesinde okuyan öğrencilerin, katılım, gönüllülük, sosyal adanmışlık ve sorumluluk düzeyi, güven düzeyi, öz yeterlilik ve kontrol düzeyi, sosyal etkileşim ve iletişim, farklılaşma ve farklılıklara hoş görülme düzeyleri belirlenerek, Sosyal Sermaye düzeyini belirleyen faktörler analiz edilmeye çalışılacaktır. Sorulara içtenlikle vereceğiniz cevaplar, sonuçların daha sağlıklı ve gerçekçi olarak ortaya konulmasına yarayacaktır. Ayrıca vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma ile sınırlı tutulacak ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır. İlginizden dolayı teşekkür ederiz.

Araş. Gör. İlyas ÖZ

1) Cinsiyetiniz: a) Bay b) Bayan

2) Yaşınız: a) 18-19 b) 20-21 c) 22-23 d) 24 ve üzeri

3) Genel ortalamanızı belirtiniz: a) 1,75-2,00 b) 2,01-2,25 c) 2,26-2,50 d) 2,51-2,75 e) 2,76-3,00 f) 3,01 ve üzeri

4) Fakülteniz: a) İİBF b) Mühendislik c) Fen Edebiyat d) Tıp e) Eğitim Fakültesi
f) Besyo g) Güzel Sanatlar Fakültesi
h) Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu j) Sağlık Meslek Yüksek Okulu

5) Mezun olduğunuz lise: a) Düz Lise b) Anadolu Lisesi c) İmam Hatip Lisesi
d) Meslek Lisesi e) Kolej f) Fen Lisesi

6) Aşağıdaki şıklardan kendinize uygun olanını işaretleyiniz:

1) Özel yurttan kalıyorum 2) Devlet yurtda kalıyorum 3) Evde tek başıma kalıyorum 4) Evde arkadaşım ile kalıyorum 5) Ailemle kalıyorum

7) Aşağıdaki şıklardan sizi temsil edeni işaretleyiniz(Anne-Baba): 1) Sağ ve birlikteler 2) Sağ fakat ayrılar 3) Anne sağ baba vefat etti 4) Baba sağ anne vefat etti 5) Her ikisi de vefat etti

8) Annenizin eğitim durumu: 1) İlk okul 2) Orta okul 3) Lise 4) Ön lisans
5) Lisans 6) Lisans üstü

9) Annenizin Mesleği: 1) Ev hanımı 2) Emekli 3) Memur 4) Esnaf 5) Serbest Meslek
6) Özel Sektör Yönetici 7) Özel Sektör Eleman 8) Diğer

10) Babanızın Eğitim Durumu: 1) İlk okul 2) Orta okul 3) Lise 4) Ön lisans
5) Lisans 6) Lisans üstü

11) Babanızın Mesleği: 1) Ev hanımı 2) Emekli 3) Memur 4) Esnaf 5) Serbest Meslek
6) Özel Sektör Yönetici 7) Özel Sektör Eleman 8) Diğer

12) Ailenizin Ortalama Geliri: 1) 1000-1800TL 2) 1801-2500TL 3) 2501-3000TL
4) 3001TL ve üzeri

13) Her hangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz: 1) Evet 2) Hayır

14) Üye olduğunuz grup yada sivil toplum kuruluşlarının yönetiminde yer aldınız mı: 1) Evet 2) Hayır

15) Üyesi olduğunuz sivil toplum kuruluşu ya da grup üyeleri ile ne sıklıkla bir araya geliyorsunuz?

1) Hiç 2) Nadiren 3) Ara sıra 4) Sık sık 5) Her zaman

16) Okulda herhangi bir gruba üyeliğiniz var mı: 1) Evet 2) Hayır

17) Son bir yılda sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği bir aktiviteye katıldınız mı: 1) Evet 2) Hayır

18) Her hangi bir siyasi partiye üye misiniz: 1) Evet 2) Hayır

19) Son bir yılda kongre, seminer, protesto veya siyasi yürüyüş etkinliği içinde bulundunuz mu: 1) Evet 2) Hayır

20) Üyesi olduğunuz sivil toplum kuruluşu ya da grubun en önemli ortak özelliği nedir?

1) Dini tutumu 2) Siyasi görüşü 3) Akrabalık 4) Yaş-Akranlık 5) Gezi-Hobi

21) Son 3 ay içinde gönüllü işlerde ortalama kaç kez yer aldınız?

1)Hiç 2)1 kez 3)3 kez 4)6 kez 5)7 ve daha fazla

22) Gelecek seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz: 1) Evet 2) Hayır

23) Son bir yılda gönüllü olarak siyasi, dini bir gruba ya da yardıma muhtaç bir bireye yardımda bulundunuz mu?

1) Evet 2) Hayır

24) Doğrudan size bir faydası olmayan fakat okuduğunuz şehirdeki insanlara faydası olacak proje ya da etkinliklere zamanınızı veya paranızı harcar mısınız?

1) Zamanımı ve paramı harcamam 3) Sadece paramı harcarım
2) Zamanımı ve paramı harcarım 4) Sadece zamanımı Ayırırım
5) Fikrim yok

25) Okulunuzdaki öğrenciler genellikle yardım sever midir: 1) Evet 2) Hayır

26) Okulunuzdaki öğrenciler yardımlarında kendi çıkarlarını mı düşünmektedirler: 1) Evet 2) Hayır

27) Sizce insanlar güvenilir midir? 1) Evet 2) Hayır

28) Okuduğunuz şehirde hava karardıktan sonra tek başınıza yürürken kendinizi güvende hissediyor musunuz? 1) Evet 2) Hayır

29) Son bir yıl içerisinde siz ya da yakın çevrenizden her hangi birisi saldırı ya da suç teşkil eden bir fiile maruz kaldı mı? 1) Evet 2) Hayır

30) Aşağıdaki kurumlardan en çok güvendiğiniz 3 tanesini belirtiniz:

- 1) TBMM 2) Ordu 3) Hükümet 4) Yargı 5) Emniyet Teşkilatı 6) Siyasi Partiler 7) Üniversiteler 8) Belediyeler 9) Medya 10) Dini Kurumlar 11) Sosyal Güvenlik Sistemi

31) Devletin sevdiklerinizi malınızı canınızı ve haklarınızı kuruması adına kendinizi ne ölçüde güvende hissediyorsunuz?

- 1) Hiçbir şekilde güvende değilim 2) Biraz güvendedeyim 3) Oldukça güvendedeyim 4) Son derece güvendedeyim

32) Sırlarınızı paylaştığınız birileri var mı? 1) Evet 2) Hayır (39. Sorudan devam ediniz)

33) Sırlarınızı en çok kiminle paylaşırsınız:

- 1) Ailemle 2) Arkadaşlarımla 3) Akrabalarımla 4) Grup Üyeleriyle 5) Diğerleri...

34) Paylaşmadığınız sırlarınız var mı: 1) Evet 2) Hayır (41. Sorudan devam ediniz)

35) Paylaşmadığınız sırlarınızı paylaşmama nedenini belirtiniz:

- 1) Güvenmediğimden 2) Utanç duymamdam 3) Ön yargılı olmalarından 4) Diğer nedenler

36) Sınıfınızda sevinçlerinizi ve acılarınızı paylaşa bileceğiniz birileri var mı? 1) Evet 2) Hayır

37) Hayatınızda duygularınızı paylaştığınız özel birisi ya da birileri var mı? 1) Evet 2) Hayır

38) Sınıfınızda değerli bir eşyanızı emanet olarak bırakabileceğiniz birileri var mı? 1) Evet 2) Hayır

39) Okuduğunuz şehirde sizi güvende olduğunuzu hissettirecek ilk iki unsur aşağıdakilerden hangileridir:

- 1) Aynı din 2) Aynı mezhep 3) Aynı ırk 4) Cinsiyet 5) Milliyet 6) Kültür 7) Vatandaşlık

40) Aynı din/ırk/sınıf ya da etnik gruptaki insanlara ne kadar güvenirsiniz?

- 1) Hiç 2) Az 3) Fikrim yok 4) Çok 5) Pek çok

41) Farklı din/ırk/sınıf ya da etnik gruptaki insanlara ne kadar güvenirsiniz?

- 1) Hiç 2) Az 3) Fikrim yok 4) Çok 5) Pek çok

42) Aşağıdakilerden hangisi sizde en çok güven uyandıran unsurlardandır (2 şık işaretlenebilir):

- 1) Din 2) Mezhep 3) Irk 4) Cinsiyet 5) Milliyet 6) Kültür 7) Vatandaşlık

43) Okulunuzda gelir durumu, statü, etnik durum, din ve politik inanç yönünden farklı öğrencilerin bulunmasını göz önüne alarak okulunuzun farklılaşma düzeyini belirtiniz:

- 1) Büyük ölçüde farklı 2) Oldukça farklı 3) Çok az farklı 4) Fikrim yok 5) Oldukça benzer

44) Bu farklılaşmanın her hangi bir probleme neden olacağını düşünüyor musunuz? 1) Evet 2) Hayır

45) Sınıfınızda olan ve farklı kültürden gelenlerin arkadaş ortamınızı zenginleştirdiğini düşünüyor musunuz? 1) Evet 2) Hayır

46) Farklı yaşam biçimleri olan kişiler arasında yaşıyor olmak hoşunuza gidiyor mu? 1) Evet 2) Hayır

47) Son bir ayda aşağıdaki faaliyetlerden hangisini yaptınız?

- 1) Sinema, tiyatro, konser vb.. etkinliklerden en az birine katıldım
 2) Bir eğlence partisine katıldım
 3) Bir gezi turuna katıldım
 4) Hiçbir faaliyette bulunmadım

Evet	Hayır
Evet	Hayır
Evet	Hayır
Evet	Hayır

48) Aşağıdakilerden hangisi sizin durumunuzu temsil ediyor:

- 1) Beni oturduğum yerdeki insanların çoğu tanıyor
 2) Ben oturduğum yerdeki insanların çoğu tanıyorum
 3) Beni sınıftaki arkadaşların çoğu tanıyor
 4) Ben sınıftaki arkadaşların çoğunu tanıyorum
 5) Beni oturduğum yerdeki ve sınıftaki arkadaşların çoğu tanıyor
 6) Ben oturduğum yerdeki ve sınıftaki arkadaşların çoğu tanıyorum

49) Genel olarak mutluluk düzeyinizi belirtiniz:

- 1) Çok mutsuzum 2) Mutsuzum 3) Belirsiz 4) Mutluyum 5) Çok mutluyum

Aşağıdaki tabloda yer verilen ifadelere ne derece katılıp katılmadığınızı belirtiniz:

5)Kesinlikle Katılıyorum 4)Katılıyorum 3)Kararsızım 2)Katılmıyorum 1) Kesinlikle Katılmıyorum	5	4	3	2	1
Kendimle ilgili kararlar alırken çevrendeki insanların fikirlerini dikkate alırım	5	4	3	2	1
Ülke gündemini meşgul eden konular hakkında bilgi edinmeyi severim	5	4	3	2	1
Okulumdaki insanlara yardım etmek beni mutlu ediyor	5	4	3	2	1
Kendimi okuduğum şehrin bir parçası olarak hissediyorum	5	4	3	2	1
Sınıfımda değerli bir eşya mı kaybetsem; bulanlar bana eşyayı hemen ulaştırırlar	5	4	3	2	1
Sıkıntılı ve zor zamanlarımda arkadaşlarıma güvenebilirim	5	4	3	2	1
Grup üyeliği bireyleri kötü alışkanlıklardan uzak durmasını sağlar	5	4	3	2	1
Farklı din/ırk/sınıf ya da etnik gruptaki hocaların dersime girmesi akademik başarıyı olumsuz etkiler	5	4	3	2	1
Aynı din/ırk/sınıf ya da etnik gruptaki hocaların dersime girmesi akademik başarıyı olumlu etkiler	5	4	3	2	1
Kamu kurumlarında işlerimi daha hızlı yapturmam için ilave bir ücret ödenmesi gerekir	5	4	3	2	1
Kamu kurumlarında işlerimi daha hızlı yürütmem için makam sahibi bir tanıdığımı başvurmam gerekir	5	4	3	2	1
Kamu kurumlarında işler sosyal adalet ve demokratik haklar çerçevesinde yürütülür	5	4	3	2	1
Arkadaşlarımla sorunlarım hakkında konuşabilirim	5	4	3	2	1
Ailemle sorunlarım hakkında konuşabilirim	5	4	3	2	1
Gerektiğinde ailemden maddi manevi yardım alabilirim	5	4	3	2	1
Geleceğim benim elimde	5	4	3	2	1
Çevremdeki insanlar toplumsal aktivitelere gönüllü bir biçimde katılır	5	4	3	2	1
Bir kişinin istediği sonuçlara ulaşması kendi kontrolü dışındadır	5	4	3	2	1
Bir kişinin başarısının büyük ölçüde şans ya da kader meselesidir	5	4	3	2	1
İnsanlar da cezalandırılma ya da eleştirilme kaygısı olmaması durumunda toplumsal aktivitelere hiçbir şekilde katılmazlar	5	4	3	2	1
Bölümümdeki öğrencilerle derslere ilişkin çeşitli materyalleri, ders notlarını, derse ilişkin bilgileri paylaşıyorum	5	4	3	2	1
Farklı bölümdeki arkadaşlarla da çeşitli konularda bilgi alışverişinde bulunurum	5	4	3	2	1
Problemlerim hakkında hocalarımla konuşabilirim	5	4	3	2	1
Derslerimizin yoğunluğu sosyal aktivitelerden uzak olmamıza neden oluyor	5	4	3	2	1
Okuldaki eğitim sistemimiz ekstra ekip çalışmamızı zorunlu kılıyor	5	4	3	2	1
İnsanların sosyal çevresinin ve bağlantıların onların bir çeşit sermayesi olduğunu düşünürüm	5	4	3	2	1
Başarılı olmak için etkinliği yüksek bağlantılara sahip olmanın gerekliliğine inanırım	5	4	3	2	1
Başarılı olmak için bana başarı yollarını açacak bağlantılara yatırım yaparım	5	4	3	2	1
Okulda arkadaşlar arasındaki herhangi bir problemin çözümü için hiç çekinmeden rol üstlenirim	5	4	3	2	1
Sınıfta dersleri en ön sıralardan dinlerim	5	4	3	2	1
Ders esnasında hocaya soru sormaktan hiç çekinmem	5	4	3	2	1
Ders esnasında hocanın bana soru sormasını hiç istemem	5	4	3	2	1
Sınıfta bir konu anlatmam gerekse hiç çekinmeden anlatırım	5	4	3	2	1

KAYNAKÇA

- ADLER, S. Paul, and Seok-Woo, KWON, (2002), “Social Capital: Prospects for a New Concept”, **Academy of Management Review**, Vol. 27, No. 1, pp.17-40.
- AKDOĞAN, Argun, (2002), “Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları”, **Türkiye Ortadoğu ve Amme İdaresi Yayınları**, No: 311, ss. 71-85.
- AKGÜN, Nuri ve Kaya, YILDIZ, (1998), **Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Üzerine Seçme Yazılar**, Abant izzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu.
- ALTAN, Rıfat, (2010), “**Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Önemi**”, <http://www.dunya.com>, (09.06.2014).
- ALTAY, Asuman, (2007), “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:7, Sayı:1, ss. 337-362.
- ARDAHAN, Faik, (2012), “Sosyal Sermaye Geçerlilik, Güvenilirlik Çalışması”, **International Journal of Human Sciences**, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 773-789.
- ARIKBOĞA, F. Ş. (2003), **Entelektüel Sermaye**, Derin Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Ali, (2012), “Beşeri-Sosyal Sermayenin Kullanımının Kurumsal Verimliliğe ve Performansa Etkisi: Sakarya PTT Baş Müdürlüğü Çalışanları ile Uygulamalı Bir Çalışma”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, ss. 227-254
- ASLAN, Seyfettin, (2012), “Demokrasi Bağlamında Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum İlişkisi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 20, ss. 45-58.
- ATİK, H. (2006), **Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- AYBOĞA, Hanifi, (1999), “Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Anonim ve Limited Şirketlerde Zorunlu Esas Sermaye Artırımı”, **Muhasebe-Finansman Dergisi**, Sayı:10, ss. 59-86.
- BAL, Oğuz, (2011), “**Beşeri Sermaye ve Ekonomik Gelişme**”, www.akademik-personel.kocaeli.edu.tr, (15.04.2014).

- BAŞKAK, Bora, Cem, ATBAŞOĞLU ve Meram, CAN SAKA, (2009), “Şizofreni Etiyolojisinde Psiko-Sosyal Etmenlerin Rolü: Antipsikiyatriden Gen Çevre Etkileşimine”, **Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi**, Cilt:46, Sayı: 1, ss.1-9.
- BEKMEZ, Selahattin ve Derya, GÜNAL, (2006), “Türkiye’de Beşeri Sermayenin Gelişiminde Hükümetlerin Rolü: 1990 ve Sonrası için Bir Değerlendirme”, **Yönelim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:05, ss: 24-25
- BERBER, Metin, (2004), **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, İstanbul.
- BOURDIEU, Pierre and Loic WACQUANT, (2003), **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, (Çev.) Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BOURDIEU, Pierre, (1989), “Social Space and Symbolic Power”, **Sociological Theory**, Vol.7, No.1, pp. 14-25.
- BOWLES, Samuel and Herbert, GINTIS, (2002), “Social Capital and Community Governance”, **Economic Journal**, Vol.112, No.483, pp. 419-436.
- BREHM, John and Wendy, RAHN, (1997), “Individual Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital”, **American Journal of Political Science**, No.41, pp. 999-1023.
- BULLEN, Paul and ONYX, Jenny, (2000), “Measuring Social Capital in Five Communities in NSW”, **Journal of Applied Behavioral Science**, Vol. 36, No. 1, pp. 23-42.
- BURT, S. Ronald, (1992), **Structural Holes**, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- CALLOINS J. Mareand and Francis, AUBERT, (2004), “On the Role of Social Capital on Local Economic Development”, **Agricultural Economics Society Conference**, www.aes.ac.uk/downloads/confpapers-04/CalloisAngeon, (25.03. 2014).
- CALLOIS, J. Marc and Francis, AUBERT, (2005), “Towards Indicators of Social Capital for Regional Development Issues: The Case of French Rural Areas”, **Regional Studies**, Vol. 41, No. 6, pp. 809-821.

- CARROLL, W. Nelson (1997), “Effect of Higher Education on Formation of Social Capital for Young Adults in the United States Between 1972 and 1994”, **Unpublished Doctorate Thesis**, Texas A&M University.
- COHEN, Don and Laurence, PRUSAK, (2001), **Kavrayamadığımız Zenginlik**, (Çev.) Ahmet Kardam, Mess Yayınları, İstanbul.
- COLEMAN, James, (1998), “Social Capital in the Creation of Human Capital”, **The American Journal of Sociology**, Vol.94, pp.95-120.
- COLEMAN, James, (2000). **Foundations of Social Theory**, 3.Baskı. USA: Harvard University Press.
- COLLIER, Paul, (1998), “**Social Capital and Poverty**”, <http://www.worldbank.org/socialdevelopment>, (20.05.2014).
- ÇALIŞKAN, Şadan ve Oytun, MEÇİK, (2010), “Sosyal Sermayenin Oluşumunda ve Radikalleşmenin Önlenmesinde Eğitimin Rolü”, **Polis Akademisi Yayınları**, ss.41-63. <http://utsam.org/IcerikDetay.aspx?pid=476&cid=8&lang=TR>, (10.06.2014).
- ÇETİN, Murat, (2006), “Endüstriyel Bölgelerde Sosyal Sermaye ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 74-86.
- ÇOLAK, Murat, (2010), “Eğitim ve Beşeri Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:11, Sayı:3, ss.109-125.
- DUMAN, Betül ve Osman, ALACAHAN, (2010), “Sosyal Kaynaşma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:15, S:1 ss.103-128.
- EDVINSSON, Leif, and M. MALONE, (1997), **Intellectual Capital**, Harper Collins Pub.,USA.
- EKİNCİ, Abdurrahman, (2010), **Okullarda Sosyal Sermaye**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- EKŞİ, Hülya, (2009), “Sosyal Sermaye, Önemi, Üretimi ve Ölçümü Üzerine Bir Alan Araştırması”, Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.

- ERCAN, Fuat (2012) “Sermayeyi Haritalandırmaya Yönelik Kavramsal Düzenekler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, ss1-12.
- ERCAN, M. Kamil, (2003), **Değere Dayalı Yönetim ve Entelektüel Sermaye**, Gazi Kitapevi, Ankara.
- ERSELCAN, Feray, (2009a), “Disiplinler Arası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt,35 Sayı:2, ss.248-256.
- ERSELCAN, Feray, (2009b), “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Sivas, Kayseri, Yozgat Bölgesinde Araştırma”, Doktora Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sivas.
- ESER, Kadir ve ÇİSEL, GÖKMEN, (2009), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, ss. 41-56.
- FIDRMUC, Jan and Klarita, GERXHANİ, (2007), **Mind the Gap! Social Capital, East and West**, Centre for Economic Development Institutions, London.
- FIELD, JOHN, (2006), **Social Capital**, (Çev.), Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- FUKUYAMA, Francis, (2001), **Social Capital, and Civil Society**, The Institute of Public Policy, George Mason University.
- FUKUYAMA, Francis, (2005), **Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, (Çev.) Ahmet Buğdaycı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- GERŞİL, Gülşen, ve Mehtap, ARACI, (2011), “Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İş Görenlerin Performansı Üzerine Etkileri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 28, ss. 39-74.
- GODDARD, Roger, D. (2003), “Relational Social Capital, Social Trust and Norms: A Social Capital Perspective on Students Chances of Academic Success”, **Educational Evaluation and Policy Analysis**, Vol. 25, No. 1, pp. 59-74.
- GÖKALP, Nuri, (2003), “Ekonomide Güven Faktörü”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, ss.163-174.

- GRANOVETTER, Mark, (1973), “The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited”, **American Journal of Sociology**, Vol. 78, No: 6, pp. 1360-1380.
- GROOTAERT, Christian, (2001), “**Social Capital: The Missing Link?**”, Social Capital and Participation in Everyday Life, Florence, KY, USA,
- HARPER, Rosalyn, (2002), “The Measurement of Social Capital in the United Kingdom”, **Office For National Statistics**, <http://www.oecd.org>, (01.03.2014).
<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>, (20.04.2014).
- ISRAEL, Gleen, D. Lionel, J. BEAULIEU, and Glen, HARTLESS, (2001), “The Influence of Family and Community Social Capital on Educational Achievement”, **Rural Sociological Society**, Vol. 66, No. 1, pp. 43-68.
- IYER, Sriya, Kitson, MICHAEL, and Toh, BERNARD, (2005), “Social Capital, Economic Growth and Regional Development”, **Regional Studies**, Vol. 39, No.8, pp. 1015-1040.
- İŞGÜDEN, Tamer ve Rona, TURANLI, (1992), **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir.
- KAR, Muhsin ve TABAN, Sami (2005) **İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- KARAGÜL Mehmet ve Mahmut, MASCA, (2005), "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 1, ss. 37-52.
- KARAGÜL, Mehmet, (2003), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyüme ile İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, Sayı:5, ss. 79-90.
- KARAKURT, Elif, (2008), “Sürdürülebilir Bir Kentsel Yaşam Açısından Sosyal Sermayenin Önemi İş-Güç”, **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, ss. 76-100.
- KESKİN, Musa, (2011), “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 3-4.
- KOÇ, Aylin ve Yılmaz, ATA, (2012) “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, ss.199-218

- KUŞÇU, M. Kemal, (2006), “İş Yaşamında Sosyal Sermayenin Çalışanın Fiziksel ve Ruhsal Sağlığındaki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul.
- LIN, Nan, (1999), “Building a Network Theory of Social Capital”, **Connections**, Vol. 22, No. 10, pp. 28-51
- LIN, Nan, (2001), **Social Capital: A Theory of Social Structure and Action**, Cambridge University Press, Cambridge.
- MOZUMDER, Pallap and Nafisa, HALİM, (2006), “Social Capital Fostering Human Capital: The Role of Community Participation in Primary School Management in Bangladesh”, **Journal of International Development**, Vol. 18, No. 2, pp. 151-162.
- MUŞ, Ayça, (2010), “Bilgi Yoğun İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetiminin Entelektüel Sermayeye Bakış Açısı”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- MUTHURI, Judy, N. Dirk, MATTEN, and Jeremy, MOON, (2007), “Employee Volunteering and Social Capital: Contributionsto Corporate Social Responsibility”, **British Journal of Managament**, Volume: 20, No: 1, pp. 75-89. <http://onlinelibrary.wiley.com/>, (23.04.2014).
- NARAYAN, Deepa ve Michael F. CASSIDY (2001), “A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory”, **Current Sociology**, Vol.49, No.2, pp. 59-102.
- OECD, (2001), **The Well-Being of Nations: The Role of Human and Social Capital**, Centre For Educational Researchand Innovation, Paris: Organisation For Economic Co-operation and Development. Erişim Tarihi: 20.4.2014.
- OSTROM, Elinor, (2000), **Social Capital: A Fad or A Fundamental Concept?**, The World Bank, Washington, DC.
- ÖĞÜT, Adem ve Cihat, ERBİL, (2009), **Sosyal Sermaye Yönetimi**, Çizgi Kitabevi, Konya.

- ÖKSÜZLER, Oktay, (2006), “Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, Cilt: 12, ss. 108-129.
- ÖNDER, Fahrettin, (2008), “Şirketler Yerel Bazda Sosyal Sermayenin İçinde Olabilirler mi?”, **Yerel Siyaset Dergisi**, Cilt:3, Sayı:25, ss.8-11.
- ÖREN, Kenan, (2007), “Sosyal Sermayede Güven Unsuru ve İş Gücü Performansına Etkisi”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:9, Sayı:11, ss.71-90.
- ÖZCAN, Burcu, (2011), “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul
- ÖZEN, Şükrü ve Zuhale, ASLAN, (2006), “İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Örneği”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:12, ss. 130-161.
- ÖZTAŞ, Nail, (2007), “Sosyal Sermayenin Ağ-bağ Kuram(lar)ı”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:40, Sayı:3, ss. 79-98.
- ÖZUĞURLU, Aynur, (2006), “Sosyal Sermaye: Kamunun Trajedisi ya da Emeğin Sömürgeleştirilmesinde Yeni Bir Eşik”, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:12, ss. 188-213.
- PARASIZ, İlker, (1997), **Modern Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- PARTS, Eve, (2004), The Role of Social Capital in Economic Development of Transition Countries, **Ekonomika**, Vol.68, pp. 62-75.
- PUTNAM, Robert, (1993), **Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy**, Princeton University Press, Princeton.
- PUTNAM, Robert, (2000), **Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community**, Simon and Schuster, New York.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques, (2004), **Toplum Sözleşmesi**, (Çev) M. Tahsin Yalın, Betik Yayınları, İstanbul.
- SABATINI, Fabbio, (2006), “Social Capital, Public Spending and the Quality of Economic Development: The Case of Italy”, **Faculty of Economics And Business Administration**, pp.1-35.

- SABATINI, Fabio, (2006), “The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective”, **Notdi Lavoro Fondazione Eni Enrico Mattei**, No: 15, pp. 1-34.
- SAĞAN, Mustafa, Recep, YÜCEL ve Cenk, SÖZEN, (2010), “Küresel Krizin Aşılmasında Alternatif Bir Yol: Sosyal Sermaye Enformasyon Edinimi ve Kullanım Kapasitesi”, **Bilgi Dünyası Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, ss:140-154.
- SARD, (2001), Social Analysis and Reporting Division, Office for National Statistics, Social Capital A Review of the Literature, www.statistics.gov.uk/socialcapital/, (02.03.2014).
- SCHULTZ, T. Wolfram, (1984), **Beşeri Sermaye’ye Yapılan Yatırım**, (Çev.) Fahir Gürkan, ODTU İİBF Yayınları, Ankara.
- SMITH, Adam, (2002), **Ulusların Zenginliği**, İkinci Cilt, (Çev.) M. Tanju Akad, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- STEWART, A. Thomas, (1997), **Entelektüel Sermaye, Örgütlerin Yeni Zenginliği**, (Çev.) Nurettin Elhüseyni, Mess Yayınevi, İstanbul
- STONE, Wendy, (2009), “Measuring Social Capital Towards a Theoretically Informed Measurement Framework for Researching Social Capital in Family and Community Life”, **Australian Institute of Family Studies** <http://www.aifs.org.au/institute/pubs/RP24.pdf>, (20.04.2014).
- SUBRAMANIAM, Mahan and Mark, A. YOUNDT, (2005), “The Influence of Intellectual Capital on the Types of Innovative Capabilities,” **The Academy of Management Journal**, Vol. 48, No.3 pp. 450-463.
- SULLIVAN, Patrick, (2000), **Value Driven Intellectual Capital**, John Willey and Sons Press, New York.
- ŞAHİN, Cemil, (2013), “İlköğretim ile Ortaöğretim Okullarında Sosyal Sermayenin Kullanılma Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:10, ss.131-153.
- ŞAMILOĞLU, F., (2002), **Entelektüel Sermaye**, Gazi Kitabevi, Ankara.

- ŞAN, M. Kemal, (2007), “Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:1, ss. 70-94.
- ŞAVKAR, Erman, (2011), “Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Afyon.
- ŞİŞMAN, Mehmet ve S. TURAN, (2004), “Örgütsel Semboller ve Eğitimde Sembolik Liderlik”, **Eğitim Yönetimi Dergisi**, Sayı: 37, ss. 96-117.
- TABAN, Sami ve Muhsin, KAR, (2014), **Kalkınma Ekonomisi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- TORAMAN, Cengiz, Hasan ABDİOĞLU ve Burcu İŞGÜDEN, (2009), “İşletmelerde İnovasyon Sürecinde Entelektüel Sermaye ve Yönetim Muhasebesi Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, ss.91-120
- TOVSTIGA, George and Ekaterina, TULUGUROVA, (2009), “Intellectual Capital Practices: A Four-Region Comparative Study”, **Journal of Intellectual Capital**, Vol. 10, No. 1, pp. 70-80.
- TOYNBEE, J. Arnold, (1978), **Tarih Bilinci**, Bates Yayınları İstanbul.
- TÖREMEN, Fatih, (2002), “Okullarda Sosyal Sermaye: Kavramsal Bir Çözümleme”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, Yıl.8, Sayı:32, ss. 558-573.
- TUNÇ, Mehtap, (1998). “Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:13. Sayı:1, ss.83-106.
- TÜYLÜOĞLU, Şevket, (2006), “Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, Sayı: 12, ss. 14-61.
- TÜYSÜZ, Nurettin, (2011), **Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü**, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürlüğü, Ankara.
- WHITELEY, Paul, F., (2000), “Economic Growth and Social Capital”, **Political Studies**, Vol. 48, No. 3, pp. 443-466.

- WINTER, I., (2000), **Towards A Theorised Understanding of Family Life and Social Capital**, Australian Institute of Family Studies. Working Paper, No:21, April, <http://www.aifs.gov.au>, (20.05.2014).
- WOODHOUSE, Andrew, (2006), "Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study", **Journal of Rural Studies**, Vol. 22, No. 1, pp. 83-94.
- WOOLCOCK, M. and NARAYAN, D., (2000), "Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy", **World Bank Research Observer**, Vol.15, No.2, pp.225-249.
- WU, Yen-Chun, Jim and Ya Huei, CHOU, (2007), "A New Look at Logistics Business Performance: Intellectual Capital Perspective", **The International Journal of Logistics Management**, Vol. 18 No. 1, pp. 41-63.
- YAZICIOĞLU, Y. Ve ERDOĞAN, S. (2004), **Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ZHAO, Shuming, (2008), "Application of Human Capital Theory in China in the Context of the Knowledge Economy", **The International Journal of Human Resource Management**, Vol.19, No. 5, pp. 802-817.

DİZİN

A

Ağlar, 27, 28, 53
 Analiz, 59, 62, 76
 Anket, v, 48, 59, 63, 66, 107
 Araştırma, 53, 63, 115

B

Bağlar, 35
 Bağlayıcı, 30, 31, 32, 34, 41
 Birleştirici sosyal sermaye, 30, 31
 Büyüme, 112, 113, 116, 118

D

Demografik, 59, 68, 71, 72
 Dünya Bankası, 15, 26, 52

E

Ekonomik Gelişme, 112, 115

F

Faktörler, 3, 4, 86, 89, 92, 96

G

Güven, 17, 24, 27, 28, 34, 38, 39, 40,
 43, 44, 50, 52, 53, 62, 64, 76, 77, 78,
 79, 86, 89, 92, 96, 114, 115, 118

İ

İlişki, 27

K

Kalkınma, 1, 15, 113, 114, 115, 118,
 120
 Köprü Kuran Sosyal Sermaye, xii, 30,
 32, 33, 34

O

OECD, 11, 25, 117

Ö

Ölçümü, 49, 73, 114

R

Rasyonel, 23

S

Sermaye, 3, 4, v, xii, 5, 10, 14, 16, 20,
 25, 30, 31, 32, 34, 35, 41, 45, 49, 50,
 51, 52, 53, 56, 58, 59, 60, 86, 89, 92,
 96, 107, 112, 114, 115, 116, 117,
 118, 119, 120

Sivil toplum, 34, 41, 54, 63

Sosyal sermaye, v, 1, 2, 14, 15, 16, 17,
 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29,
 31, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 57, 58, 59,
 60, 73, 79, 99

Sosyal sermaye göstergeleri, v